

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

KRISTÝNA CHLUĐILOVÁ
IV. ročník - prezenční studium

Obor: český jazyk - rodinná výchova

**PROJEVY ANTISEMITISMU V ČESKÉ LITERATUŘE 1. POLOVINY 20. STOLETÍ
S PŘÍHLÉDNUTÍM K 20. A 30. LETŮM**
Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, PhD.

OLOMOUČ 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 11. 4. 2010

.....

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, PhD. za odborné vedení práce a poskytování užitečných rad.

Obsah

1 Úvod.....	5
2 Antisemitismus.....	7
2.1 Pojem antisemitismus.....	7
2.2 Typologie antisemitismu	8
2.2.1 Antijudaismus.....	10
2.2.2 Ekonomizující antisemitismus	11
2.2.3 Nacionalistický antisemitismus.....	12
2.2.4 Rasistický antisemitismus	12
2.3 Možné příčiny antisemitismu a jeho projevy	15
3 Antisemitismus v české literatuře	19
3.1 Období středověku	20
3.2 Antisemitismus v literatuře 19. a počátku 20. století	23
3.3 Antisemitská propaganda v tisku přelomu 30. a 40. let 20. století	32
4 Přístup k židovství v české literatuře v průběhu 1. poloviny 20. století.	40
5 Konkrétní projevy antisemitismu v díle vybraných autorů.....	47
5.1 Rudolf Medek.....	48
5.1.1 Přehled tvorby	48
5.1.2 Ohnivý drak.....	50
5.2 Jakub Deml.....	62
5.2.1 Přehled tvorby	62
5.2.2 Šlápěje	63
5.2.2.1 Šlápěje XIII	64
5.2.2.2 Šlápěje XV	66
5.2.3 Mé svědectví o Otokaru Březinovi.....	69
5.3 Shrnutí	77
6 Závěr.....	79
7 Použité zdroje.....	81
8 Seznam příloh.....	84

1 Úvod

Původním námětem pro naši diplomovou práci měl být odraz židovství v české literatuře. Volba byla jednoduchá. Naše rodina žije v prostředí kdysi slavného mikulovského židovského ghetta a je velmi zainteresována v jeho znovuoživení a v oživení zaniklých tradic. To bylo mimo jiné důvodem pro výběr tematiky židovství. Po důkladné úvaze jsme však došli k závěru, že prací na podobné téma již vznikla celá řada. Rozhodli jsme se proto pohlédnout na věc z opačného úhlu pohledu, z pohledu protižidovského. Konečným tématem diplomové práce tedy jsou *Projevy antisemitismu v české literatuře 1. poloviny 20. století s přihlédnutím k 20. a 30. letům*.

Problematika antisemitismu je velice rozsáhlá. Na jedné straně stále přetrvávají projevy známé již ve starověku, na straně druhé vznikají formy zcela nové. V úvodu je na místě alespoň nastínit, jak bývá pojem antisemitismus definován. V podstatě se jedná o nenávisť či nesnášenlivost vůči Židům (osobám židovského původu) nebo židům (židovského vyznání). Jedná se o pojem poněkud nepřesný, ale přesto zažitý. Existuje mnoho příčin, z nichž antisemitismus vyvěrá, a s nimi souvisí také různé formy. Mezi ty nejznámější patří antisemitismus náboženský, ekonomizující, nacionalistický a rasistický. Toto jsou typy, které se vyvíjely od antiky až po 2. světovou válku, kdy jejich evoluce zdánlivě vyvrcholila největším pogromem v dějinách lidstva, nazývaným šoa (katastrofa). Výraz *zdánlivě* je zde opodstatněný, protože ani po skončení války se antisemitismus nepřestal vyvíjet. Naopak. Všechny čtyři zmíněné typy přetrvaly a navíc k nim vzápětí přibyly další - antisemitismus historizující, spočívající v popírání šoa, politizující, jenž útočí na Židy jakožto představitele Izraele a naopak, a antisemitismus globální, který se zaměřuje na židovstvo v celosvětovém měřítku. Kromě specifických projevů, vycházejících z těchto jednotlivých typů, do dnešních dnů přetrvaly tzv. tradiční antisemitské mýty (o bohovraždě, rituální vraždě, rozšiřování nemocí a požárů, znesvěcování hostie apod.) a negativní stereotypy (Židé jsou chamtiví, zlomyslní, oškliví, vydávají specifický zápach atd.). Problematice

vymezení pojmu antisemitismus, popisu jednotlivých druhů, možných příčin a projevů se věnuje kapitola č. 2, nazvaná obecně *Antisemitismus*.

V další kapitole se zaměříme na projevy antisemitismu v české literatuře, a to od dob počátků českého písemnictví až po začátek 20. století. Kromě toho se v ní věnujeme také antisemitské propagandě, jež proběhla tiskem v 30. a na začátku 40. let 20. století. Text doplňujeme množstvím citací z konkrétních publikací a deníků, abychom lépe ilustrovali probírané skutečnosti.

Kapitola *Přístup k židovství v české literatuře 1. poloviny 20. století* se snaží podat stručný přehled toho, jaký vztah k židovství či Židům měli význační autoři tohoto období. Stať je zakončena citací z projevu Jana Wericha, jež zdůrazňujeme pro jeho nadčasovost a aktuálnost.

V praktické části se pak hlouběji zabýváme konkrétními protižidovskými projevy u vybraných autorů české literatury 1. poloviny 20. století - Rudolfa Medka a Jakuba Demla. V případě Rudolfa Medka se antisemitské názory promítají spíše v díle beletristickém a neobjevují se celkově v tak hojném počtu jako u Jakuba Demla, který se projevuje zejména ve svých denících a esejích. Proto jsme od Medka zvolili jednu knihu, román *Ohnivý drak*, a od Demla tři publikace, dva svazky *Šlápějí* a vzpomínkovou prózu *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*.

Cílem naší práce je především poukázat na projevy antisemitismu v době mezi světovými válkami. V dílech vybraných autorů se pokusíme vyhledat jednotlivé výroky a na základě teoretických poznatků, získaných studiem odborné literatury, se je budeme snažit rozlišit dle typu a zařadit do kontextu doby, vysvětlit jejich původ a souvislost s autorovou osobností.

2 Antisemitismus

2.1 Pojem antisemitismus

Obecně je termínu antisemitismus užíváno k označení nenávisti či odporu k židovství nebo Židům, avšak jak se můžeme dočíst patrně ve všech tematických publikacích, je tento termín značně nepřesný. Například Wistrich uvádí, že *„antisemitismus nebyl nikdy namířen proti semitům jako takovým. Termín ‚semitský‘ je odvozen od biblického Šema, jednoho ze tří Noemových synů, a označuje skupinu příbuzných jazyků, zahrnujících hebrejštinu, arabštinu, aramejštinu, babylonštinu, asyrštinu a etiopštinu, spíše než etnickou nebo rasovou skupinu. Podobně kontrastující termín ‚árijský‘ či ‚indoevropský‘ (...) odkazoval původně k indické větvi indoevropských jazyků. Árijové byli lidé, již užívali sanskrt a příbuzné jazyky a kteří v prehistorickém období napadli Indii a podrobili si její domorodé obyvatele. Árijové byli tedy Indové a Íránci, avšak nikoli Němci nebo severští Evropané; stejně tak evropští Židé, kteří již nemluví hebrejsky, logicky nemohou být popisováni jako semité.“* (Wistrich 1992: xvi) Někteří autoři, např. Danics, uvádí tuto teorii ad absurdum, protože tvrdí, že nic podobného jako „semitismus“ neexistuje, a tudíž nemůže existovat ani antisemitismus jakožto postoj proti ničemu.

Samotný termín antisemitismus byl poprvé použit protižidovským aktivistou Wilhelmem Marrem v roce 1879. Cítil totiž potřebu *„ustanovit nové paradigma pro antižidovství, které by vyznívalo více neutrálně, objektivně, ‚vědecky‘ a v souladu s liberálním, osvíceneckým duchem doby.“* (Wistrich 1992: xv) Byly tak nahrazeny do té doby užívané výrazy, jako například Judenhass.

Přestože je tedy termín antisemitismus nepřesný, je to jediný opravdu obecně rozšířený název pro námi popisovanou problematiku, a proto jej budeme v této práci užívat. Zároveň souhlasíme s Laqueurem, který tvrdí, že *„ať už defínujeme či zařazujeme antisemitismus, židofobii nebo nenávist a podezřívavost vůči Židům jakkoli, objevují se v různé intenzitě v celých dějinách a v mnoha částech světa. Nskončilo to s Hitlerem a s druhou*

světovou válkou. Ale motivace, povaha a projevy antisemitismu se během staletí měnily, a i když ho zejména v posledních desetiletích rozsáhle studujeme, mnohé na něm zůstává nejasné a sporné.“ (Laqueur 2007: 8)

Za zajímavý pokládáme postřeh, že v minulosti, a to především do konce 2. světové války, lidem protižidovského zaměření nevadilo, že jsou označováni za antisemity; dokonce tak nazývali sami sebe a za svými názory si veřejně stáli. Po válce nastal obrat. Možná z úcty k přeživším (a možná i zavražděným) Židům se antisemitské útoky stáhly do neverejné oblasti a označení „antisemita“ bylo bráno spíše jako tabuové. Toto chápeme jako paradoxní, jelikož nastupující totalitní režim nebyl o nic méně protižidovsky zaměřený, než režim předcházející (ovšem s tím rozdílem, že komunistický režim nenastolil oficiální vyhlazovací politiku).

2.2 Typologie antisemitismu

Pro určení jednotlivých typů antisemitismu by bylo vhodné nejdříve vysvětlit, kdo jsou vlastně Židé/židé, hebrejsky Jehudim, jinak také Izraelité, Hebrejci či Hebrejové. Možných vysvětlení je hned několik. První z nich je bráno z náboženského hlediska, žid je tedy příslušník židovského náboženství neboli judaismu. Jako takový se v psaném textu uvádí s malým počátečním písmenem (podobně jako křesťan či muslim). Judaismus je jedním z nejstarších náboženství, z některých jeho prvků vycházejí další světová náboženství - křesťanství a islám. Židovské náboženství je jediná konfese židovského národa. Příslušník tohoto národa či etnika je také označován jako Žid, ovšem tentokrát je v psaném textu počáteční písmeno velké. Existuje také pojem halachický žid - tím je člověk, který se narodil židovské matce, nebo který k judaismu konvertoval. Židovství jako náboženství a etnikum se prolínají a těsně spolu souvisí. Avšak nemusí to být pravidlem. Etnický Žid nemusí automaticky vyznávat židovskou víru, může se dokonce stát, že o svém židovském původu ani neví. Nebo naopak může vyznávat judaismus, aniž by byl Židem ve svém původu (jak je tomu v případě konvertitů).

Stejně tak jako je tedy nutné chápat židovství z několika hledisek, je možné také antisemitismus rozdělit na několik typů. Rozdělení lze nalézt u mnoha autorů, zabývajících se tématem antisemitismu, avšak ne vždy se typologie shoduje. Například Mikulášek uvádí, že antisemitismus jako takový existuje pouze jeden, ale může vznikat z různých příčin. Konkrétně rozlišuje šest kořenů, z nichž antisemitismus vyrůstá. Jsou to antijudaismus, nacionalismus (společně s xenofobií), rasismus, hospodářský antisemitismus, psychologický kořen založený na komplexu méněcennosti a nakonec antisemitismus.

Zjednodušeně by se dalo říci, že pokud nazíráme na židy jako na představitele určitého druhu náboženství, pak je odpor k nim označován jako antijudaismus. Pokud však mluvíme o nenávisti vůči Židům jakožto představitelům určitého národa či rasy, nabízí se termín rasistický antisemitismus. Jednotlivých typů však existuje celá řada. Pro přehlednost použijeme typologii podle Danicse:

1. Nábožensky motivovaný antisemitismus (tzv. pohanský a křesťanský antijudaismus),
2. ekonomizující antisemitismus,
3. nacionalistický antisemitismus,
4. rasistický antisemitismus (šoa),
5. politizující antisemitismus,
6. historizující antisemitismus (popírání šoa),
7. globální antisemitismus.

S každým typem antisemitismu, ať už je pojmenován či vymezen jakkoli, je vždy spojena řada nesmyslných pověr a pomluv, za kterými často následoval krutý trest nebo pomsta.

2.2.1 Antijudaismus

Nábožensky motivovaný antisemitismus (konkrétně pohanský antijudaismus) bychom mohli najít již v antickém Řecku a Římě. Tehdejší polyteistické majoritě se nelíbilo zejména to, že Židé vyznávají pouze jednoho boha, tudíž je jejich náboženství přísně monoteistické. Logickým důsledkem bylo vyřazení ze společnosti a také vznik pomluv. Pavlát uvádí některé z nich: „Někteří řečtí autoři tvrdili, že Židé vykrmují řecké hochy, aby je pak ve svém chrámu obětovali Bohu. Mezi starými Řeky též panovalo přesvědčení, že se Židé modlí k oslům a vepřům, ale na druhé straně se věřilo, že Židé nejedí vepřové maso, protože jim způsobuje malomocenství.“ (Pavlát 1997: 83)

Křesťanský antijudaismus převzal z antiky názor, že judaismus je nesprávná víra, jelikož není totožná s vyznáním většiny, tedy s křesťanstvím. Židé byli označováni za ďáblové přívržence a vrahy křesťanského mesiáše a přirovnávání ke zvířatům, zejména vepřům, kozlům či hmyzu. Utlačování příslušníků židovského náboženství bylo ošetřeno též po právní stránce - IV. lateránský koncil v roce 1215 nařídil Židům nosit odlišující znamení, žít odděleně od ostatních obyvatel a vykonávat pouze povolená řemesla. V období středověku se mezi lidmi šířily dodnes známé pomluvy, že Židé otravují křesťanům studny, rozšiřují nemoci (zejména mor), znesvěcují hostii, rituálně vraždí křesťanská novorozeňata či panny, jejichž krev pak používají k výrobě macesů (nekvašených chlebů připravovaných na svátek Pesach). Na tomto místě nebudeme vysvětlovat, proč byla taková obvinění naprosto nesmyslná; je ovšem nutné dodat, že nemálo Židů bylo za tato provinění upáleno či jinak popraveno. Byli vyháněni ze země, byla jim omezována porodnost, děti brány na převýchovu, byl jim vnucován křesť. Pro označení spontánních či připravovaných násilných útoků proti Židům se užívá slova *pogrom* (z ruského gromit, tzn. pustošit).

V souvislosti s výše uvedenými pomluvami je v našich zemích znám zejména případ Leopolda Hilsnera (tzv. *hilsneriáda*), obviněného z rituální vraždy Anežky Hružové, dívky katolického vyznání. Hilsner byl na základě nepřímých důkazů odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl zrušen díky účasti

T. G. Masaryka, který vystoupil na Hilsnerovu obranu a odsuzoval zejména to, že byl případ vnímán jako rituální vražda.

Křesťanská zášť k judaismu není pouze otázkou minulosti, i v dnešní době se setkáváme s potíráním židovské víry (v nejednom kázání jsou věřící vyzváni k modlitbě za Židy, aby i oni poznali pravou víru a přijali Ježíše Krista). A jelikož jedním z poslání dobrého křesťana je šíření lásky k bližnímu, je křesťanský antisemitismus přinejmenším paradoxní.

Zejména v posledních desetiletích se projevuje třetí odnož antijudaismu, a to islámská. Ta je těsně spjata s politizujícím antisemitismem či antiizraelismem.

2.2.2 Ekonomizující antisemitismus

Tato forma antisemitismu vychází z obecně rozšířené představy, že všichni Židé jsou bohatí a svého majetku nabyli neprávem, nepoctivě, okrádáním a podvody. Toto pramení z historie, kdy „*zvláštní případ obživy představoval pro Židy tzv. peněžní obchod - půjčování na úrok, proti zástavě či dlužnímu úpisu. Tato činnost byla z ekonomických důvodů nezbytná, ale církev ji považovala za neslučitelnou s duchem křesťanství. Půjčovat na úrok - ‚lichvařit‘ - tedy měli Židé.*“ (Pavlát 1997: 87) Nezřídka se stávalo, že Židé půjčovali peníze i vrchnosti.

Pavlát dále výstižně uvádí, že „*náboženské pronásledování Židů v zásadě vedlo k diskriminaci ekonomické, ale naopak důvody ekonomické na sebe nejednou braly podobu persekuce náboženské.*“ (Pavlát 1997: 87) Židé museli panovníkovi odvádět vysoké daně a kromě toho i mnoho dalších poplatků.

Do sféry ekonomizujícího antisemitismu lze zařadit také pomluvy o tzv. židovském spiknutí na ovládnutí světa, jež najdeme zejména v pamfletu zvaném *Protokoly sionských mudrců*. V této souvislosti zmíníme také dva pojmy - *židozедnářství* a *židobolševismus*, jež jsou prosazovány zejména vyznavači různých konspiračních teorií.

2.2.3 Nacionalistický antisemitismus

Tento typ antisemitismu vzniká v 19. století souběžně s romantismem. V mnoha zemích Evropy, například v Německu či Francii, se začal prosazovat nacionalismus. Státy se snažily být co nejvíce národnostně homogenní. Židé, jako představitelé národa bez vlastní země, vzbuzovali obavu o narušování národní identity. Ve většině zemí nebyli bráni jako legitimní příslušníci, ale spíše jako „cizí prvek“ ohrožující homogenitu.

Danics ve své publikaci v této souvislosti cituje z Nerudova spisku *Pro strach židovský* (1869): „Židé žijí všude co národ cizí, u nás co nejčizejší. Vědomé cizosti té není jen u nás, kde má ráz již hotového národního nepřátelství, nýbrž všude. Výtečný jeden pozorovatel německý praví: ‚Němec může se státi spíše Židem než Žid Němcem. Jsou a zůstanou bodákem vraženým do našeho masa. Nemůžeme obžalovat bodák ten; avšak nikdo se nemůže divit, vzkřikneme-li při bolesti, kterou nám způsobuje, a pozorujeme-li se strachem, jak po každém léčitelském pokusu hnisání dále se šíří.‘“ (Danics 2005: 95)

Při výkladu nacionalistického antisemitismu nelze opomenout tzv. *Dreyfusovu aféru*. Alfred Dreyfus, židovský důstojník francouzského generálního štábu, byl roku 1894 obviněn ze špionáže a ve vykonstruovaném procesu odsouzen na doživotí. Trest mu byl snížen na 10 let, zcela zproštěn obvinění byl až roku 1906. Na Dreyfusovu stranu se postavil mimo jiné spisovatel Émile Zola.

2.2.4 Rasistický antisemitismus

Již z pojmenování tohoto druhu antisemitismu jasně vyplývá, že se jedná o zášť proti Židům jako představitelům určité rasy. Na rozdíl od antijudaismu, který předpokládá, že Žid je člověk, jenž vědomě a dobrovolně vyznává judaismus, a tím se zařazuje do určitého společenského okruhu, rasistický antisemitismus je namířen vůči všem osobám, které mají židovské předky, ať už o tom vědí a ztotožňují se s tím, či nikoli.

Rasistický (a poté i nacistický) antisemitismus se opíral o „vědecké“ práce antisemitských a rasových teoretiků, mezi něž patří zejména Arthur de Gobineau se spiskem *Essai sur l'inégalité des races humaines* (*Esej o nerovnosti lidských ras*, 1853 - 1855) a Houston Stewart Chamberlain s knihou *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* (*Základy devatenáctého století*, 1899). Gobineau ve své knize prosazuje myšlenku nadřazenosti jedné - bílé - rasy nad ostatními. V rámci bílé rasy pak vyniká rasa árijská, které protipólem je rasa židovská. Míšení jednotlivých plemen podle něj způsobuje degeneraci lidstva, a proto je potřeba všechny „podřadné“ rasy odstranit. Gobineauovým dílem se nechal inspirovat anglický germanofil Chamberlain, jenž ve svém díle vyzdvihoval vůdčí roli germánských kmenů v rozkvětu západní civilizace. Jeho spis se stal hlavním podkladem německého nacionalismu. V publikaci Františka Emmerta se dočteme, že pro nacistickou ideologii byly zneužity také myšlenky o „nadčlověku“ Friedricha Nietzscheho či tzv. sociální darwinismus, přenesený na lidské rasy. „Nižší“ rasy měly být odstraněny, nordická rasa naopak zušlechťována. K tomu sloužila tzv. *eugenika*.

Téma nacistické genocidy Židů je velice rozsáhlé, pro ilustraci nám postačí stručné shrnutí Leo Pavláta: „*Nacisté užili téměř všechny protižidovské stereotypy minulosti v systému racionální antisemitské propagandy, jejímž nástrojem se v masovém měřítku stal tisk (především Der Stürmer), školství, věda i umění. Na tomto základě připravili a realizovali protižidovský likvidační proces. Uznávaný historik genocidy Židů, Američan Raul Hilberg, ho shrnul do čtyř bodů:*

- 1) *Definice Židů (norimberské zákony z roku 1935).*
- 2) *Vyvlastnění (postupné zbavení všech práv a svobod).*
- 3) *Koncentrace (zřizování ghett, koncentračních táborů; přímá předehra k likvidaci).*
- 4) *Zbavení se Židů: jednak otevřeným terorem, který vedl k ožebračování a emigraci, jednak fyzickou likvidací.*“ (Pavlát 1997: 101)

Pro označení vyvražďování Židů (či jiných „nepohodlných“ skupin lidí) za 2. světové války se ujal termín *holocaust*, přestože je mnohdy poukazováno

na jeho nepřesnost a zavádějící význam. Slovo holocaust pochází z řečtiny a znamená zápalnou oběť. Jak tedy oprávněně upozorňuje vrchní zemský rabín České republiky Karol Efraim Sidon, „*idea, která je obsažena v tomto slově, je děsivá. Znamená to, že nacisté v roli velekněze obětovali Bohu šest milionů Židů jako příjemnou, vonnou oběť. A Bůh ji přijal! To je naprosto nepřijatelná představa.*“ (Sidon 2002: 51) Proto považujeme, stejně jako Sidon, za vhodnější používání hebrejského slova *šoa*, což znamená katastrofa.

Z období *šoa* vyšly ve známost tzv. norimberské zákony. Jedná se o dva protižidovské zákony, které byly přijaty Říšským sněmem 15. září 1935. Měly právně ošetřit zejména „problém“ určení příslušníků židovské rasy. První ze zákonů - Zákon o říšském občanství „*stanovil, že říšským občanem (Reichsbürger) může být pouze kmenový příslušník národa ,německé nebo příbuzné (germánské) krve'. Židy definoval pouze jako státní příslušníky (Staatangehörige) bez říšského občanství a zbavoval je celé řady občanských práv, zejména politických. (...) Za Židy byli ve smyslu zmíněného zákona považováni všichni členové židovských náboženských obcí a dále pokřtěné a bezkonfesijní (nevěřící) osoby s převahou židovských předků (rodičů a prarodičů). (...) Druhý ze zákonů - Zákon o ochraně německé krve a německé cti - napříště zakazoval veškeré další uzavírání sňatků a rovněž i mimomanželské sexuální styky mezi Němci a Židy. Porušení tohoto zákazu se mělo přísně trestat jako Rassenschande (zneuctění rasy).*“ (Emmert 2006: 14 - 15) Doplněním těchto dvou zákonů bylo Nařízení k zákonu o říšském občanství. Úplné znění norimberských zákonů viz příloha č. 1.

Šoa můžeme považovat za doposud nejhorší projev antisemitismu, není však možné z toho usuzovat, že s porážkou nacismu byl zničen i antisemitismus jako takový.

Bezprostředně po skončení 2. světové války vznikly další typy antisemitismu, a to politizující, související s kritikou Izraele a Židů jako jeho představitelů a historizující antisemitismus, který spočívá v popírání *šoa*. Přibližně v 70. letech 20. století pak vznikl tzv. globální antisemitismus,

jenž vnímá židovstvo v celosvětovém měřítku. Tyto tři typy se k našemu tématu vztahují pouze okrajově, proto není potřeba se jim více věnovat.

2.3 Možné příčiny antisemitismu a jeho projevy

Většina příčin antisemitismu vyplývá již z výše uvedených jednotlivých typů. Každá odnož přináší jiné příčiny, které se poté mohou prolínat, doplňovat či vycházet jedna z druhé. Pokusíme se je postupně charakterizovat.

Jak již bylo řečeno, příčinou náboženského antisemitismu čili antijudaismu je samotné židovské náboženství. V případě antiky byl problémem monoteismus. V době, kdy převládalo vyznávání mnoha různých bohů, bylo uctívání jednoho boha, navíc zcela neznámého antickému světu, považováno za rouhání a odsuzováno. Řekové a později Římané také nechápali židovské předpisy, které například zakazují požívání vepřového masa atd. V případě křesťanského antijudaismu je Židům připisováno zejména to, že jsou vrahy Ježíše Krista, křesťanského mesiáše. Z toho pramenil antijudaismus především raného křesťanství (čímž ovšem netvrdíme, že v pozdějších dobách to tak nebylo). Kromě bohovraždy byli Židé později obviňováni z úmyslného šíření nemocí, hlavně moru. Nebylo bráno na vědomí, že mnoho obětí je také z řad Židů, byli mučeni a popraveni. Teoreticky mohla pomluva o šíření nemocí vycházet z toho, že mezi Židy se nemoci tolik nešířily, protože praktikovali tzv. rituální očistu, jež spočívala v častém mytí rukou i celého těla. Tehdejší antisemité však tvrdili, že nemoci jsou způsobeny tím, že Židé otravují křesťanům studny. Dalším obviněním bylo úmyslné šíření požárů. Mohlo se dokonce stát, že vzhledem k požárům vznikajícím v židovských čtvrtích bylo jejich obyvatelům zakázáno stavět doškové střechy, aby se požáry nerozšiřovaly do okolí. Tím byli Židé značně znevýhodněni.

Křesťanský antijudaismus využíval těch nejvíce negativních pomluv, aby vytvořil o Židech to nejhorší možné mínění. Tvrdili o nich, že jsou to stoupenci ďábla a v jeho jméně páchají odporné zločiny. Bylo to například znesvěcování hostie, do které Židé úmyslně bodali, až hostie krvácela a sténala bolestí (nejeden křesťan prý toto viděl na vlastní oči). V předvečer svátku

Pesach měli Židé vraždit křesťanská novorozeňata či panny, aby jejich krev použili k přípravě macesů (nekvašených chlebů). Obvinění z tzv. rituální vraždy bylo mnohokrát využito k vyvolání krvavých útoků na obyvatele židovských čtvrtí. Je zřejmé, z čeho tyto projevy nenávistného antisemitismu vycházely. Příčinou bylo to, že si Židé stále udržují svou víru, tradice starozákonních otců, a nechtějí přijmout „jedinou správnou víru“, tedy křesťanství.

Další možnou příčinou antisemitismu je představa Žida jako hrabivého a nenasytého chamtivce. Ta zřejmě vychází z toho, že Židé jsou spojováni především s finančnictvím (zejména lichvou), a méně často s řemeslem, hospodářstvím či zemědělstvím. Mállokterý antisemita si uvědomí, že právě obchod s penězi byl jako jeden z mála Židům povolen, zatímco ostatní běžná řemesla jim byla zakázána. Můžeme soudit, že nenávist v tomto směru pramení z obyčejné závisti.

Antisemité jsou přesvědčeni o tom, že každý Žid je napojen na jakési „světové židovstvo“, které plánuje ovládnutí světa. Příznivci konspiračních teorií tvrdí, že členové tohoto „židovstva“ (většinou jsou označováni jako židozednáři) se vyskytují na všech strategických postech po celém světě a tvoří tak síť, která zaručí ovládnutí všech podstatných oblastí. Mezi dalšími antisemity se pak ujal pojem židobolševismus, který prý chce nastolit diktaturu vedenou Židy. V ohledu těchto konspiračních teorií se nejvíce prosadil výše zmíněný pamflet z 19. století nazvaný *Protokoly sionských mudrců*.

V době, kdy se rozšiřoval romantismus, tedy v 19. století, se pozornost lidí obracela k vlasti. Byly vyzdvihovány národní motivy a projevy vlastenectví. Židé byli bráni jako cizí element, který jednotu národa narušuje. Pro antisemity neexistoval český, německý či francouzský Žid. Vždy to byli jen Židé, kteří jsou národ „sám pro sebe“, a tak nemohou být do společnosti přijati. V českém prostředí to bylo zejména kvůli tomu, že Židé mluvili německy (nebo jidiš) a hlásili se k německé národnosti. Mohli bychom tedy usuzovat, že tehdejší nacionalistický antisemitismus u nás pramenil z xenofobie mířené proti německu.

Příčiny rasistického antisemitismu nemůžeme spatřovat v ničem jiném, než v jakési pseudovědě o nadřazenosti jedné rasy nad jinými. Špatně pochopené nebo úmyslně překroucené myšlenky Friedricha Nietzscheho či Charlese Darwina byly zneužity k hrůzné antisemitské propagandě. Rasismus jako takový považujeme za nejhorší možný projev egocentrismu. Pokud bychom chtěli nacistickou politiku Adolfa Hitlera domyslet ad absurdum, byly by vyhlazeny všechny rasy kromě tzv. árijské. Pak by se začali vydělovat nadřazení jedinci i v rámci této rasy, ti podřazení by opět byli vyhlazeni. Tak by to mohlo pokračovat, až by tím jediným „rasově čistým exemplářem homo sapiens“ byl jediný člověk.

Politizující antisemitismus či antiizraelismus pramení nejspíš z obavy Palestinců o ztrátu území. Důvodem však může být také strach z toho, že Židé vytvoří opravdu stabilní a silný stát, který se stane konkurencí, jež je pochopitelně nežádoucí. Ne každá kritika státu Izrael, myšleno jeho politiky, může být považována za projev antisemitismu. Tato situace nastává spíše v případě, kdy je Izrael synonymem k negativnímu stereotypu vnímání Židů.

Důvody popírání holocaustu (tedy tzv. historizující antisemitismus) bývají viděny v tom, že si Židé nárokují vysoká odškodnění za újmy, utrpěné během 2. světové války, a proto si vymysleli šoa. Další příčinou pak může být snaha ospravedlnit nacistickou ideologii, aby mohla být legálně užívána i v současnosti.

Dalo by se říci, že judaismus je relativně uzavřená víra. Křesťanem, muslimem či například buddhistou se člověk může stát kdykoliv, ovšem ne tak v případě judaismu. Konvertovat k tomuto náboženství samozřejmě je možné, avšak jedná se o dlouhodobý a náročný proces. Konverze spočívá v úplném přijetí 613 přikázání (micvot) a souhrnného židovského práva (halacha), ponoření do rituální lázně, zvané mikve, a přinesení oběti v chrámu. U mužů také obřízka. O přijetí k židovské víře rozhoduje židovský náboženský soud. Konvertita je pak považován za právoplatného a plnohodnotného člena komunity, i když v praktickém životě mohou konvertité někdy pociťovat znevýhodnění. Tato uzavřenost může na někoho působit nepřátelským dojmem, a to zejména v případě ortodoxních Židů. Na rozdíl od ostatních

forem judaismu, příslušník ortodoxní větve je rozpoznatelný již svým vzezřením. U mužů se jedná o plnovous, tzv. pejzy, kaftan a tradiční pokrývku hlavy, tzv. kipu neboli jarmulku. Většina ortodoxních Židů se k ostatní společnosti nechová mnohdy příliš přátelsky (zejména co se týče ultraortodoxních mužů v komunikaci se ženami - nesmí na ně pohlédnout). Nemyslíme si, že to vyplývá z jejich povahy, spíše je to znakem jakési sociální neobrattnosti. Tito Židé pro komunikaci mezi sebou používají většinou jazyky jidiš (tzv. větev Aškenazim), hebrejštinu (Mizrachim) či ladino (Sefardim), kterým v současnosti rozumí opravdu málokdo. Z těchto prvků, a také z mnoha dalších, může pramenit antisemitismus. Obecně lze vydedukovat, že co lidem připadá jiné, je automaticky považováno za „horší“. Co lidé neznají, z toho mají většinou obavy. A od obav a strachu již není daleko k nenávisti.

Závěrem této kapitoly lze užít slova Jehudy Löwa ben Becalel, jak je uvádí Benjamin Kuras: *„Ať se Žid snaží dělat cokoli, vždycky se najde někdo, komu to bude vadit jako cosi typicky židovského, a kdo si to bude vykládat podle předsudků a pověr, které má v mysli předem zabudované.“* (Kuras 1999: 191) Dále Kuras dodává, že *„nenávist Nežidů vůči Židům pro Löwa není věc, kterou by si Židé měli zbytečně lámat hlavu, protože na ní nic nemohou změnit.“* (Kuras 1999: 191)

3 Antisemitismus v české literatuře

Pokud se chceme zabývat tématem antisemitismu v literatuře, musíme nutně narazit na jednu obtíž, totiž samotné označení „antisemita“. Není možné zanedbat rozdíly v tom, když autor ve své knize použije zažitý model „zlého, proradného, kupčického Žida“, nebo když svým dílem sleduje vyjádření, ať už otevřené či skryté, svého protižidovského zaujetí. Zmíněná stereotypně negativní postava Žida se v literatuře objevovala od nepaměti, objevuje se v současnosti (i když pravděpodobně méně) a nejspíše se bude objevovat i v budoucnu. Není možné tomu zabránit. Tyto postavy mohou být vykresleny různými způsoby. Buď mají ve čtenáři vyvolat odpor či lítost (myšleno v negativním smyslu), nebo jsou naopak parodováni, karikováni a jinak zesměšňováni. Útoky jsou směřovány jak na jejich vzhled, což je patrné zejména v ilustracích (Židé jsou zobrazováni s přehnaně zvýrazněnými „semitskými“ rysy, podtrženými škodolibým úšklebkem), ale také na předpokládané špatné vlastnosti, důraz je kladen především na držení peněz. Co se týče jejich vyjadřování, bývá často vykresleno formou zkomolené češtiny (němčinou nebo jidiš). Tímto chceme říci, že pokud autor ve svém díle použije tento stereotyp, nemusí být vždy nutně pokládán za antisemitu. Jinak je tomu však v případě, kdy autor vyjadřuje svůj záporný postoj k Židům, popř. židovství. Při označování spisovatelů, ale také jakýchkoli jiných osob za antisemity proto musíme být opatrní. Mikulášek v podobné souvislosti užívá termínu asemitismus, který „označuje postoje a city odstupu majority od židovské minority, charakterizované obecně nedůvěřivým, až podezřívavým (moderně řečeno - xenofobním) postojem k ‚cizincům‘ (...) Asemitismus je ambivalentní: spojuje se v něm opravdový zájem o židovský osud se skrývanou nedůvěrou, tlak na asimilaci (podmiňovanou někdy požadavkem na tzv. úplnou asimilaci, vedoucí ke ztrátě židovství) s potřebou vymezit se vůči ‚cizinci‘, snaha o toleranci (...), s ochotou uznat hodnoty židovské kultury při skrývaných nebo i formulovaných obavách, strachu z ‚neznámého‘“ (Mikulášek 2000: 7)

3.1 Období středověku

Podobně jako se po staletí střídaly a zároveň prolínaly jednotlivé druhy antisemitismu, tak se také proměňovaly jeho projevy v literatuře. Ve světovém měřítku se první protižidovsky zaměřené spisy objevovaly již v antice. Pokud se budeme držet výše popsaných typů a příslušných projevů antisemitismu, můžeme usoudit, že se v té době jednalo o známky náboženského antijudaismu, konkrétně pohanského. Postupně se vznikem křesťanského náboženství začal do evropské literatury pronikat křesťanský antijudaismus, který se v období středověku často prolínal s ekonomizujícím antisemitismem. Lenka Veselá-Prudková uvádí, že zatímco v Evropě vznikaly výhradně protižidovské spisy již od 10. století, „v domácí české a latinské tvorbě se objevily jako součást jiných literárních žánrů - legend, dramát a satirických skladeb.“ (Veselá-Prudková 2003: 82.)

Několik ne příliš sympatizujících zmínek o Židech nalezneme již v první české latinsky psané kronice. Jedná se o Kosmovu *Chronicu Boemorum* z 12. století. Vezmeme-li v úvahu to, že kronika je soupis historických událostí, dalo by se předpokládat, že tyto události budou popsány bez zaujetí a nebude tedy možné z nich posuzovat autorovo smýšlení. V případě Kosmovy kroniky však mnohokrát vyčteme, nebo alespoň vytušíme, s kým autor sympatizoval. Tomáš Pěkný přímo tvrdí, že se Kosmas „nikdy netajil svým protižidovským zaujetím.“ (Pěkný 2001: 17) Pro ilustraci uvádíme dva příklady: „Roku od narození Páně 1098. Doneslo se knížeti Břetislavovi, že jakýsi počet Židů uprchl a že někteří tajně své bohatství stěhují dílem do Polska, dílem do Uher. Kníže, velmi se proto rozhněvav, poslal svého komorníka s několika bojovníky, aby je od hlavy k patě obrali. Ten přišed povolal k sobě starší Židy a takto se jal k nim mluvit: ‚Zplozený z kurvích synů, ó národe izmahelitský, / kníže vám poroučí říci, proč prcháte z knížectví jeho, / proč též poklady své teď menšíte, získané zdarma? / Cokoli ve chvíli této je mé, jest úplně moje. / Žádného z Jerusalema jste s sebou nevzali jmění. / Třicet za jeden peníz vás čítaje, Vespasianus / císař ze země vyhnal a takto jste rozseti v světě. / Bez groše přišli jste k nám, nuž, bez groše jděte, kam chcete! / Vy

že jste přijali křest - ať Bůh jest toho mi svědkem - / že se to nikoli mým, než božským příkazem stalo. / Co se tkne toho, že jste opět upadli v židovství, ať biskup Kosmas hledí, co by proto měl učiniti.‘ Tak pravil jménem knížete, a ihned vpadnuvše do domů vybíjeli je a pobrali poklady i z náradí, co našli nejlepšího. Nezanechali jim nic leč zrní obilné, co by toliko stačilo na živobytí. Ó, co peněz toho dne bylo vzato bídným Židům, tolik bohatství nebylo ani ze zapálené Tróje sneseno na břehu eubojském.“ (Kosmas 1929: 128) Tento úryvek chápeme jako popis napadení, které pramenilo ze závisti a chamtivosti tehdejší vrchnosti. Kosmas, mimochodem představitel církve, tyto události očividně schvaloval.

Druhá ukázka je příkladem toho, jak byli Židé obviňováni ze spolčování s ďáblem a označováni za „odpadlíky od pravé víry“. Mimo to je zde opět vidět obohacování vrchnosti na úkor Židů: *„Téhož roku moc Krista Boha a moudrost boží, řídící vše na světě svým pokynem, ráčila naší zemičku vyrvati z osidel satana a jeho syna Žida Jakuba. Jeho usmolená pravice, čeho se dotkne, poskvrní, a jeho dech, smrdutý jak baziliškův, usmrtí ty, jež ovane; o něm svědčí velmi mnozí lidé pravdomluvní, že bylo častokrát viděti, jak mu satan v lidské podobě po boku stojí a služby koná. Tento ničemný zlosyn dal se tedy svými lstmi strhnouti k takové smělosti, ba šílenosti, že vyvyšuje se nad svůj stav, zastával úřad místopána po knížeti, což bylo hrozné peklo pro lid křesťanský. Tento člověk, stav se po křtu zase odpadlíkem, dal v noci rozbořiti oltář, vystavěný a vysvěcený v jejich synagoze a vzav svaté ostatky, neostýchal se hoditi je do svého záchodu. Kníže Vladislav, pln jsa Boha a horle horlivostí pro Krista, dal tohoto svatokrádce a zločince dne 22. července zatknouti a do těsné vazby zavříti. Ach, co mamonu nepravosti bylo z domu toho podvodníka pobráno a do pokladny knížecí uloženo! Mimo to Židé, jemu rovní v hříchu, složili knížeti, aby řečený kurvysyn nebyl sťat, tři tisíce liber stříbra a sto liber zlata; kníže pak z vnuknutí milosti boží vykoupil křesťanské otroky ode všech Židů a zakázal, aby dále žádný křesťan u nich nesloužil. ‚Amen, amen‘ pravím, čím se kdy kníže provinil, všecko tímto chvalitebným činem smazal a jméno si věčné získal. Marie Magdaleno, ty zbožná Kristova služko, /*

*vždycky ti oddaný lid své oběti přináší za to, / že o tvém svátku byl vyrván
zlému nepříteli.*“ (Kosmas 1929: 173 - 174)

Narážky na Židy a Starý zákon se objevily i v nejstarším českém dramatu *Mastičkář* (14. století). „*V příběhu šarlatánského prodavače mastí vystupoval i Žid Abraham se svým nemocným synem Izákem, kterého mastičkář uzdraví potupnou a nedůstojnou lékařskou procedurou.*“ (Veselá-Prudková 2003: 83) Touto procedurou je myšleno nalití kvasnic na hýždě. Izák poté vstává a říká: „*Avech, auvech, avech, ach! / Kak to, mistře, dosti spach, / avšak jako z mirtvých vstach, / k tomu se bezmál neosrach. / Děkujiu tobě, mistře, z toho, / ež mi učinil cti přieliš mnoho. / Jiní mistři po svém právu / maží svými mastmi hlavu, / ale tys mi, mistře, dobře zhodil, / ež mi všichnu řit mastiú oblil. - Silete!*“ (Nejstarší české hry divadelní 1941: 101) Objevuje se zde také nářezka na přestup na křesťanskou víru (mastičkář nabádá Izáka, aby chválil Hospodina, svatou Marii a jejího syna) a obvinění Židů z vraždy Krista, když jedna z Marií říká: „*Ztratily smy mistra svého, / Ihezu Krista nebeského. / Ztratily smy svú útěchu, / ješto nám Židie odjěchu, / Ihezu Krista laskavého, / přietele ovšem věrného, / jenž jest tirpěl za vše za ny / na svém těle lutné rány.*“ (Nejstarší české hry divadelní 1941: 98) Nakonec si nelze nevšimnou paralely se Starým zákonem, v němž taktéž vystupuje Abraham se synem Izákem.

Ve středověku se po českých zemích šířily antisemitské spisky či letáky nepůvodní, přeložené do češtiny. Lenka Veselá-Prudková uvádí ty nejznámější: *Legenda aurea* od Jakuba de Voragine (13. století), *Velislavova bible* (14. století), *List rabi Samuele k rabi Izákovi* od Alfonsa Bonihominia (14. století), *Testamenty dvanácti patriarchů* a mnoho dalších. Některé z těchto spisů byly zakrátko zapomenuty, ale k některým se antisemité vraceli ještě staletí po jejich prvním vydání. Témata byla podobná, například spolčování Židů se satanem, popřípadě s Turky, skrývání dokumentů uznávajících Krista jako mesiáše, lichva, rituální vraždy atd. Autory některých protižidovských děl byli židovští konvertité na křesťanskou víru. Od 17. století se na poli antisemitismu začali prosazovat i jezuité. Postupně vznikala díla, která měla Židy přimět ke konverzi, některá z nich byla dokonce psána hebrejsky. Veselá-Prudková celé toto období shrnuje: „*Z nábožensky zaměřeného antijudaismu vycházely*

stereotypy a předsudky, které našly uplatnění v protizidovském traktátu dominikána z 15. století i odpůrce emancipace Židů v závěru 18. století.“ (Veselá-Prudková 2003: 118)

3.2 Antisemitismus v literatuře 19. a počátku 20. století

Antisemitismus se v české literatuře začal významně projevovat zejména v 19. století. V této době se jednalo především o antisemitismus nacionalistický. Objevovaly se různé názory na asimilaci; v tomto ohledu jsou známé zvláště polemiky Václava Bolemíra Nebeského a Siegfrieda Kappera s Karlem Havlíčkem Borovským. Siegfried Kapper (1821 - 1879) jako první Žid sepsal básnickou sbírku v českém jazyce, čímž chtěl mimo jiné vyjádřit svou náklonnost k Čechům a své vlastenectví. Jeho dílo, nazvané *České listy* (1846), však tvrdě zkritizoval **Karel Havlíček Borovský** (1821 - 1856). Za prvé zastával názor, že člověk nemůže být, zjednodušeně řečeno, zároveň Čech a Žid, a za druhé Kapperovi vyčítal špatně zvládnutou češtinu. Své argumenty uveřejňoval v *České včele*, příloze *Pražských novin*. O vydání Kapperovy sbírky se zasloužil jeho přítel Václav Bolemír Nebeský (1818 - 1882), zastánce česko-židovské asimilace, jenž tvrdil: „...Židé, kteří žijí v českých zemích po staletí, by měli být považováni za Čechy židovského vyznání, již mohou být stejně dobrými českými vlastenci jako Češi kteréhokoli jiného náboženství.“ (Dagan 1968: 457) Také Nebeský narazil se svými názory na odpor Karla Havlíčka, jenž proslul tvrzením, že Židé, jakožto národ semitský, jsou Čechům natolik vzdálení, že se s nimi nikdy nemohou asimilovat. Chalupný píše, že Havlíček „v nitru zůstával plemenným protiněmcem i antisemitou, ovšem ne v té surové a hnusné podobě, v jaké vystupuje běžný plemenný antisemitism, nýbrž v podobě výlučnosti kmenové, žárlivé na svou odlišnost tím více, čím silněji a tíživěji na ni již dolehly cizí vlivy, které svéráznost její částečně setřely.“ (Chalupný 1929: 172) Jak ale uvádí Pěkný, je zajímavé, že o několik let později se Havlíček v článku *Emancipace Židů* (1850), otištěném ve *Slovanu*, vyslovil k této problematice souhlasně a veřejně odsoudil jakékoli utlačování židovských obyvatel. „Vyzývá

své spoluobčany, aby se k nim slušně chovali a napomohli jim tak ke vstupu do rovnoprávné společnosti. Po Židech chce totéž; navíc je vybízí k opatrnosti při užívání nově nabytých práv, varuje je, aby nedráždili lid, a žádá po nich, aby projevili „větší náklonnost k zemi..., která je jejich otčinou“ (Pěkný 2001: 504)

Ač se tedy na první pohled může zdát, že Havlíček je „typickým antisemitou“, při podrobnějším zkoumání jeho postojů je nutné svůj úsudek zvážit. Přestože vnímal Židy jako cizí element v českých zemích, nakonec u něj převládla jakási náklonnost pro jakoukoli politicky utlačovanou menšinu (v tomto případě židovskou). Tato myšlenka byla zcela potlačena v období po vypuknutí druhé světové války, naopak v rámci antisemitské propagandy byl vyzdvihován Havlíčkův antisemitismus jako ideál hodný následování. Setkáme se s tím například v článku s názvem *Karel Havlíček Borovský: Kdo chce být Čechem - musí přestat být Židem*, jenž byl uveřejněn 21. listopadu 1941 v deníku *Venkov*.

Další literární osobností, jež bývá spojována s antisemitismem, je básník, prozaik a novinář **Jan Neruda** (1834 - 1891). Ačkoli byl Neruda zpočátku k Židům spíše přátelský a jeho dílo bylo mezi německými Židy velmi oblíbeno, pohled na něj se výrazně změnil s vydáním pamfletu *Pro strach židovský: politická studie* (1869 v *Národních listech*, 1870 knižně). Dalo by se říci, že tato brožura se stala moderními antisemity či neonacisty nejvíce zneužívanou. Jak se můžeme dočíst, „*text byl publikován s ‚vysvětlivkami‘ a poznámkovým aparátem, jenž mu dodával definitivně dramatické podoby. Avšak už ve vydání z r. 1942 byly celé části cenzurovány (např. 35 řádků z 1. kapitoly, kde je vyjádřeno přání, aby se oba národy milovaly, spolu s vědomím budoucnosti židovského národa) nebo 28 řádků ze třetí kapitoly, kde se kritizuje německý antisemitismus za to, že upírá židům nadání v umělecké tvorbě.*“ (Mikulášek, Glosíková, Schulz 1998: 16) Zmíněné vydání s poznámkovým aparátem opatřil v roce 1935 v tendenčním duchu Jaroslav Slavata, redaktor týdeníku *Fronta*.

Často citovanou pasáží je hned druhý odstavec spisu: „*Nejedná se o to, mají-li či nemají židé být emancipováni. Jsou již, a kde nejsou ještě zcela,*

budou co nejdřív, nikdo nezadrží proud osvěty lidské, k jasnosti se probírající, - tím je otázka rozluštěna. Nejedná se víc o emancipaci židů, nýbrž o emancipaci od židů, o to, abychom se vybavili z výstřednosti druhé a nestali se z tyranů otroky.“ (Neruda 1935: 9) V poznámce Jaroslava Slavaty se dočteme, že *„evropské národy nebyly nikdy vůči Židům tyraný. Řídily se správnou zásadou, že host a pán domu nemohou mít stejných práv...“* (Neruda 1935: 9) Slavata užívá v útocích na Židy těch nejpodlejších argumentů, dokonce se neostýchá proti nim překrucovat ani Starý zákon, jednu ze základních knih judaismu. Svě poznámky, stejně jako celé vydání několika knih s nacionalistickou tematikou (*Traktáty mladého Československa*), zjevně přizpůsobuje nastupující politice. Jeho práce je typickým příkladem toho, jak je Nerudovo dílo, ač samo o sobě protižidovsky zaměřené, zneužíváno. Další ukázkou zneužití můžeme nalézt v tisku počátku 40. let: v deníku *Venkov* se 18. září 1941 objevil článek s podtitulem *Genius Neruda a Žid Laušman*, v němž se mimo jiné píše: *„Omlouváme se pokorně Mistru Nerudovi, že jmenovali jsme ho v souvislosti se Židem Laušmanem. Velký genius českého národa nám však promine. Vždyť dlí na věčnosti a chce jako my, čeští novináři - synové českých matek a českých otců - aby náš národ žil věčně.“* (Venkov 1941: 2)

V Nerudově brožuře se mísí téměř všechny druhy nesnášenlivosti vůči Židům. Zajímavé je, že ráz jeho antisemitismu je především nacionalistický, což znamená, že vnímá Židy jako národ. Přesto je často uvádí s malým počátečním písmenem. Příklad tohoto nacionalistického zaměření jsme uvedli výše, stejně tak v podkapitole 2.2.3 *Nacionalistický antisemitismus*. Nalezneme zde také náznaky antisemitismu rasistického: *„Jejich vlastnosti jsou orientální, tedy naprosto jiné než národů evropských.“* (Neruda 1935: 19) A dále: *„V střední Evropě fysiognomie se vyrovnávají, Žid zůstává při své. Evropan může být spíš podoben Židu, než Žid Evropanu...“* (Neruda 1935: 19) Objevují se zde i narážky na jednotnost židovského lidu, což je do jisté míry možné chápat jako předobraz dnešního globálního antisemitismu: *„Je to právě národ zcela zvláštní, polyglotní, vzdor své roztroušenosti a různojazyčnosti přece uvědoměle sjednocený...“* (Neruda 1935: 15) Podobně: *„Z toho také vysvítá, proč pořád ještě říkají, že nejsou emancipováni, proč z každého pošlápnutého*

kuřího oka leckterého svého nestydy dělají hned otázku celého židovstva a otázku moderní kultury. Zdá se skoro, že máme již zcela zvláštní mezinárodní právo - židovské...“ (Neruda 1935: 26) Samozřejmě nemohou ani zde chybět projevy antisemitismu ekonomizujícího, např.: *„Žid se stal historickým rozvojem mužem lehkého výdělku. Rolníkem není kvůli svému thalmudu; kdekoliv směl zakoupit se, zařídil hned ‚obchod v pozemcích‘. Řemeslníkem není, nemá z práce samé radost. Je jen obchodníkem, často velmi lehkomyšlným výdělkářem. Je-li kdy soudně stíhán, je zajisté kvůli jistému výdělkářství, viz statistiku soudní. On měl a má všechny vlastnosti, aby také z politiky měl výdělek.“* (Neruda 1935: 25) A v neposlední řadě se ve druhé kapitole setkáme také s křesťanským antijudaismem: *„V křesťanství mohlo židovství nalézt své nejpřirozenější pokračování, neučinilo toho. Věnovalo mu, jak již mezi bratry nejnáruživěji se stává, jen palčivou nenávist svou: křesťan nebyl následovníkem žida, byl mu ‚Edomitou‘, modloslužebníkem...“* (Neruda 1935: 16)

Dalším z českých autorů, kteří bývají označováni za antisemity, je básník a prozaik, představitel generace ruchovců **Svatopluk Čech** (1846 - 1908). Z literatury se dozvídáme, že jeho *„vztah k židovství se utvářel od dětských let, a to velmi komplikovaně a s různými peripetemi. V drobných memoárových črtách autor s odstupem let ironicky zachytil svůj dřívější despekt k židovské národnosti...“* (Mikulášek, Glosíková, Schulz 1998: 50) Současně připustil, že v něm přetrvával jakýsi latentní antisemitismus. Podobně jako tomu bylo například u Karla Havlíčka Borovského, i Čechův postoj vycházel z jeho politických názorů (představoval tedy zejména nacionalistický typ antisemitismu). Čechův postoj k židovské otázce musel být poněkud ambivalentní. V příspěvku Avigdora Dagona se dočteme, že co se týče polských nebo ruských Židů, byl schopen vyjádřit lítost a soucit v jejich neštěstí, ale v případě Židů žijících v jeho zemi neviděl v nich nic jiného než lichváře a vykořisťovatele. Mikulášek uvádí, že jméno Svatopluka Čecha se spolu s dalšími (A. Jirásek, K. M. Čapek-Chod, J. Holeček, V. Mrštík, K. V. Rais, A. Sova, J. Neruda, F. Palacký ad.) objevilo v tzv. *Protižidovské čítance*, vydané roku 1944: *„Čech Svatopluk - (1846 - 1908), vynikající*

spisovatel a básník český, napsal proti Židům: Ikaros, Jabloň, Adamité, Sny palestinské, V bouři.“ (Mikulášek 2000: 77)

Ostrý protižidovský útok spatřujeme zejména v satirické skladbě *Věčný Žid* (*Národní listy*, 1882). Čech zde užil legendy o věčně bloudícím Židu Ahasverovi, vtěleném do starého chasidského podomního prodavače (což samo o sobě již o něčem vypovídá), na kterém zobrazil klasické negativní stereotypy, mířené obrazně na celé židovstvo. Starý Žid promlouvá těmito slovy: *„Hospodin popřál mi po nesčetných utrpeních šťastného stáří, ba mohu říci - druhého mládí. Užívám vesel darů Štěstěny, jež mi nahraňuje marnotratnou štědrostí dřívější skoupost. Nehleďte na můj chudobný krámeček - jinde probírá se má ruka miliony. Držím otěže, jimiž ovládati lze tento svět: dvě ty otěže jsou zlato a důvtip. Jsem svrchovaným králem v říši peněz; na zlatých nitkách mých visí mnozí národové a mocní tohoto světa jako loutky, jimiž hráti mohu po své chuti na jevišti dějin; tisíce obratných per dělají pro mne veřejné mínění; můj vkus stává se již i mocným činitelem v říši umění; můj duch vniká vítězně i do oboru věd -“* (Čech 1910: 177) Dále Čech vyjádřil názor, že největším nebezpečím pro Židy jsou oni sami, tedy jejich vystupování a chování: *„Ty sám jsi předním svým škůdcem. Před sluncem pravé lidskosti rozplývají a rozplynou se nadobro ty černé mátohy, jež rozdíl víry a původu kdys věsival mezi nás a tebe. Osvícení národové našeho století zbořili a boří již ty vetché přehrady. Ale přestaň i ty omezovati se stále ještě svou kmenovou výlučností a sobeckostí, přestaň míti ve všem a všudy jen sebe, svůj zvláštní kmenový prospěch na zřeteli, a stavěti jej příliš patrně v popředí i tam, kde hlásáš, že bojuješ pouze za osvětu, svobodu, všelidskost! Zapomněv na dávnou vlast, přilni plným srdcem k zemi, jež přijala tě za syna svého, přitul se upřímnou láskou k národu, jenž uhostil tě v lůně svém! Přestaň považovati jej za cizí dav, jenž má pro tebe cenu jen potud, pokud těžiti můžeš z něho ve prospěch svůj! - Setřes i ty se sebe všechny hyzdivé zbytky minulosti! Snášeš dlouho neštěstí, malomocnost a ponížení, saháš nyní lakotnou rukou po kalichu rozkoše, moci a nádhery - mírni se, brachu, ať neucítíš osten závidi a zloby! - Strádal jsi věky v porobě a potupě - nevylévej nyní nastřádanou nádobu msty na hlavu národů, bojujících za volnost svou, neobsypávej hanou jizlivou nejušlechtilejší jejich*

snahy! Vzpomeň si na Slovanstvo, na nás! Co jedu a kalu vystříkalo na nás právě péro tvé, jak horlivě bojovalo i zlato tvé proti nám! - Zatmělý věk zahnal tě v ponurá doupata, kde sloužil jsi démonu lakoty - odtrhni již alespoň část srdce svého od mrzkého kovu a přestaň křepčiti stále jen kolem zlaté modly, která tě nejsnáze zavéstí může v neštěstí a záhubu.“ (Čech 1910: 179) Věčný Žid autorovy rady neposlouchá a dále vede svou řeč podomního prodejce.

Z řady významných českých literátů si „nálepku antisemity“ vysloužil také básník **Petr Bezruč** (vlastním jménem Vladimír Vašek; 1867 - 1958). Uvědomujeme si spekulace a spory o pravosti autorství Vladimíra Vaška, avšak v této práci je nebudeme rozebírat a zůstaneme u užívání pseudonymu Petr Bezruč. V roce 1909 vyšla poprvé jeho sbírka sociálně laděných básní *Slezské písně* (původně *Slezské číslo*). U veřejnosti vzbudila velmi pozitivní ohlas, a to jak u nás, tak také v německém prostředí, kde jej prosadil židovský básník Rudolf Fuchs. V literatuře se názory na Bezručův postoj vůči Židům liší. Zatímco Mikulášek, Glosíková, Schulz píše, že „*Bezručova nedůvěra k židovství neměla motivaci rasovou či nacionálně šovinistickou, byla v podstatě odrazem elementární autorovy zkušenosti a nelze ji interpretovat pojmem ,antisemitismus‘“* (Mikulášek, Glosíková, Schulz 1998: 36), Dagan ho označuje za pravděpodobně nejdůslednějšího antisemitu mezi předními českými básníky. Zajímavé je i to, jak byly Slezské písně využity i zneužity. O prvním případě se zmiňuje Hyršlová - Bezruč ve Fuchsově překladu „*byl zařazen do školních knihoven v pohraničních okresech, aby pomohl čelit nacistické propagandě...*“ (Hyršlová 1985: 50 - 51) Případ zneužití sbírky za pomoci hanlivých ilustrací vytvořených A. L. Salačem roku 1925 popisuje Mikulášek, např. „*Papírový Mojšl je Salačem vykreslen jako příšera s vytřeštěnýma, nelidsky vypoulenýma očima (motiv nelidství, animalizace) (...) Obraz Par nobile představuje viníky tragédie, Nathana Löwa a markýze Gera, jako židovské nestvůry s drápy, nosy přes půl obličeje a s mohutnou tlamou, jak drtí (se zavázanýma očima) svýma nohama úpícího člověka. Tato teatrální, expresionisticko-symbolická gestace dezinterpretuje smysl Bezručovy výpovědi jako protestu proti násilí (národnostnímu i sociálnímu) páchanému na Slezanech - vinni jsou prý židé, židovství.“* (Mikulášek 2000: 81)

Vzhledem k tomu, že jsme již zmínili básně *Papírový Mojšl* a *Par nobile*, uvedeme je zde jako ukázkou Bezručova nejednoznačného postoje k židovství. Ústřední postavou první z těchto básní je psychicky narušený Žid Mojšl, jenž při svých toulkách sbírá všechny papíry, které najde. Vyjde najevo, že Mojšl měl nevěrnou ženu, což se dozvěděl z dopisu od jejího milence. Mojšl manželku v afektu zavraždil a byl za to odsouzen k vězení, lísteček s důkazem nevěry se ztratil. Po čase byl jakožto blázen propuštěn, od té doby chodí světem a hledá ztracený lístek. Z celkových 31 strof vybíráme pro ukázkou ty, z nichž lze vyčíst náznak soucitu s hlavním hrdinou (v závěru básně dokonce básník osloví Mojšla „bratře“): „*V němé zlosti zaskřípeme zuby: / děvče, muže, dědinu žid skoupi... / A kdo za to, že jsme jako duby, / na ženy a na peníze hloupi? // Jedna spřež a přece názor měním: / Osud smýk jím, jak srp žlutým klasem; / už tak bývá. S božím dopuštěním / přiskřípne čert Hebrejce též časem. // Tak přemýšlím a je závěr blízký: / Když tak Pán svých vyvolených chrání, / přes svůj křivý nos a hrubé pysky, / přísahal bych, nebyl židem ani. // Když od města dolů jdete k jihu, / den co den tam žida potkáš s měchem; / dej mu krejcar, zahodí jej v mihu, / dej mu papír, chopí se ho spěchem. // Den co den jde příkopem a travou, / z bláta papíry pozorně loví, / čte a třese kudrnatou hlavou, / říkají mu Mojšl papírový. // V zimní noci šel jsem k městu němý, / Bůh mne...!? Kdo si na milníku hoví? / (Deset minut krčma pod olšemi!) / Sněhem zalit Mojšl papírový. // Čekáš, až tě zítra kdosi sundá, / bídnou kořist havranů a lišek? / Modlíš se? Dbal kdy Pán vagabunda? / Vzhůru, žide, půjdem na kelíšek!“ (Bezruč 1963: 128 - 129)*

Druhá z řečených básní, *Par nobile*, může být považována za typický příklad útoku na vykořisťovatele: „*Jak různou ti dva mají krev / a jedno stejné zaměstnání: / tož vodku pálí Nathan Löw / a pálí vodku markýz Géro. // Lid pracuje, až dým jde z cév, / a přes noc pije do svítání: / když nedá na dluh Nathan Löw, / snad počká dobrý markýz Géro. // Hřmí Ostravicí hukot dřev, / v žold goralům, co skáceli je, / krev tráví kvitem Nathan Löw / a dere rozum markýz Géro. // Ty peněz půjč, ty daně slev - / na gorala rtu prosba žije - / a šlape po něm Nathan Löw / a plije po něm markýz Géro. // Do hluché noci zní můj zpěv, / když zahynem, než jitro vzplane, / půl zásluhy má Nathan Löw /*

a druhou půlku markýz Géro. // Na ty dvě hlavy naše krev, / až z našich kostí mstitel vstane: / na pravou vrbu Nathan Löw / a vedle něho markýz Géro.“ (Bezruč 1963: 30)

Podobnost s Bezručovým typem prtotížidovství spatřujeme v některých básních symbolistického básníka **Antonína Sovy** (1864 - 1928). Ohrazuje se proti sociálnímu útlaku obyčejných pracujících lidí, jako vykořisťovatele vidí Židy. Dagan píše, že tyto prvky lze najít zejména v básni „Sedláci (v knize Květy intimních nálad), v níž Žid ‚decimuje‘ své oběti každý rok, a v jiné básni Bursa (v knize Zpěvy domova), kde práce a pot chudých rolníků plní kapsy židovského obchodníka.“ (Dagan 1968: 462) Báseň *Sedláci* můžeme vzhledem k jejímu krátkému rozsahu uvést celou: „*Sedláci naši pouze chudě žijí, / však mezi sebou v stálém sváru, křiku, / pan soudce z města nic jim nepromíjí / a všecy zná už dobře do puntíku. / To filosofů nehybné je plémě, / nad novoty si zkušenost svou cení, / a co jim nedá zděděné kus země, / to kravek pár, jež celé jich je jmění. / Ne, u nás nejsou dobří politici, / ba nikdo neví, odkud vítr duje, / jim často bída kráčí po sednici / a žid je každým rokem decimuje.*“ (Sova 1960: 152) Z básně *Bursa* uvedeme první a poslední strofu: „*Den šedivý jako když mouky šed' / nezvěstný mlýn by ve svět sypal, / co v ulicích tramwayí hluk skřípal / olbřímím vozům v odpověď. / U bursy kupčící na chodník / a na schody, pod kandelábry a vlisy / svůj v hebraismy ztajený křik / si zpívají, hlučí, svou chvalořeč, mísí / v to agenti pochyb svých jízlivost, / svou výbušnou zlost, / i smíchem se dusící zchytralý dík. (...) Již hlavy volů zřím kývat se z hlubokých cest / a za nimi plné vozy se vléci, / tak jasně to zvoní, jak zrna když z bohatých snopů se sypou, / když pod tíhou obilí nápravy skřípou / a úžasných bohatství tvoří budoucí zvěst... / A konečně - probudiv se - děšť crčet jsem slyšel zas, / cink dukátů za uzavírkou kdes o mramor komptoáru. / Tam, zdálo se mi, zlato niv žírných se vylilo, / pot ženců že vypilo, / krev radostné práce v únavném, horkém žáru / a moudře se o mramor smálo: proč, komu ten uzrál klas?*“ (Sova: 61 - 64)

U básníka, prozaika, dramatika a publicisty **Viktora Dyka** (1877 - 1931) můžeme nalézt, podobně jako u předešlých autorů, projevy antisemitismu nacionalistického a ekonomizujícího (Dagan užívá termín

sociální antisemitismus, „*který se snaží vykreslit Žida jako vykořisťovatele, lichváře, obchodníka s alkoholem a jako sociálního příživníka, jenž tloustne vysáváním krve z chudých lidí.*“ [Dagan 1968: 461]) Příkladem je báseň *Kohn a Bloch* ze sbírky *Pohádky z naší vesnice* (1910). Je v ní poukázáno na situace, za kterých Židé mluví česky a prohlašují se za české vlastence, a za kterých se naopak přiklání k německu: „*Ves naše po okolí slavná / a dítky její plny vloh. / Kohn, ten v ní bydlí ode dávna / a před lety sem přišel Bloch. / Jak smýšlí, ptal se otce známý. / Na odpověď si vzpomínám: / Bloch, ten nic nemá a je s námi, / Kohn něco má; je proti nám.*“ // *A vezmeš-li to, brachu, kolem, / byl nerovný to věru pár. / Byl obchod Kohnův zlatým dolem / a Kohn měl dolování dar. / Byl Altdorfu to cítel známý, / češinu, říkal, špatně znám. / Bloch, ten nic nemá a je s námi / Kohn něco má; je proti nám. // Bloch dosud těžce tlouk se žitím, / rád viděl v hospůdce své lid. / Já s vámi žiji, s vámi cítím, / jsem jedním slovem český žid. / Víra je různá; různé chrámy. / Vlast tutěž, bratři, v srdci mám!*“ // *Bloch nemá nic a ten je s námi. / Kohn něco má; je proti nám. // Žel, tu se stalo, Kohn že ztratil / na burse jmění nabyté. / Tu smýšlení své záhy zvrátil, / jej česky mluvit slyšíte. / Je s námi, lide spravedlivý, / a cítil s námi už jak hoch. / Však čemu teď se každý diví: / že zapomíná česky Bloch. // Dva židi ve vsi; dobří známí. / Rád na ten pár si vzpomínám. / Kohn nemá nic a je teď s námi, / Bloch něco má; je proti nám.*“ (Dyk 1910: 113 - 114)

Náznaky antisemitismu či záporně vykreslené židovské postavy můžeme nalézt u mnoha dalších autorů české literatury, už jen jmenovitě Otokar Březina, Emil Vachek, František Pravda, Ladislav Stroupežnický, Alois a Vilém Mrštíkovi, Josef Holeček, Jindřich Šimon Baar, Jan Herben, Antal Stašek, Anna Maria Tilschová, František Xaver Šalda, Karel Matěj Čapek-Chod, Rudolf Medek, Jakub Deml a další.

Jak již bylo řečeno, ne každý ze zmíněných autorů může být považován za antisemitu v pravém slova smyslu. Avšak povědomí o nich je v tomto ohledu relativně dosti rozšířené, a proto pokládáme jejich uvedení v této práci za opodstatněné. Pokud jsou jejich názory opravdu antisemitské, může to v určitých kruzích vést ke snižování jejich díla, přestože je většina z nich

považována za stěžejní osobnosti české literatury. Bohužel se tak může stát také z toho důvodu, že se výše zmíněná díla v současné době často objevují na webových stránkách s neonacistickým podtextem.

3.3 Antisemitská propaganda v tisku přelomu 30. a 40. let 20. století

Ve 30. a 40. letech 20. století zůstával i přes obrovský rozmach rozhlasového vysílání hlavním hromadně sdělovacím prostředkem tisk. Vycházelo nesčetné množství novin a magazínů. Nejdůležitější roli přitom hrály deníky, a to z toho důvodu, že přinášely nejaktuálnější informace. Některé z deníků měly i svá polední či večerní vydání, jež však byla mnohdy zaměřena spíše bulvárně. Není tedy divu, že se značná část antisemitské propagandy uskutečňovala právě prostřednictvím tohoto média. Protižidovsky laděné zprávy se objevovaly v zavedených denících, z nichž některé začaly vycházet již na konci 19. století, ale také v řadě „specializovaných“ novin, které vznikaly jako tiskové orgány různých profašistických stran a skupin. Z článků lze usuzovat, že zášť či nenávisť vůči Židům v této době pramenila zejména z toho, že se většina Židů hlásila k německé národnosti a jako dorozumivací jazyk používala němčinu. To bylo vzhledem k nacionalistické orientaci politického smýšlení přinejmenším nežádoucí.

Řada antisemitsky laděných článků se objevovala v deníku *Venkov*, který byl založen roku 1906 jako ústřední tiskový orgán Československé strany agrární. Spoluzakladatelem byl předseda agrární strany Antonín Švehla. Z šéfredaktorů lze uvést například Rudolfa Halíka, jenž byl mimo to i předsedou Národního svazu novinářů. V jednom ze svých článků uveřejněném ve *Venkově* a nazvaném *Rodná země: základ nejbezpečnější* píše: „*Dbá-li o čistotu rasy veliký národ německý, musí o ni dbát i malý národ český, protože nemůže dovolit, aby se jeho životní prostor stal kořistí jiné rasy. Péče o zdraví a rasovou čistotu českého národa není projevem zášti k jiné rase, ani mysticismem, je prostě pochopením povinností, jež máme ke svému národu.*“ (Venkov 1939: 1) Rudolf Halík byl po válce odsouzen za kolaboraci k 18 měsícům vězení, v roce 1948 k 10 letům. Ani v jednom případě však

nedošlo k vykonání trestu v celé jeho délce. Dalšími redaktory deníku Venkov pak byli Ferdinand Kahánek a Vladimír Krychtálek, jenž byl roku 1947 popraven.

Večeřa o protižidovském smýšlení deníku tvrdí: „*Nelze říci, že by Venkov psal z rasově motivovaných antisemitských pozic, jeho projevy byly spíše poznamenány tradičním sociálně, nacionálně nebo i konfesijně laděným antisemitismem.*“ (Večeřa 1999: 147) Mezi ostré protižidovské výpady patří např. články *Pozor na židovskou emigraci* z 12. října 1938, v němž se o Židech píše jako o nevídaných parazitech, kteří mají být udáváni. Ve stati *O židovské otázce*, jež byla otištěna o týden později, je postoj Venkova uváděn na pravou míru. Je zásadně proti jakékoli emigraci, zvláště židovské, avšak nikoli z důvodů rasových, nýbrž nacionalistických: „*Nehlásáme antisemitismus, nevidíme v každém židu nepřítele, nevoláme po mimořádných opatřeních proti všemu židovstvu. (...) Pokud jde o občany židovské konfese či národnosti, pokud prokázali v tomto státě loyální spolupráci s národem a pro stát, není důvodu, aby kdokoli proti nim živil rasovou nenávisť.*“ (Venkov 1938: 3) Skrytý, avšak dobře čitelný antisemitismus se objevuje v článku nazvaném *Poznáte je* z 11. prosince 1938: „*My jsme za ony ideály bojovali a oni se zatím zmocnili značné části národního majetku, ovládli nás hospodářsky a počali ovládat i politicky. My jsme pracovali, a chudli jsme - zatím co oni nic nedělali a bohatli. Chcete je hledat? Nenajdete jich tam, kde se pracuje, ale všude tam, kde se kšeftuje. Najdete je v obchodech všeho druhu, v bankách, v divadlech, filmu, advokátních kancelářích, v lékařských ordinacích, místo pro zaměstnance je určeno vám, jim patří vedení podniků.*“ (Venkov 1938: 5)

Stejně jako ve všech ostatních denících se i ve Venkově objevil 2. března 1939 článek nazvaný *Vláda plní svůj program*, v němž jsou čtenáři ubezpečováni, že tzv. židovská otázka je a bude nadále řešena: „*Velmi by se mýlil ten, kdo by si myslel, že se v této věci málo děje. Řešení židovské otázky znamená odstranění nadměrného vlivu mezinárodního židovstva na národní hospodářství a odstranění škodlivého vlivu na náš národní život. (...) Nepronásledujeme člověka proto, že je Židem. Ale u nás nebude a nesmí mít*

nearijský živel více práv a vlivu, nežli lze z důvodů národních, hospodářských a sociálních snésti.“ (Venkov 1939: 3)

Na podzim roku 1941 byly otiskovány články týkající se nařízení, že Židé jsou povinni nosit žlutou Davidovu hvězdu. Např. ve stati *Důsledné dořešení židovské otázky* je toto povinné označení považováno za vrcholnou etapu řešení „židovské otázky“. Za tento počín jsou říšské úřady velice vyzdvihovány, podobným způsobem se autor staví i k roli českého tisku: *„Byl to zejména český protižidovský tisk Protektorátu, jenž se neustále přimlouval za stejnou linii v postupu proti Židům jako v ostatní Říši. Jestliže nyní i u nás se zavádí stav, jaký platí v Říši, můžeme v tom spatřovati především úspěch tohoto českého tisku, zejména jeho vedoucích novinářských průkopníků...“* (Venkov 1941: 3) V době, kdy byly budovány první vyhlazovací tábory (např. Treblinka, Majdanek nebo Auschwitz-Birkenau), objevovaly se v člancích náznaky jako: *„Vidíme-li dnes na ulicích měst spoustu žlutých hvězd, označujících Žida, setkáme se brzy se zjevem jiným: Žlutá hvězda zmizí. (...) Židovský problém bude nyní vyřešen absolutně a rychle.“* (Venkov 1941: 3) Tento článek nazvaný *Účtování se židovstvem* vyšel 14. října 1941.

Kromě Venkova byl deníkem agrární strany také *Večer*, podle Kárníka „oblíbený“ a „poněkud bulvárnější“ (Kárník 2000: 329). Šéfredaktorem byl výše zmíněný kolaborantský novinář Vladimír Krychtálek, jenž měl více než dobré vztahy s německou stranou. Dolejší uvádí, že *„v únoru roku 1942 byl Krychtálek jmenován komisařem Národního svazu novinářů a v této funkci se stal ‚mluvčím‘ šéfredaktorů při jednání s okupanty. Po atentátu na Heydricha svolal tzv. apel novinářů, na němž sám přednesl návrh, aby rodinní příslušníci emigrantů byli zatčeni a posláni do koncentračních táborů. Z peněz, které byly v Anglii sebrány na podporu novinářů postižených Mnichovem, zřídil ‚fond Karla Lažnovského‘, z něhož uděloval odměny za kolaborantské články.“* (Dolejší 1963: 381 - 382) Ve *Večeru* byly otiskovány např. články napadající některé umělce (*Úspěch Karla Čapka mezi Židy*, 16. listopadu 1938; *Nové lidi a nové hospodářství do českého filmu*, 18. října 1938 - narážka na Hugo Haase), ale také ostré antisemitské útoky, např. ve stati z 28. prosince 1938 *Evropě asi nezbude než vytvořit Svaz států*

na ochranu proti Židovstvu, v němž autor J. A. Trpák odmítá antisemitismus, naopak označuje Židy za původce rasismu a „antiarijismu“: „Byli a jsou to Židé sami, kteří zavedli rasism v nejpřísnějším slova smyslu. Kdyby arijci byli tuto zásadu pochopili dříve a bránili se semknutím se hlasem krve, nemuselo dojít k nemožné rozpínavosti židovstva, jeho finanční moci a nebylo by muselo dojít k bojům, od nichž dnes už upouštěno nebude. Jestliže se konečně arijská Evropa vzchopila na ochranu proti antiarijismu, energicky přetíná chapadla nearijské chobotnice, je to boj, který znamená světovou revoluci, již je nutno dobojovati.“ (Večer 1938: 1)

Ústředním tiskovým orgánem Československé strany národně socialistické byl deník *České slovo*, založený roku 1907 a vydávaný Melantrichem (společně s *Večerním Českým slovem* a deníky *A-Zet* a *Telegraf*). Nacisty dosazeným šéfredaktorem byl Karel Lažnovský, aktivista a kritik protektorátní vlády. Ten byl společně s dalšími novináři (Krychtálkem, Crhou, Křemenem, Rybou, Vajtauerem a Wernerem) účasten na schůzi s předsedou vlády Aloisem Eliášem, po níž někteří ze jmenovaných onemocněli neznámou chorobou. Údajně se mělo jednat o otravu, kterou zosnoval Eliáš. Karel Lažnovský této nemoci jako jediný podlehl. Po této události se šéfredaktorem Českého slova stal Karel Werner, jenž o sobě prohlásil, „že byl aktivistou z přesvědčení, protože věřil, že budoucnost českého národa je možná jedině v nacistické ‚říši‘.“ (Dolejší 1963: 386) Werner byl po osvobození odsouzen k trestu smrti a popraven. V Českém slově se objevovala řada antisemitských článků; za zvláště nízkou považujeme zprávu z 24. září 1941 s názvem *Pět z mnoha tisíc - Jak nám vládli a škodili*. Nalezneme zde fotografie pěti osobností společenského života s podtitulky „Žid Em. Schoenbaum, býv. předseda Všeob. pens. ústavu, Žid Jaroslav Stránský, býv. majetník Lid. novin, Žid Friedmann, býv. zplnomocněný ministr, Žid Arno Laurin-Lustig, šéfredaktor Prager Presse, Žid Emil Oplatka, redaktor.“ (České slovo 1941: 3)

Deník České slovo měl i své večerní vydání (*Večerní České slovo*), které přinášelo především informace ze zahraničí. Příkladem může být zpráva o tzv. Křišťálové noci, pogromu obrovských rozměrů, jenž vypukl v noci z 9. na 10. listopadu 1938 v Německu. Večerník se o něm 10. listopadu 1938

suše vyjadřuje již v titulku - *V Berlíně hoří židovské synagogy: Z hořících domů v sousedství synagog se zachraňuje zboží*. V článku se pak dočteme, že nikdo neměl zájem na zachování modliteben, požárníci pouze dohlíželi na to, aby se oheň nerozšířil na „nežidovský“ majetek. Večerní České slovo nám mimo to může sloužit jako ukázka fungování cenzury; na mnoha stranách se setkáme s prázdnými místy a někdy ne zcela dokonale odstraněným textem.

Pro redakci Českého slova pracoval také nadšený profašistický novinář Emanuel Vajtauer. Zaujala nás informace, již o něm podává Dolejší: *„Aby dokázal svou horlivost, vyzval Vajtauer začínající básníky a jiné autory, aby Večernímu Českému slovu posílali příspěvky, v nichž by vyjádřili své kladné stanovisko k ‚říši‘. Tyto pokusy Vajtauer otiskoval v rubrice ‚Slovo má čtenář‘. Do jeho rukou se takto dostala i říkanka, pod kterou byl jako autor uveden jakýsi kovodělník z Vysočan, Příčná ulice. Vajtauer otiskl tuto básničku ve Večerním Českém slově, které se rozešlo mezi čtenáře v nákladu 360 000 výtisků. Nevšiml si však, že první písmena čtena shora dolů, dávají heslo: ‚Vám vrahové děti i žen, / všechno, až náš čas bude, / splatit nezapomenem, / nezapomenem, přísaháme.‘“ (Dolejší 1963: 383) Mimo to se Vajtauer snažil dokázat omyly, které vznikly při psaní českých dějin, zejména co se týče vztahu Čechů a Němců. Svůj spisek nazval *Český mythus: co nám lhaly dějiny*.*

Kniha je rozdělena do několika kapitol, které vysvětlují jednotlivé „mýty“ (strategický, demokratický, mýtus samostatnosti, slovanské protiříše, mýtus o hostech jinonárodních a o slovanské sounáležitosti). Vždy je vyzdvihována velikost „Svaté říše římské národa německého“. Např. v kapitole *Evropský řád nebo „drahá svoboda“?: „Kdo jiný spíše než naši historikové měli vidět velikost zjevu Říše a mohutnost jejích císařů? Ale našim historikům vůbec chybělo jakékoliv pochopení i jen podstaty, natož pak velikosti říšské myšlenky. Palacký píše své dějiny pod dojmem snah vycházejících z Německa, aby Říše byla znovu vzkříšena. Mysle na poslovanštění Rakousko-Uherska, je zásadně proti Říši. A poněvadž byl opravdu ‚především politikem‘, jak správně říká německý státní ministr pro Čechy a Moravu K. H. Frank (Čechy a Morava v Říši), přenesl svou politickou nenávist proti Říši do minulosti.“ (Vajtauer 1943: 49) Častokrát je také zdůrazněn propastný rozdíl mezi civilizovaným*

Západem a zaostalým Východem: „Na Západě začala diferenciace společenská, bylo dosaženo prvního stupně vývoje. Na barbarském Východě není po tomto vývoji ani stopy. Zatím co Západ rozvinul svůj systém feudální, zůstává Rusko v nerozlišené společnosti kmenové. Společnost tam trvá ve své původní protoplasmě.“ (Vajtauer 1943: 77) V kapitole *Domov jen pro jednoho?* jsme zase upozorněni, že příchodem Němců se náš životní prostor nezmenšil, ale naopak zvětšil, byl obohacen. My ovšem namísto toho, „abychom byli Němcům vděční za tuto velikou službu nám prokázanou, přecházeli jsme toto významné období mlčením a nikdy je řádně neoceníli. A národní pýcha nás dokonce vedla k tomu, že jsme nakonec razili potupné heslo politického boje pouličního, že totiž Němci jsou u nás pouhými hosty a že jejich pobyt závisí konec konců na trpělivosti a dobré vůli nás, hostitelů. (...) Němci se přirozeně hájili, že jestliže oni jsou hosté, pak čím jsou v tomto prostoru Češi, kteří podle své nejnárodnější tradice o praotci Čechovi přišli do této země medu a strdí v šestém století po Kristu. A nepřišli do země prázdné, nýbrž do země, kde se předtím vystřídalo několik kmenů německých a kde, jak dokazuje řada přejatých názvů - Vltava, Labe, Říp - zbytky germánských kmenů zůstaly sedět. Přišli tedy Češi jako kolonisté do země původně germánské...“ (Vajtauer 1943: 119) Dále Vajtauer dokazuje, že mezi Čechy a Němci nejsou rozdíly rasové, biologické, vlastně ani jazykové, společnou máme také jakousi kulturní krev, jež „je poutem velmi těsným a sahá u nás do dob nepamětných. Máme v sobě nejen polovic krve německé, ale máme s Němci jako sousedy společnou krev kulturní, a tedy všechn důvod k úctě a k vděčnosti k nim jako k našim velkým učitelům.“ (Vajtauer 1943: 129). Dlouhým mísením slovanské a germánské krve prý vznikl zcela nový národ - Češi. Na závěr Vajtauer zdůrazňuje potřebu nové sjednocené Evropy, jíž můžeme dosáhnout pouze za pomoci Říše v čele s Vůdcem.

Zvláštností postavy Emanuela Vajtauera je konec jeho života. V roce 1945 zmizel a dosud není známo, kdy, kde a jak zemřel. Teorií bylo několik, například že spáchal sebevraždu, byl britským agentem a uprchl do zahraničí nebo že se schovával v Československu pod utajenou identitou. Žádná z těchto zpráv však nebyla nikdy potvrzena ani vyvrácena. Po osvobození byl

v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti; byla mu dokázána práce pro Sicherheitsdienst.

Ústředním tiskovým orgánem sociálně demokratické strany byl list nazvaný *Právo lidu*. Vycházel mezi lety 1897 a 1938, pak byl do konce války nahrazen deníkem *Národní práce*. Šéfredaktorem v době okupace byl aktivistický novinář Vladimír Ryba, jenž byl v srpnu 1940 jmenován do výboru Národního souručenství jako zmocněnec pro věci kulturní. Dolejší o Rybovi píše, že „*byl původně téměř neznámým redaktorem Práva lidu pro vnitřní redakční službu. V druhé republice a na počátku okupace byl sociálně demokratickými vůdci nastrčen do popředí jako politicky a stranicky ‚nekompromitovaný‘, a tedy pro redakci přijatelný. Řekli mu, že někdo to dělat musí, a slíbili mu, že nemusí mít obavy, neboť při eventuální změně poměrů se za něj plnou vahou postaví. Avšak Rybovi se ve funkci šéfredaktora brzy zalíbilo; z nastrčeného ‚strohmana‘ se brzy stal jedním z několika nejaktivističtějších novinářů. V jeho prospěch svědčilo jedině to, že nikoho neudal.*“ (Dolejší 1963: 388) Ryba byl po osvobození odsouzen k deseti letům vězení. Pro Právo lidu psali mimo jiné i Vincenc Charvát či Josef Martínek.

Za nejvýznamnější nezávislý tisk považuje Kárník *Lidové noviny*: „*Prosluly svým nezávislým zpravodajstvím, vysokou kulturní úrovní...*“ (Kárník 2000: 332) Lidové noviny byly založeny roku 1893 v Brně Adolfem Stránským. V meziválečném období je vedl jeho syn Jaroslav Stránský. Vzhledem k tomu, že rodina zakladatele byla židovského původu, byl deník v době druhé republiky poněkud omezen. V roce 1941 byl do jeho vedení dosazen kolaborantský novinář Leopold Zeman. Večeřa uvádí: „*Lidové noviny se zřetelněji než Právo lidu (Národní práce) uchýlovaly k ‚psaní mezi řádky‘, k náznakovým formulacím a poznámkám ironického charakteru osvětlujícím lépe než úvodníky či hlavní komentáře postoj redakce. Rovněž pro ně byla pro celé pomnichovské a druhorepublikové období typická ‚strategie mlčení‘, která se vztahovala k určitým tématům.*“ (Večeřa 1999: 151)

Co se týče vyložení fašistického tisku, vycházelo nesčetné množství plátků, z nichž většina měla v názvu slova jako „národní“, „arijský“ či přímo „fašistický“. Vydávání těchto novin obvykle nemělo dlouhého trvání. Zmínit

lze například tiskový orgán Národní obce fašistické *Říšská stráž*, kterou, stejně jako samotnou stranu, založil Rudolf Geidl známý jako Radola Gajda. Šéfredaktorem byl klerofašista Jan Scheinost. Konkurentem Gajdově straně i listu se stal národně sociální tábor *Vlajka* se stejnojmenným deníkem, obojí vedené Janem Rysem-Rozsévačem. K jeho antisemitismu se vyjadřuje Mikulášek: „*V Rysově pojetí je vše, co židům škodí, automaticky prospěšné pro nežidovskou veřejnost. Byl mj. zásadním odpůrcem asimilace, neboť popírala tezi, že žid nemá vlast. Naopak se vyslovuje pro sionismus...*“ (Mikulášek 2000: 88) Dolejší ve své knize uvádí jména novinářů, kteří s Vlajkou spolupracovali, přičemž je nazývá „skupinou všeho schopných ničemů“.

4 Přístup k židovství v české literatuře v průběhu 1. poloviny 20. století.

Je jisté, že projevy antisemitismu prostupují celými dějinami české literatury. Nejinak tomu bylo i ve 20. století. Při letném pohledu by se mohlo zdát, že čím více se doba blížila druhé světové válce, tím více antisemitských projevů se objevovalo. Šoa však bylo vyvrcholením dlouhotrvajících protižidovských nálad. Samotný počátek 20. století byl poznamenán kauzou Leopolda Hilsnera. Přestože nebylo prokázáno, že se jednalo o židovskou rituální vraždu, následovala po procesu vlna pogromů. Postavení Židů nebylo dobré ani před první světovou válkou a během ní, situace se příliš nezlepšila ani po převratu. Přes veškeré snahy zastánců česko-židovské asimilace byli Židé stále považováni za germanizátory, kteří ohrožují český národ. Je tedy logické, že ani situace židovských spisovatelů či autorů se židovstvím sympatizujících nebyla rozhodně jednoduchá. Příklad nabízí Pěkný: „*Atmosféru let 1918 - 22 může přiblížit aféra kolem hry Přemyslovci (1918), v níž se její autor, významný literární vědec a překladatel, tehdy docent Karlovy univerzity Otokar Fischer pokusil o vlastní interpretaci okolností vraždy českého krále Václava III. Po premiéře v Národním divadle se ozvaly hlasy upírající Fischerovi jako Židovi právo psát o české národní problematice.*“ (Pěkný 2001: 513) Autora tehdy zklamaly zejména postoje **Josefa Svatopluka Machara** a **Bohumila Mathesia**, jenž údajně pochyboval o přináležitosti Židů k české literatuře. Později vystoupil proti Fischerovi i **Viktor Dyk**.

Často se hovoří o tom, že Židé se v době první světové války více přikláněli na stranu Rakousko-Uherska (ať už to je či není pravda), a opomíjen je fakt, že řada židovských vojáků vstoupila do českých legií a podpořila tak vznik Československa. Za všechny připomeňme například dramatika a prozaika **Františka Langera**. Za první světové války vstoupil do československých legií v Rusku, kde se stal šéflékařem 1. pluku a později dosáhl hodnosti majora. Po návratu působil jako aktivní důstojník zdravotnictva a zároveň se věnoval literární a dramatické tvorbě. Byl členem Evropského literárního klubu a PEN klubu, působil jako umělecký poradce

a dramaturg Divadla na Vinohradech. Přátelil se s mnoha známými literáty, sblížil se zejména s bratry Čapkovými. Z próz vztahujících se k jeho zážitkům z legií lze uvést sbírky *Pět povídek z vojny* (1920) a *Železný vlk* (1920). V díle Františka Langera se sice setkáváme s židovskými postavami a charaktery, avšak autor k problematice židovství přistupuje jaksi zdrženlivě. Od tohoto postoje upustil až při psaní předmluvy ke knize *Devět bran*, již sepsal jeho bratr Jiří Langer.

Jiří Langer, někdy uváděn také jako Georg Mordechaj Langer, je pozoruhodným zjevem literární scény, který ve své osobě i svém díle propojuje češství s ortodoxním judaismem. V devatenácti letech odjel do Haliče, aby studoval židovskou mystiku, jež ho velice zajímala. Postupně zcela přijal způsob života tamních chasidů, ortodoxních Židů; proto si také vysloužil přízvisko „pražský chasid“. Jiří Langer psal svá díla a stati česky, německy a hebrejsky. Snažil se českému prostředí přiblížit učení i zvyky pravověrných Židů. Za zmínku stojí výbor z hebrejské poezie *Zpěvy zavržených* (1938), sbírka chasidských legend *Devět bran: chasidů tajemství* (1937) a překlady částí Talmudu do češtiny *Talmud: ukázky a dějiny* (1938).

Pokud na přístup k židovství pohlédneme ze strany známých literátů, jejichž působení spadá do první poloviny 20. století, zjistíme, že se jejich názory značně lišily. Na jedné straně stáli ti, jejichž postoj byl antisemitský, na druhé straně ti, kteří se Židy sympatizovali. Mezi nimi stálo také několik autorů, jejichž názor nebyl zcela vyhraněn, a jiní mohli zůstat zcela mimo tuto problematiku.

Některé ukázky antisemitského smýšlení uznávaných autorů jsme již uvedli, do období první poloviny 20. století spadají sbírky *Slezské písně* (1909) **Petra Bezruče**, *Zpěvy domova* (1918; báseň *Bursa*) **Antonína Sovy** a *Pohádky z naší vesnice* (1910; báseň *Kohn a Bloch*) **Viktora Dyka**. Z dalších lze uvést drama *Druhý břeh* (1924) **Jaroslava Hilberta**, v němž se objevuje postava zbabělého komunistického agenta, Žida Sonnenthala. Prvky ekonomizujícího (sociálního) antisemitismu, podobného Bezručově, můžeme nalézt v sociálním románu **Anny Marie Tilschové** *Haldy* (1927).

Co se týče kladného či přímo přátelského postoje k židovství, lze jmenovat řadu významných spisovatelů. Určitou podporu česko-židovských vztahů můžeme spatřovat například v tom, že tito autoři přispívali do *Kalendáře českožidovského*, což bylo významné kulturní periodikum, vycházející v Praze mezi lety 1881 a 1938 (podle Pěkného 1871 - 1939). Mikulášek, Glosíková, Schulz uvádějí, že se v Kalendáři českožidovském objevily příspěvky L. Stroupežnického, J. Arbesa, J. Vrchlického, S. Kappera, J. S. Machara, F. Gellnera, K. Čapka, A. Jiráska, R. Weinera, V. Rakouse, A. Heyduka, G. Preissové, E. Hostovského, F. Hrubína, F. Halase, J. Zahradníčka, J. Langerá, M. Majerové, J. Hory, B. Benešové, P. Eisnera, J. Koptý, V. Neffa, I. Olbrachta, K. Poláčka a dalších. Podle Donatha se články, uveřejňované v Kalendáři českožidovském, vyjadřovaly k otázkám českým, židovským a českožidovským. Zmínky o tomto periodiku můžeme nalézt i v dobovém tisku, např. 15. září 1932 v *Rozhledech po literatuře a umění*: „Nový ročník česko-židovského kalendáře, redigovaný spisovatelem Egonem Hostovským, přináší - jako vždy - několik příspěvků literárních. Vedle básní Jos. Hory, Fr. Halase a Jana Zahradníčka, vedle prózy A. B. Kohouta a Vojtěcha Rakouse jsou to zejména studie a vzpomínky Bohumila Šafáře (*Židé v mých vzpomínkách*), Ed. Lederera-Ledy (*Jak jsme chtěli získat Nobelovu cenu pro prof. Masaryka a básníka Machara*), Marie Majerové (*Židé v severní Africe*), Emila Saudka (*Duše v díle Ot. Březiny*), Vítězslava Markusa (*Salomon Kohn, básník pražského Ghetta*) a Mil. Novotného (*František Gellner - karikaturista*)“ (*Rozhledy po literatuře a umění* 1932: 6).

Z řad básníků proti antisemitismu veřejně vystoupil např. **Josef Hora**. **František Halas** napomáhal při vydávání děl židovských autorů **Jiřího Ortena** a **Hanuše Bonna**. Mnoho židovských motivů můžeme nalézt v díle **Vítězslava Nezvala**, jenž měl řadu židovských přátel a byl okouzlen pražským židovským městem (báseň *Židovský hřbitov*; 1928). Některá svá díla uveřejnil pod pseudonymem Robert David.

Také mezi prozaiky nalezneme několik autorů, kteří měli kladný vztah k židovství. **Jaromír John** (vlastním jménem Bohumil Markalous) se oženil s dívkou židovského původu. V jeho díle málokdy najdeme židovské motivy,

pokud ano, jsou spíše skryté. S různými židovskými postavami a figurkami se setkáme v díle **Jaroslava Haška**. Například feldkurát Otto Katz ze světového románu *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* je židovského původu. Zajímavý je postřeh, že ve filmové adaptaci režiséra Karla Steklého z roku 1956 ztvárnil postavu polního kuráta Miloš Kopecký, jenž byl taktéž původem Žid. Jistým propojením Haškova díla se židovským prostředím je také fakt, že byl Švejk přeložen do hebrejštiny (překlad obstarala Ruth Bondyová, která se o potížích při překladu takto unikátního díla zmiňuje v autobiografii *Víc štěstí než rozumu*). Postavy haličských Židů se objevují v povídkách *Průvodčí cizinců* a *Židovská povídka ze Zapustny v Haliči*.

Zvláštní vztah k židovství měl **Karel Čapek**. Mnoho jeho přátel bylo židovského původu, část z nich patřila mezi tzv. pátečníky (skupina osobností, jež se scházela vždy v pátek v Čapkově vile na Vinohradech). Byli to např. František Langer, Karel Poláček, Karel Kraus, Arne Laurin. Také v Čapkově díle se nejednou setkáme s židovskými postavami, které představují různé charaktery (tedy pozitivní i negativní). Někteří autoři, např. Pynsent, považují postavy Čapkových děl - Busmana (*R.U.R.*) a Bondyho (*Válka s mloky*) - za projev autorova nepřekonaného antisemitismu. Obecně je však známo, že Karel Čapek byl odhodlaným bojovníkem proti fašismu a v článku nazvaném *Promluvme si o tom*, jenž vyšel 2. prosince 1934 v Lidových novinách, se vyslovil i proti německému antisemitismu.

Ze značně asimilovaných česko-židovských poměrů pocházel významný humorista **Karel Poláček**. Podobně jako většina ostatních židovských autorů se stal nedílnou součástí naší národní literární scény. Každý z nich se jistě musel vyrovnávat se svou příslušností k židovství a každý to činil po svém. Přístupy několika z nich uvádí Pěkný: „*František Gellner odvrhl veškerou tradici, již pokládal za přetvářku. Alfréd Fuchs (...) konvertoval a stal se známým katolickým publicistou. Otokar Fischer přijal křest, ale pak ve své tvorbě znovu bolestně hledal a nacházel rodové kořeny. Richard Weiner došel na hranici konverze, pokřtít se však nedal. (...) Jiří Weil (...) jako tolik židovských intelektuálů objevil spásu v komunistické myšlence, a teprve poznání poměrů v SSSR a skutečnost holocaustu ho znovu vrátili k židovství.*

Egon Hostovský (...) nalézá ve svém díle pochopení pro ponížené, osamělé a pokřivené lidství, nápadný je častý ahasverský motiv vykořenění a věčného hledání. Spisovatel a diplomat Viktor Fischl (...) se přiklonil k sionismu, žije v Izraeli, ale čeština zůstala jeho literárním jazykem.“ (Pěkný 2001: 544 - 545)
Dílem Karla Poláčka i přes velkou míru jeho asimilace prostupuje něco, co můžeme nazvat židovskou moudrostí, jež počítá se všemi možnými antisemitskými útoky a s elegancí je odvrací, a jež si také umí udělat legraci ze sebe sama. Z prací, které přímo souvisí s židovstvím, můžeme zmínit *Povídky izraelského vyznání* (1926) nebo soubor *Židovské anekdoty* (1933).

V tvorbě **Egona Hostovského**, autora psychologické prózy, najdeme židovské motivy například v novele *Ghetto v nich* (1928). Jedná se o pohled do nitra židovského mladíka, jenž se cítí být odstrčen společností. Motiv vykořeněnosti je pro Hostovského prózu typický. K jeho dílu se vyjadřuje kritik A. M. Píša v článku nazvaném *Román židovské asimilace: „Egon Hostovský náleží dnes k nejpozoruhodnějším představitelům mladé prózy: jeho základní předností jest, že si ze svého židovského původu přináší vlastní a zvláštní svět do svých skladeb, v nichž zájem psychologický důsledně nabývá vrchu. Rasovou povahu a tragický smysl tohoto světa důvtipnou zkratkou zhustil Hostovský v názvu své novely ‚Ghetto v nich‘; ale i tam, kde opouští oblast typů a osudů židovských, ať ve válečné povídce ‚Danajský dar‘ nebo v nedávném drobném románu ‚Ztracený stín‘, běží opět o toto ‚ghetto v nich‘, arcit’ v přeneseném a nejširším toho slova smyslu: o jakési mravní a sociální ghetto vůbec, o sám komplex lidské méněcennosti. To je základní, mučivý leitmotiv Hostovského inspirace, který v nových obměnách posedá a provokuje jeho obraznost...*“ (Rozhledy po literatuře a umění 1932: 3) Právě kvůli židovskému původu, o jehož přínosu autorově tvorbě se zmiňuje Píša, byl Hostovský nucen o několik let později emigrovat.

Za autora s částečně židovským původem lze považovat **Ivana Olbrachta** (vlastním jménem Kamil Zeman), jehož matka pocházela ze židovské rodiny a před svatbou konvertovala ke katolicismu. Tematika židovství se v jeho prozaické tvorbě objevila zejména poté, co v roce 1931 navštívil Podkarpatskou Rus. K jejímu životu neodmyslitelně patřil i život

ortodoxních Židů, kteří ještě zatím nebyli poznamenáni asimilací ani sionismem. Postavy těchto Židů se objevily v románu *Nikola Šuhaj loupežník* (1933), ale cele se jim Olbracht věnoval až v souboru *Golet v údolí* z roku 1937. Sbírka obsahuje tři povídky (*Zázrak s Julčou*, *Událost v mikve* a *O smutných očích Hany Kradžičové*), které čtenáři přibližují život, zvyky i mentalitu tamních židovských obyvatel.

Ve 30. letech 20. století byli velkými zastánci židovství a odpůrci fašistické perzekuce **Jiří Voskovec** a **Jan Werich**. Oba autoři, zejména pak Voskovec, bývali někdy mylně považováni za Židy. Dělo se tak z toho důvodu, že původní jméno Jiřího Voskovce znělo Wachsmann a rodné jméno jeho matky bylo Pinkasová. Židovský původ se u nikoho z rodiny však nikdy neprokázal. V představeních Voskovce a Wericha se téma židovství poprvé objevilo ve hře *Golem* z roku 1931. Svým typickým svérázným způsobem v ní oživil prvek z nejznámější pověsti pražského ghetta. Jiný motiv, tentokrát starozákonní, nalezneme ve známé písni *David a Goliáš*. Zajímavostí je, že na hře *Svět za mřížemi* (1933) Voskovec a Werich spolupracovali s básníkem, prozaikem a význačným karikaturistou **Adolfem Hoffmeisterem**, který je autorem textu slavné dětské opery *Brundibár*, jež měla premiéru v září 1943 za zdmi terezínského ghetta.

Kromě toho, že byl Jan Werich, dalo by se říci, šířitelem židovské lidové slovesnosti, jelikož si oblíbil klasické židovské anekdoty a velmi rád je vypravoval, byl také zapáleným odpůrcem antisemitismu. Známy je např. jeho projev u příležitosti otevření expozice Židovského muzea v Praze *Milenium Iudaicum Bohemicum* v dubnu 1968, v němž mj. řekl: „Považoval jsem a považuji stále za největšího nepřítele člověka blbost. A z blbosti se narodil antisemitismus. Já nejsem člověk tak vzdělaný jako pan Sartre a stovky jiných filosofů, abych mohl rozřešit nebo objasnit kořeny antisemitismu. Ale vím pudově a vím to jistě, že antisemitismus je jednou z největších příčin neštěstí lidstva. A vůbec ne proto, že ubližuje židům, ale proto, že dovoluje hlupákům, zlým blbcům, nečestným a špatným zbabělcům zbavovat se pocitu méněcennosti. Přitom méněcennosti, která je zasloužená a které se nikdy nezbaví. Antisemita je v podstatě nešťastný člověk. Antisemitismus nezpůsobují

židi, protože nejde vůbec o židy. Neboť, jak řekl Sartre - nemýlím-li se - kdyby židé nebyli, antisemita by si je musel vymyslet. (...) Já jsem byl vždycky nepřítelem antisemitismu, protože jsem ho považoval a považuji dodnes za svého vlastního nepřítele. A dějiny - a hlavně dějiny posledních 35 let - dosvědčily, že antisemitismus je avantgarda fašismu. A činem obojího je násilí. Útlak. A to jest imperialismus. Židé nikdy nebyli národ násilníků. Nenajdete v židovské kultuře nic nehumánního. To, co rádi označujeme za křesťanský projev lidskosti, má v židovské historii své dávné vzory. Podle mého soudu židé nebyli a nejsou nijak zvláštní lidé. Vždycky to byli normální lidé v nenormálních podmínkách. Proti přesile fyzické síly, která je obklopovala, se bránili úsilím vyrovnat se silou ducha. A tak tomu je i u českých židů. Víte, není třeba jmenovat všechny velké duchy židovské kultury, které naše země zrodila. Já jsem hrdý na to, že mezi mými krajany jsou lidé jako Sigmund Freud, Gustav Mahler, Max Brod, Franz Werfel, Franz Kafka, Richard Weiner, Rudolf Fuchs, Egon Ervín Kisch, Otto Gutfreund, anebo Karel Poláček, Bedřich Feigel, Egon Hostovský, Karel Ančerl a jiní vynikající vědci, umělci, spisovatelé v dávné době i ze současnosti.“ (Škutina 1990: 95 - 97)

Werichův projev je skutečně působivý, jeho argumenty opodstatněné. Přestože byl přednesen před více než čtyřiceti lety, považujeme jej za stále aktuální a zcela jistě nadčasový.

5 Konkrétní projevy antisemitismu v díle vybraných autorů

Problém, kterým se chceme prakticky zabývat, jsou projevy antisemitismu v pracích autorů české literatury meziválečného období. Ve vybraných dílech se pokusíme nalézt konkrétní projevy antisemitismu, zařadit je do výše uvedené typologie, vysvětlit je v kontextu doby i autorova smýšlení a odhalit jejich původ. Nebudeme se zabývat díly, v nichž se objevuje stereotypně negativní postava Žida, jelikož u takových děl většinou nemůžeme s jistotou určit, zda uvedená postava vychází či nevychází z autorova protižidovského zaujetí. Vybrali jsme autory, u kterých si jejich postojem můžeme být jisti, a to Rudolfa Medka a Jakuba Demla.

Téma antisemitismu jako takového je v literatuře poměrně dosti diskutováno. Existuje řada publikací, jež se o tuto problematiku zajímají hned z několika hledisek. Většinou se jedná o historii antisemitismu, jeho typologii, příčiny vzniku, důsledky, vztahy judaismu s ostatními náboženstvími, současný stav apod. Tyto knihy k nám přicházejí spíše ze zahraničí (W. Laqueur: *Měnící se tvář antisemitismu: od starověku do dnešních dnů*, G. Messadié: *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*, R. S. Wistrich: *Antisemitism: the longest hatred* ad.). Z českých prací lze uvést skriptum Policejní akademie ČR od Š. Danicse *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Dále se s výkladem antisemitismu můžeme setkat v podobě kapitol zařazených do vydávaných dějin židovského národa či do publikací o judaismu (P. Johnson: *Dějiny židovského národa*, K. Schubert: *Dějiny Židů: historie, náboženství, antisemitismus*, T. Pěkný: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, V. Sadek et al.: *Židé: dějiny a kultura* ad.). Tyto publikace se mohou jevit jako příliš obecné pro oblast problematiky, kterou se chceme zabývat, avšak dle našeho mínění je jich potřeba k pochopení širších souvislostí a k zařazení zkoumaného tématu do různých kontextů. Co se týče přímo okruhu antisemitismu v české literatuře, nabídka odborných publikací se značně zužuje. K dispozici je zejména kniha A. Mikuláška *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*, dále O. Donatha *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století* a dvoudílná slovníková příručka kolektivu autorů *Literatura*

s hvězdou Davidovou. Kromě těchto publikací lze použít různých statí, např. A. Dagan: *Jewish themes in Czech literature* v prvním díle sborníku *The Jews of Czechoslovakia: historical studies and surveys* nebo L. Veselá-Prudková: *Protižidovské polemiky* v publikaci *Židé a česká společnost v zrcadle literatury: od středověku k počátkům emancipace*. Tyto spisy mohou sloužit jako vhodné podpůrné zdroje při rozboru vybraných děl.

5.1 Rudolf Medek

Narozen 8. ledna 1890 v Hradci Králové, český básník, prozaik, dramatik a kritik, generál československé armády. Zaměřením převážné části své tvorby je řazen do okruhu tzv. legionářské literatury. Působil jako ředitel Památníku odboje a poté Památníku osvobození. Výrazně nacionalisticky orientovaná osobnost, na konci 30. let veřejně vystupoval proti politice Německa, načež byla jeho díla vyřazena z knihoven. Umírá 22. srpna 1940 v Praze.

5.1.1 Přehled tvorby

Rudolf Medek svou literární dráhu započal v symbolisticko-dekadentním časopise *Moderní revue*, kde uveřejňoval své verše, drobné prózy a kritiky. Debutoval roku 1912 básnickou sbírkou *Půlnoc bohů*, o dva roky později následovala lyrická sbírka *Prsten* a prózy *Víno* a *Zlatý věk*. Jako příslušník československých legií se Medek podílel na vydávání dvou časopisů roty, spolupracoval s kyjevským listem *Čechoslovan* a poté se stal šéfredaktorem časopisu *Československý voják*. 2. července 1917 se účastnil slavné bitvy u Zborova, jež ho inspirovala k napsání oslavné básně *Zborov* (1918). V podobném duchu se nese také sbírka *Lví srdce* (1919). Těmito pracemi se započala Medkova doživotní orientace na legionářskou tematiku.

Ve 20. letech se Medek stal členem České akademie, PEN klubu a Kruhu českých spisovatelů, jemuž také předsedal. V téže době vznikla *Legionářská epejeja* zahrnující romány *Ohnivý drak* (1921), *Veliké dny*

(1923), *Ostrov v bouři* (1925), *Mohutný sen* (1926) a *Anabáze* (1927). Název posledního jmenovaného románu bývá často užíván k označení celé pentalogie. První díl - *Ohnivý drak* - je pro nás nejvýznamnější, jelikož obsahuje nejvíce protižidovských výpadů. V letech 1929 - 1934 vyšly Medkovy válečné paměti nazvané *Pout' do Československa*. Velkého ohlasu dosáhla hra *Plukovník Švec* z roku 1928. Drama bylo odehráno v Národním divadle v padesáti reprízách, bylo zfilmováno a autor za něj obdržel státní cenu. Někteří z kritiků, např. Peroutka nebo Šalda, hru odsuzovali pro přílišný nacionalismus a patetický projev ústředního hrdiny. Posledním Medkovým dílem je román *Legenda o Barabášovi aneb Podivuhodná dobrodružství kapitána Mojmíra Ivanoviče Barabáše a Jozefa Jelítka, sluhy jeho* (1932), jenž je často označován jako polemika s románem Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*.

Kromě uvedených děl je Rudolf Medek také autorem povídkového souboru *O našich legiích, dětech a zvířátkách v Sibiři* (1921), který věnoval dětským čtenářům.

V listopadu a prosinci 1934 proběhla v českých denících aféra, která vznikla kolem Medkova otevřeného dopisu Karlu Čapkovi. Rozruch vyvolala především pasáž, v níž Medek píše: „*Věru, nechtěl bych vidět ten obraz, kdy Karel Čapek, S. K. Neumann, A. M. Tilschová s Jindřichem Vodákem a Vítězslavem Nezvalem cvičí ‚klencáky‘ v koncentračním táboře.*“ (Hyršlová 1985: 43) Toto prohlášení zvedlo vlnu kritiky ze strany levicově orientovaných literátů. Několik polemizujících článků, odpovědí na Medkův otevřený dopis, uveřejnil Karel Čapek v *Lidových novinách* (*Odpověď Rudolfu Medkovi, Promluvme si o tom, Národ nás potřebuje*), Josef Rybák v *Tvorbě* nebo A. M. Piša v *Právu lidu*. Piša např. v článku *Československý generál o koncentračních táborech* v souvislosti s aktuální antisemitskou propagandou uvádí: „*Prý se ani jedinému židovi nezkřivilo vlásku na hlavě: podle Rud. Medka se tedy mělo patrně čekat na to, až se protižidovské štvánice promění v pogromy! Domnívá se, že není fašismem, jestliže zfanatisovaní studenti manifestují pro antisemitismus podle vzoru týchž hakenkrajclerů, proti nimž domněle bojují.*“ (Hyršlová 1985: 178) Medek se vzápětí snažil svůj projev

omluvit tím, že byl myšlen jako žert, avšak tato omluva nebyla akceptována; Píša v závěru článku *Aby bylo jasno* vyzývá: „...budiž pro všechnu budoucnost jasně a otevřeně řečeno, že ani tito spisovatelé, ani československá demokracie nemohou a nesmějí se mazliti s nikým, kdo přichází s ‚žerty‘ o koncentračních táborech.“ (Hyršlová 1985: 182)

5.1.2 Ohnivý drak

Román *Ohnivý drak* představuje první díl pentalogie z legionářského prostředí *Legionářská epejeja*, někdy také nazývané podle posledního dílu *Anabáze*. V tomto rozsáhlém díle se Medek snažil téměř kronikářsky popsat význam legií, které se utvořily během první světové války v Rusku. Líčí jejich vznik, postupy i bitvy (u Zborova a Bachmače), ale věnuje se také osudům jednotlivých postav. Román *Ohnivý drak* poprvé vyšel v roce 1921 v Praze jako „první svazek knihovny původních děl ‚Proud‘“, kterou redigoval Rudolf Medek a vydal Vojtěch Šeba. Dílo zaujímá 314 stran malého formátu, děj je rozdělen do kapitol a je uveden citátem ze slovenské vlastenecké písně *Kto za pravdu horí*: „Pred ohnivým drakom kto vlasť zacloní?“ (Medek 1921: 5) Ohnivým drakem je zde myšleno rakousko-uherské mocnářství.

Ohnivý drak představuje úvod románového cyklu, zachycuje předválečný stav a vypuknutí první světové války. Děj se odehrává převážně v Praze a v myslivně Rájec u Klášterce nad Orlicí. V úvodu jsme seznámeni s postavou studenta Jiřího Skály a jeho rodinou, otcem lesníkem a sestrou Marinou. Skála se vrací na Velikonoční svátky do rodné myslivny v Orlických horách, kde často debatuje se starým písmákem Jirákem. Cestou potkává známou z Prahy Vlastu Žárskou. Při příjezdu do myslivny se seznamuje s myslivcem Březou. Ve druhé kapitole je představena hlavní postava románu, částečně autobiografická, spisovatel Jan Budecius. Spolu s ním se objevují další osoby - mladý typograf Štěpán, srbská studentka filozofie Helena Savičová s partnerem, slovenským malířem Horou, a paní Kolárová. Tato skupina přátel naplánuje společnou cestu k Jiřímu Skálovi do Orlických hor. Postupně jsou uváděny poměrně rozsáhlé monology jednotlivých postav,

v nichž se zamýšlejí nad aktuálními problémy, jako jsou např. situace Čechů v Rakousko-Uhersku, vztahy slovanských národů, stav společnosti a lidstva, církev a další.

Během rozhovoru přátel v bytě malíře Hory se objevuje první narážka na židovství, když po Budeciově plamenné řeči prohlásí paní Kolárová: „*Vyslechli jsme velkého anarchistu i velkého proroka národův utlačovaných. Škoda, že zde není Singer, zajisté, že by si nedal ujíti pohovořiti o útisku židů.*“ (Medek 1921: 44) Tento výrok vyznívá v tom smyslu, že Židé využívají jakékoli situace, aby upozorňovali na utlačování vlastního národa. Nelze opomenout silně ironický až sarkastický tón tohoto prohlášení.

Z Prahy se děj přesouvá opět do hor, kde se sousedé scházejí u Jiráků k besedám. Hovoří mimo jiné o socialismu a o budoucnosti národa. Dalšího dne přijíždí Skálovi přátelé z Prahy, Budecius, Hora, Štěpán, Helena Savičová i paní Kolárová. Při posezení v hostinci vedou další závažné rozhovory, z nichž lze cítit autorův silný nacionalismus a obdiv k Rusku. Dále jsme svědky snažení myslivce Březy o Skálovu sestru Marinu. Současně se dozvídáme o smrti Březovy matky, která byla v lese zastřelena cizím důstojníkem, jenž zde byl na lovu.

Skálovi přátelé z Prahy jsou pozváni do myslivny k velikonočnímu obědu. Opět je rozvedena debata na aktuální témata - vlastenectví, socialismus apod. Mimo jiné se zde objevuje kritika českého národa ze strany slovenského malíře Hory: „*My Slováci nejsme již takoví koumáci, jako vy, Češi! My máme radost ze života, kdežto vy vrtáte někde v koutě různé morální poučky. My jdeme na slunce, máme rádi boží den a v noci tvrdě a zdravě spíme. Vy ‚debatujete‘ celé noci, prodebatujete všecko od Adama a nejste z toho moudří. Vymýšlíte stále nějaké reformy, stále štvete sebe a své bližní, jste věčně nespokojeni a věčně reptaví. Jste jako židé na poušti. Nemáte trpělivosti, ani vytrvalosti. Každý náš dráteník vás předčí v této věci. Pro samé úvahy, rozpočty, rozšafnosti se nedostanete nikdy k radikálnímu činu. To jste vy - Čehouni!*“ (Medek 1921: 102) Neměli bychom přehlédnout užité přirovnání k Židům v poušti. Dle našeho mínění je tento přírůbek diskutabilní. Pokud měl autor na mysli nespokojenost a reptavost Židů během čtyřicetiletého putování

pouští, pak je toto přirovnání opodstatněné. Avšak dvakrát použité slovo *věčně* může vést k tomu, že bude celý obrat pochopen tak, jako by Medek přisuzoval Židům ustavičnou nespokojenost a tendenci neustále si stěžovat - podobně jako tomu bylo u předchozí invektivy.

V další části rozhovoru se slova ujímá Jan Březa, který, jakožto myslivec, prosazuje přírodu jako vzor hodný následování. Kromě toho také rozebírá vznik lidstva, jak jej vykládá Starý zákon, přičemž se vyjadřuje s opovržením a despektem: „...nejvyšš prozřetelný bůh neprozřetelně ponechal staříka Noe na živu i s rodinou jeho a s třemi nevychovanými kluky, kteří se tatíkovi posmívali, když přišel domů natruncený. Toto hadí plémě se opět rozmnožilo, potonulo v nepravostech, až bůh syna svého jednorozeného, ryšavého žida z Galileje, poslal, aby svět spasil, lidstvo vykoupil. Ale zlí židé jerusalemské ukřižovali svého krajana nelidsky roku 33. po narození Kristově a vše šlo dále svým pořádkem...“ (Medek 1921: 111 - 112) Je zde užit rozšířený a ve společnosti hluboko zakořeněný mýtus o popravení Krista Židy. Přestože se již dávno všeobecně vědělo, že Ježíš byl ukřižován Římany, byla tato skutečnost jaksi potlačena a jedinou rozšířenou pravdou zůstával zmíněný mýtus. Nutno dodat, že se tak u valné části společnosti děje i v současné době.

Jiná rozmluva probíhá v Kostelci u starého Jiráka. Nabádá své návštěvníky k vlastenectví a jako vzor jim poskytuje verše žalmu 137: „*Při řekách babylonských / tam jsme sedávali a plakávali, / rozpomínajíce se na Sion. / Na vrbí v té zemi zavěšovali jsme kytary své, / a když se tam dotazovali nás / ti, kteří nás zajali, / na slova písničky, říkájice: / Zpívejte nám některou píseň sionskou! / Odpovídali jsme: / Kterakž bychom mohli zpívat píseň Hospodinovu / v zemi cizozemců? / Jestliže se zapomenu na Tebe, ó Jerusaléme, / pak zapomeniž i pravice má umění svého.*“ (Medek 1921: 128 - 129) Tento žalm je od roku 1968 v Izraeli zpíván v předvečer svátku Jom Jerušalajim (Den Jeruzaléma).

Děj se vrací zpět do Prahy, kde vše ožilo zprávou o sarajevském atentátu na následníka trůnu, arcivévodu Franze Ferdinanda. Událost je probírána ve všech novinách, diskutována na ulicích i v kavárnách. Nevyhnu

se jí ani Hora s Budeciem. Malíř si dělá starosti o Helenu Savičovou, která spěšně odjela do své vlasti. Některé informace totiž nasvědčují tomu, že by do případu měla být nějakým způsobem zapojena. Hora praví: „*Tón německých novin je velmi výbojný. Vše řinčí šavlí. Oficiři a židé se stávají drzími - to jsou vždy zlá znamení. Nedávno jsem náhodou zapadl do ‚Edisonky‘ a vyslechl rozhovoru dvou židů. Hovořili ovšem německy: Pomlátit nejen tu srbskou, ale všechnu slovanskou pakáž, i ty Čecháčky. Odjakživa se prý ten ‚volk‘ přátelil se srbskými královrahy.*“ (Medek 1921: 148) Autor zde dává najevo, že považuje Židy nejen za přívržence rakousko-uherské moci, ale dokonce za radikální živel, jenž by chtěl jiné, neloajální národy odstranit. S takovým názorem nemůžeme souhlasit, protože Židé jako takoví ve svých dějinách nikdy nevedli výbojnou, natož vyhlazovací válku. Přestože velká část Židů v našich zemích hovořila německy, nebránilo to tomu, aby se považovali za plnohodnotné Čechy. Na tomto místě mohl autor pro rozhovoru o likvidaci slovanských národů využít postavy německé či rakouské; to, že použil zrovna Židy, považujeme za zřetelný projev nacionalistického antisemitismu.

Do rozhovoru vstupuje Jiří Skála s partnerkou Vlastou Žárskou; je cítit zatím neznámé napětí mezi ní a Budeciem. Skála s Vlastou zůstanou krátce sami, záhy k nim přisedá přítel Singer, jenž započne rozhovor o atentátu a možnosti vzniku válečného konfliktu. Jiří a Vlasta zastávají názor, že není správné, aby Češi bojovali na straně Rakouska proti jiným Slovanům, spíše se přiklánějí na stranu Srbska. Singer však hájí Rakousko: „*Víte, že jsem dobrý Čech, třeba že jsem žid, ale tolik přece je jisto, že bychom nemohli býti bez Rakouska, jako Rakousko nemůže býti bez nás. To řekl Palacký. Naše budoucnost tkví v tomto státě. Je tedy naší povinností hájiti tohoto státu. Je to zajisté nepříjemné, že jsou to právě Srbové, s nimiž má nyní monarchie spor, ale životní zájmy naše jsou na konec přece silnější než nějaké panslavistické fantasie.*“ (Medek 1921: 154) Singrova promluva je napsána v takovém duchu, že každý český čtenář, alespoň minimálně vlastenecky založený, musí tohoto člověka odsoudit. To, že je postava zároveň Žid, jen posiluje antisemitský podtext.

Významnou pasáží se skutečně ostrou protižidovskou invektivou je rozhovor Budecia se Singrem v kavárně Union. Mluví spolu o válce, Singer opět hájí rakouské zájmy, načež na něj Budecius zaútočí: „...co je vám po Srbsku? Vám? Vy jste Žid, vy nejste Slovan. Tomu vy, můj milý, nikdy neporozumíte. Nemáte oněch buněk v sobě, jež jakousi tajemnou jednotící silou pudí bratrské národy k sobě. Vy jste Žid. To znamená, že jste element rozkladu, nikoli tvůrčí, rozvratu, nikoli jednotící. Vaši fysiognomii znám dokonale. Je to fysiognomie Žida, jenž je všude, jež potkáš všude, ve všech politických stranách, ve všech salonech, od mansard revolucionářů do loggií bank, kde se umlouvají břichatí Židé o osudech národů, do klubů politiků, literátů, inteligentů. Všude jste elementem rozkladu a rozvratu. Co vy můžete věděti o bratrské lásce Čechů k Srbům? Vy znáte pouze lásku k Židům. Rozlezli jste se všude, všude nasloucháte, všude špehujete, neumíte se upřímně podívat do očí nikomu na světě. Nuže, jděte si a řekněte na policii, že já pliji na vaše židovské Rakousko, že pliji na vaše židovské přísahy o vaší věrnosti našemu národu, že pliji na vládu, jež je v rukách Židů, na dynastii, jež je dlužna Židům, na vaši politickou theorii o tom, že Francie a Anglie o nás nestojí, poněvadž Anglie a Francie, t. j. jejich Židé půjčili Rakousku peníze, na vše pliji, také na vás pliji, Singře.“ (Medek 1921: 174) Hned v úvodu autor opětovně upozorňuje, že pokud je člověk Žid, nemůže být zároveň Čech, respektive Slovan. Židy nevnímá jako národ, ale jen jako jednotlivce, kteří se snaží všude a za všech okolností jednat pouze ve vlastní prospěch. Mísí se zde projevy antisemitismu nacionalistického, ekonomizujícího i rasistického - ten je vyjádřen pojmem *fysiognomie Žida*. To, že Medek upozorňuje na jakousi všudypřítomnost Židů, jednání o osudech národů a také to, že je vláda v rukách Židů, vede čtenáře k myšlence židovského spiknutí - ne na obvyklé ovládnutí světa, nýbrž na jeho zničení. Tyto myšlenky jsou blízké názorům Karla Havlíčka Borovského a Jana Nerudy. Budecius pokračuje v podobném duchu: „Okrádáte, ohlupujete a tropíte si šašky z lidstva již kolik set let. Tyjete z bezměrné lidské hlouposti. Jste mazaní, chytří až na kost. Jediný chytrý národ na světě. Dali jste ostatním lidem morálku, sami zachovávajíce svůj animální řád, tak odlišný od všeho etického. Jediní mezi všemi ostatními žijete si podle

svého, neohlížejíce se na nic, ale učíce jiné národy, jak by se vzájemně požíraly vám na prospěch. Ano, co je vám Srbsko? Vy říkáte, že to jsou sentimentality. Já říkám, že to je příroda. Vy sami to víte nejlépe. Byli byste ochotni novinami celého světa, jež jsou ve vašich rukách, zaplacený vašim nečistým zlatem, poštvati všechny národy do války proti Rusku, jež vás svým zdravým východním instinktem prohlédlo a občas několik vašich ničemných spolubratří pošle na onen svět!“ (Medek 1921: 174 - 175) Držení novin celého světa odkazuje, podobně jako v předešlém úryvku, ke konspirační teorii o židovském spiknutí. Je nám známo, že Medek vzhlížel k Rusku, ovšem tady otevřeně schvaluje krvavé pogromy, jimiž je Rusko nechvalně známé. Autor neupírá Židům vysokou míru inteligence, avšak její využívání spatřuje pouze v souvislosti s dosažením jakýchsi zvrácených cílů. Dále Budecius Židy animalizuje a označuje za parazity neschopné samostatného života: *„Jste larvy, užírající kořeny a plody. Žijete tím, že vykořisťujete tvůrčího ducha a tvůrčí síly svého okolí, sami jsouce parasity, kteří by okamžitě zahynuli, kdyby měli žít pouze mezi sebou. Mluvíte o assimilaci. Nelze o ní mluvit, dokud se nevdáte svých starozákonních tvrdošijností. Proč se nevdáte víry? Proč se nevdáte obchodu? Proč hledíte pouze provdati své dcery za bohaté a vlivné arijce, aniž vaši muži se žení s arijskými děvčaty?“ (Medek 1921: 175)* Autor by připustil asimilaci Židů pouze za předpokladu, že by opustili svou víru a zvyky. Tím by de facto přestali být Židy, což bylo zřejmě pravým úmyslem. Budecius dodává: *„Až mi ukážete jediného Žida, jenž sám a poctivě vzdělává půdu, stojí u stánku nebo stroje továrního, je poctivým žurnalistou, vědcem nebo velikým a čestným umělcem, pak vám uvěřím. Snad najdete někoho, ale mne tím nezklamete. Odvozený a arivistní talent vašich jednotlivců neošálí pozorného člověka. Můj první přítel byl Žid. Žena, již jsem poprvé miloval, byla Židovka. Ani v nejintimnějším okamžiku života neuměli zapřítí lačné chytivosti ziskového a levného úspěchu a prospěchu.“ (Medek 1921: 175 - 176)* Není nám zcela jasné, jak může Budecius/autor vyžadovat jméno alespoň jednoho poctivého židovského žurnalisty, vědce či umělce a opomenout tak velikány jako jsou skladatelé Felix Mendelssohn, Gustav Mahler, Jacques Offenbach či Karel Hašler, literáti Max Brod, Heinrich Heine, Franz Kafka, Egon Ervin Kisch,

František Langer, André Maurois, František Gellner, dále psychologové Alfred Adler, Sigmund Freud, filozof Henri Bergson, sociolog Émile Durkheim, malíř Marc Chagall, fyzikové Albert Einstein, Niels Bohr, Isaac Newton a mnoho dalších velikánů různých odvětví. Zarážející je také autorovo tvrzení, že se nenechá „ošálit“ jednotlivci, ale přitom sám na základě dvou známostí generalizuje negativní vlastnosti a promítá je na židovstvo jako celek. Následuje myšlenka, která je neskutečně absurdní, a to, že Židé vytvořili křesťanství, aby mohli lépe ovládat a ničit svět: *„Otrávilí jste svět křesťanstvím, jemuž jste se sami obrátivše vyhnuli. Usilovali jste o zničení nejlepšího, co dala arijská kultura, o zničení antického světa. Vaším rybářům galilejským se podařilo to, čeho nedokázali Peršané na Řecích, Hanibal na Římu. Vyslali jste do celého světa své křesťanské emisary, aby vám připravili půdu, obrátivše antickou kulturu v trosky. Za křížem a učením Kristovým rozlezli jste se i vy mezi národy. Žijete mezi nimi dnes jako příživníci.“* (Medek 1921: 176) Medek tedy nepředstavuje obvyklý křesťanský antisemitismus, ale v podstatě dal vzniknout zcela novému typu antijudaismu, dle našeho názoru naprosto nesmyslného. V této a některých jiných pasážích je vidět, že autor neakceptoval ani náboženství křesťanské. V neposlední řadě přisuzuje Medek Židům bezmeznou nenávist k slovanským národům: *„Vím, že v podstatě nás nenávidíte, že námi z hloubi duše opovrhujete, považující se za lepší. Vím, že se nikdy s námi nesmíříte, nikdy se v nás neztratíte, tvoříce vždy lidi pro sebe, ‚unsere Leut‘. Ať se namáháte namluviti nám cokoli o svých dobrých úmyslech, naše instinkty vám nikdy neuvěří. Zde, v této zemi, se rádi odvoláváte na pokrok, na absurdnost antisemitismu. Nuže, kdo hyzdí Prahu? Ohavní, cyničtí Židé na Příkopech, němčící okazale vaši buršáci, vaši žurnalisté z ‚Bohemie‘ a ‚Prager Tagblattu‘, rozdmýchující bezuzdný šovinismus Němců. Nenávidíte nás Čechů, nenávidíte Slovanů, proto štvete i nás proti Srbům a nejráději byste pošťvali nás na nás samotné, abychom se požírali pro vaši radost navzájem. Nuže, toho se vám nepodaří. Vězte, ať vám hovoří kdokoli, co chce, já vám řeknu pravdu: Nenávidíme vás, celý národ se statečně přemáhá, aby nepropukl v hroznou, nenávistnou zlobu proti vám. Víme, že jste naši nepřátelé. Nuže, vězte, že vás nenávidíme. Víme,*

že po celém světě budete se snažiti hoditi kal a špínu na naše jméno, ale to vám nepomůže uprostřed této země, kde žijete jen z dobroty a z hlouposti našeho lidu, odírajíce jej při tom zcela nestoudně. Buďte opatrní: nesáhejte nám na naši lásku k Slovanům. Necht' se chystá vůči Srbsku cokoli: my je milujeme. A na vás plijeme!“ (Medek 1921: 176 - 177) Můžeme zde nalézt prvky antisemitismu podobné výrokům Nerudovým, který taktéž tvrdí, že Židé nemohou zcela splynout s českým národem, protože jejich *fysiognomie* je zcela odlišná. Nelze si také nevšimnout, že Medek ústy Budeciiovými promlouvá obecně za všechen český lid. Singer se celému napadení brání v podstatě jen větou, že za všechno dění v zemi nesou vinu vždy Židé.

Téhož dne se sešel Budecius s přáteli v Horově ateliéru. Byla zde i Helena Savičová, která vyprávěla o sarajevském atentátu, jemuž byla přítomna. Nato vysvětluje Hora symboliku své ilustrace k písni *Kto za pravdu horí*: „*Ohnivý drak s habsburskou korunou na hlavě, polospící, líný, ne onen bujný drak z pohádek, uzavírá selskou děvušku v ohnivém kruhu, jeho oči ji hypnotisují a vypíjejí všechny její mízy a síly. Nikde není východu z tohoto strašného kruhu. Jen ona se ptá zoufale: Kdo zacloní? Kdo uchrání?*“ (Medek 1921: 181) Tento symbol - drak Habsburské monarchie usurpující československou zemi - dal název celému románu. Dále přátelé rozmlouvají o současné situaci v zemi. Nato přichází příslušník tajné policie a zatýká Helenu.

Krátce po oznámení atentátu prochází městem nová událost - mobilizace. Kromě vzrušených debat o ní jsme svědkem rozhovoru Jiřího Skály s Vlastou Žárskou, která vysvětluje zvláštní napětí mezi ní a Budeciem. Byli kdysi milenci, Vlasta otěhotněla, ale dítě záhy zemřelo. A s ním i veškerý cit Vlasty k Budeciovi. Skála s Vlastou a ostatní přátelé jsou pozváni k paní Kolárové. Atmosféra je však neveselá; Helena byla ve věznici, Hora zmizel a Štěpán byl povolán do služby. Poté, co se společnost rozejde, vrátí se Budecius k Anně Kolárové, své milence. Situace se zvrhne, Budecius Annu nejprve slovně napadne a poté uškrtí. Nato vyběhne na ulici a vyvolá rozruch mezi lidmi, když upozorňuje na nesmyslnost boje Čechů proti Srbům a Rusům: „*Lidé, lidé, vzpamatujte se, procitněte, nehnijte, žijte - a myslíte. Což v této*

zatracené, pomíšené všemi možnými cizáckými břečkami krvi naší se nenajde ani atomu krve Žižkovy?“ (Medek 1921: 222) „Cizáckou břečkou“ je jistě míněna mimo jiné i krev židovská. V davu se pak objeví židovský mladík, který křičí: *„Vzpoura! Biji poctivé Rakušany! Česká pakáž!“* (Medek 1921: 222) Opět je zde použita postava židovského chlapce, i když by mohl být rakouský, jsou tak vyvolány pocity nikoli protirakouské (proti nadvládě), ale antisemitské. Na ulici se vytvoří hlouček německých studentů, židovských příručích a jiných osob, všichni společně se vydávají na pochod pod obrazem císaře a rakouskou a habsburskou vlajkou. *„Kterýsi žurnalista poznamenal svému druhovi německy: ‚Provokace a loyální projev. To bude nadpis lokálky pro zítřejší číslo. Do Vídně musí přijít ujistění, že Češi jsou loyální a sami odsuzují své radikály.‘ A ‚Češi‘, tmavovlastí, černoocí se zahnutými nosy, vedeni jsouce studenty v čepičkách a říšskoněmeckých trikolorách, táhli se smíšeným českoněmeckým zpěvem před německé Kasino, volajíce ‚Heil!‘ ‚Nieder mit den Serben!‘ ‚Abzug Königsmörder!‘ ‚Ať žije císař pán!‘“* (Medek 1921: 223) Jak německy mluvící žurnalista, tak také „Češi“ jsou zde židovské postavy, které společně s „buršáky“ představují přívržence rakouského císařství a jeho politiky, a tím se staví proti Čechům. Janu Budecioví byla po jeho výstupu diagnostikována duševní choroba a byl odvezen do ústavu pro choromyslné.

Začala světová válka. Štěpán narukoval a setkal se s myslivcem Březou, nyní záložním důstojníkem. Hovořili o společných přátelích a jejich osudech. Březa nabídl Štěpánovi přestup do jeho jednotky a vyložil mu svůj plán sestavit útvar, který by ve vhodný okamžik provedl malou revoluci. Štěpán je zaskočen a s přestupem nesouhlasí, avšak posléze se shodou okolností stává příslušníkem Březovy roty.

Narukoval také Jiří Skála. V kasárnách jej navštíví sestra Marina, nyní již snoubenka myslivce Březy. Mluví spolu o válce a o přátelích. Marina také bratrovi oznámí, že čeká s Březou dítě. Brzy nato odchází Jiří na frontu, autor popisuje jeho cestu: *„Kolik je všude uprchlíků z Haliče, kolik zejména židů! V dlouhých kaftanech, umaštěných a poslintaných, sedí na svých pytlech a vacích na nádražích, brebentí jakýmsi smíšeným divokým jazykem, o němž*

si Jiří myslí, že je jimi vymyšlen proto, aby mu nižádný proklatý goj nemohl nikdy porozumět. Občas se mihne mezi nimi i vážný a důstojný rabín v pestrém jakémsi hávu a zdobených střevicích, uctíváný svým průvodcem, kterak sedí v restauraci I. třídy vážně a velekněžsky a horlivě se probírá v německých novinách.“ (Medek 1921: 267 - 268) Halič byla sídlem mnoha chasidských Židů, kteří byli nuceni s ostatními obyvateli opustit své domy, jelikož zde již od srpna 1914 probíhala bitva ruské a rakousko-uherské armády. Smíšeným jazykem měl autor na mysli jidiš, jazyk, který haličští Židé obohatili o prvky slovanských jazyků. Vznikla tak zcela specifická řeč, již český mluvčí nerozuměl pro německý základ a německý mluvčí pro řadu slovanských výrazů. Narážka na *umaštěné a poslintané kaftany* nám není zcela jasná, za situace tehdejších uprchlíků by se jistá neupravenost mohla opomenout, avšak tady šlo nejspíš o záměrnou urážku ne všech, ale pouze židovských utečenců.

Jiří se dostal do Krakova. Náhodou se zde setkal s důstojníkem, v němž poznal Singra. Odebrali se společně do vinárny, „*kde je židovská dcerka po německu velmi zdvořile uvítala.*“ (Medek 1921: 269) Krátce spolu pohovořili o válečné situaci. Několik dní poté putoval Jiří se svou setninou na bojiště. „*Desátník Jiří Skála ubytoval své lidi u jakéhosi Žida. Sám si lehl k nim. Všecko mu bylo v oné špinavé a smrduté díře protivno. Vojáci se uložili na slámu, již rozestlali po hlíněné podlaze. Starý Žid i se Židovkou, stařenou sotva se pohybující, tlustou, škaredou, lehli si v téže světnici na postele.*“ (Medek 1921: 272 - 273) Autor opovrhne bydlením chudých židovských obyvatel, přestože by na místě bylo spíše poděkování za poskytnutý nocleh. Vykreslení židovské ženy je urážlivé, a to i tehdy, pokud pomineme její původ. Popis ženy by jistě mohl být méně hrubý, tento považujeme za zbytečně potupný. Skála v noci přemítá nad Singrem: „*Češství všech Židů je po výtce záležitost praktická. Bláhový Budecius - což by po nich ještě chtěl? Jak by po nich mohl žádati věci, s nichž nejsou? Ani nemohou býti, poněvadž jsou a chtějí býti jiná krev než my. Takový Singer - nu, jistě na příklad se ožení s jakousi Židovečkou, bude své děti posílati na židovský katechismus, bude je pilně cvičiti v jazyku německém - a při tom bude dělati Čecha. Jaká assimilace*

- když Židé u nás upřímně nikdy s národním tělem nesplynou, t. j. neztratí se v něm! Ale přes to - jsou velmi bystří. Chápu situaci. Jsou barometrem velmi cenným. Pomalu zase se přibližují k národu. Je dobře býti pojištěn tam i zde. Nuže dobrá, rozumoval Jiří, chcete-li se hlásiti k nám, hlase se, můžeme vás přece jen tu a tam potřebovati. Ale nemyslete, že bychom se bez vás neobešli! V každém případě jste snesitelnější, než tito haličtí Židé, oblažující bratry Poláky a zalézající jim za nehty.“ (Medek 1921: 273 - 274) Medek se ve svých antisemitských projevech dosti opakuje - znovu prohlašuje, že Židé nemohou být Čechy, jediná možnost asimilace by byla přípustná pouze tehdy, kdyby se Židé vzdali svého židovství. Autor Židům přisuzuje zjištnost a přelétavost. Současně jim odpírá jakoukoli přináležitost k národu, Židé jsou podle něj ochotni vmžiku změnit své národní cítění podle toho, která země jim poskytne lepší podmínky. Češi podle Medka prokazují Židům laskavost, když je ve své zemi „trpí“ - nedělají to však pro ně, ale pro sebe. Na haličských Židech zřejmě Medkovi vadila jejich jinakost a projevuje se tedy netolerantně až xenofobně.

V úvodu předposlední kapitoly se dozvídáme o ústupech rakouské armády a s ní i Březova pluku. Březova situace se poněkud zhoršila, bylo mu odebráno velitelství setniny. Útěchou mu zůstávala Štěpánova společnost a jejich rozmluvy. Zažívali společně náročné pochody, na kterých se setkávali s jízlivým obyvatelstvem a odpornými Židy. „Viděli také nemálo pověšených Haličanů, prý za špionáž a zradu, Židé prý zrazovali stejnou měrou jak Rusy, tak i Rakušany. A stříleli prý do ustupujících, ať to byli dnes Rusové, zítra Rakušané.“ (Medek 1921: 278) Autor opět rozlišuje mezi běžnými obyvateli, kteří jsou „pouze“ jízliví, a Židy, kteří nemohou být jiní, než odporní. Vykresluje je jako zlomyslné zrádce, snažící se uškodit všem stranám. Jaký by k tomu měli mít důvod a z toho prospěch, Medek neuvádí. K pluku, jehož příslušníky byli i Březa se Štěpánem, dorazili důstojníci s rozkazy; mezi nimi maďarský husar, jenž byl myslivci povědomý. Byly tedy uděleny rozkazy, Březa se stal velitelem hlídky. Do svého mužstva si samozřejmě vybral Štěpána. Usadili se v myslivně, která měla být jejich pozorovatelnou. Myslivec v promluvách s vojáky naznačuje možnost zběhnutí k Rusům, debatu

přerušili příšedší maďarští husaři, mezi nimi i ten, jenž byl Březovi stále jaksi znám. Při rozhovoru v něm poznává lovce, který v lese v Orlických horách zastřelil jeho matku. Strhne se potyčka, Maďar zasáhne Štěpána šavlí do hrudi a Březa husarského důstojníka zastřelí. V nastalém zmatku byli pobiti i ostatní Maďaři kromě dvou, kterým se podařilo utéci. Březa se v mžiku rozhodne k přestupu na ruskou stranu. Štěpán zranění přežil, ale záhy byl odsouzen za velezradu k trestu smrti.

Janu Budecioví se podařilo uprchnout z ústavu a nyní se skrýval u Jiráků v Orlických horách. S nikým nemluvil, pouze přemítal nad svým životem. Na Štědrý večer přišly i Marina s Vlastou Žárskou. Marina sdělila společnosti, že Březa přeběhl k Rusům. Kolem Jirákovy domu se pohyboval jakýsi muž, pozvali jej dovnitř a vzápětí zjistili, že je to malíř Hora, momentálně, podobně jako Březa, ruský voják. Na frontě se setkal s myslivcem i s Jiřím Skálou a přinesl od nich lístek se vzkazy. Společnost byla nadšena tím, že jejich přátelé budou bojovat na straně ruské armády. Dalo jim to naději a víru v existenci samostatného slovanského státu.

Dne 10. dubna 1921 byla v Lidových novinách uveřejněna recenze na román *Ohnivý drak* od Karla Čapka - viz příloha č. 2. Roku 1925 bylo dílo zfilmováno v režii Roberta Zdráhala, autorem scénáře byl sám Rudolf Medek.

Pokud se pokusíme shrnout Medkovy projevy antisemitismu v románu *Ohnivý drak*, musíme nutně dojít k závěru, že se jedná především o antisemitismus nacionalisticky orientovaný. Avšak ne v tradičním slova smyslu. Medek nevystupuje proti Židům jako národu, naopak tvrdí, že žádný celistvý národ netvoří, považuje je pouze za všudypřítomné jednotlivce. V Židech vidí příčinu veškerého neštěstí, jež potkalo českou zemi. Medkův antisemitismus vychází z představy, že Žid je reprezentantem germánské nadvlády. Zhoubnou moc Rakousko-Uherska pro něj nepředstavuje rakouský císař ani vídeňský dvůr, ale Židé. Téměř ve všech případech, kdy chtěl odsoudit prorakouské smýšlení, se kritika zvrhla ve výpad antisemitský.

5.2 Jakub Deml

Český básník, prozaik, esejista, překladatel a katolický kněz se narodil 20. srpna 1878 v Tasově. Kvůli své povaze a svým aktivitám se často dostával do konfliktu nejen s nadřízenými, ale také s přáteli (Šaldou, Březinou, Florianem aj.). Přispíval mj. do časopisů *Katolické moderny*. Ve 30. letech byl stíhán za urážku prezidenta. Během druhé světové války mu bylo zakázáno publikovat a tento zákaz trval i dlouho po okupaci. Pro své antisemitské útoky byl obviněn z kolaborace, roku 1948 mu byl trest na základě nedostatečnosti důkazů a přimluvy Vítězslava Nezvala minimalizován na podmínku. Zemřel 10. února 1961 v třebičské nemocnici.

5.2.1 Přehled tvorby

Dílo Jakuba Demla je velmi rozsáhlé, čítá okolo 140 titulů rozmanité povahy. Ve své době nebylo příliš pochopeno ani uznáváno. Do literatury Deml vstoupil roku 1904 sbírkou esejů *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*. Deml byl grafikami Františka Bílka okouzlen, proto byly několikrát použity jako ilustrace jeho knih a proto se je také Deml rozhodl vydávat, což mu způsobovalo finanční obtíže. Za pobytu ve Staré Říši vydal sbírku svých kázání *Homilie* (1907) a první básnickou sbírku *Notantur lumina* (později vyšlo jako *První světla*). Kvůli neustálým sporům s nadřízenými mu bylo zakázáno publikovat. Roku 1912 vydává báseň v próze *Hrad smrti* s dřevoryty Josefa Váchala. V tomto díle se objevují prvky surrealismu a motivy snu a smrti, jež byly pro část Demlovy tvorby příznačné. V obdobném duchu je psán také *Tanec smrti* (1914).

Deml publikuje i své rozsáhlé deníkové záznamy - *Rosnička* (1912), *Domů* (1913) a *Pro budoucí poutníky a poutnice* (1913). Velmi známou a oblíbenou se stala sbírka lyrických básní v próze *Moji přátelé* (1913), kde přáteli jsou myšleny květiny. Roku 1916 vychází soubor milostných veršů v próze *Miriam*. V následujícím roce začíná Deml vydávat cyklus *Šlépěje*. Ve 20. letech vycházejí práce *Česno* (1924), díla s národními motivy *Mohyla*

(1926), *Tepna* (1926) a *Hlas mluví k Slovu* (1926). V letech 1922 - 1929 psal Deml kroniku své rodné obce - *Kronika městečka Tasova*.

Některá z děl 30. let - *Cesta k jihu* (1935), *Princezna* (1935), *Píseň vojína šilence* (1935), *Jugo* (1936), *Rodný kraj* (1936) - jsou poznamenána existencialismem. Rozruch vyvolal spis z roku 1931 *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, podobně pak próza *Zapomenuté světlo* z roku 1934, jež mohla vyjít až po zásahu cenzury. Byla psána v době autorovy skepse či deprese, což se v díle významně promítá. Deml se nevybíravě opírá o kritiky, kteří jeho práce posoudili negativně; nezřídka se zde setkáme i s vulgarismy. Svou upřímností kniha pobouřila většinu tehdejší společnosti. V současné době je to jedno z nejznámějších Demlových děl.

Posledními Demlovými pracemi jsou próza *Podzimní sen* (1951), básnická sbírka *Cestou do Betléma* (1955) a nepublikované texty *Ledové květy* (1959).

5.2.2 Šlépěje

V prosinci 1917 vyšel v Jinošově první díl rozsáhlého souboru *Šlépěje*. Jedná se o šestadvacetisvazkový cyklus různých prací - deníkových záznamů, esejů, básní, korespondence, recenzí jeho děl aj., které dohromady mapovaly Demlův život a okolní dění. Poslední svazek *Šlépějí* vyšel roku 1941 v Tasově. Všemi 26 svazky prostupuje autorova nenávisť k Židům, vždy zachycená v různé intenzitě.

Nejvýraznější antisemitské výpady jsou obsaženy v posledních dvou spisech z přelomu 30. a 40. let, kdy Deml označuje Židy za největší nepřátele, za hmyz a zcela nekriticky přijímá a zdůrazňuje tradiční pověry křesťanského antijudaismu, zejména středověkého, např. mýtus o rituální vraždě. Tyto Demlovy spisy byly s nadšením přijaty protektorátním fašistickým tiskem, jenž je citoval jako následováníhodný příklad literárního projevu.

5.2.2.1 Šlápěje XIII

Třináctý svazek Demlova cyklu *Šlápěje* vydala v Tasově v únoru 1930 Pavla Kytlicová. Jedná se o útlý spis, zabírající necelých 35 stran. Obsahuje sedm statí, které se povětšinou zabírají tématem českých studentů. Pět z nich obsahuje přímé antisemitské útoky. Za kritiku prezidenta Masaryka, kterou Deml v tomto spise také nešetřil, byly výtisky třináctých Šlápějí úředně zabaveny.

V úvodním článku autor otiskuje úplné znění *Provolání k národu českému a ke všem slovanským kmenům*, jež vydala brněnská Obrana Slovanů 21. prosince 1929. Toto prohlášení se věnuje bolševické revoluci v Rusku z roku 1917, z jejího vzniku obviňuje Židy (Lenina označuje za *židobolševického tyrana*, jeho přívržence za *židozednáře*). Deml k tomu uvádí, že by se Češi za toto prohlášení měli stydět. Ovšem ne z toho důvodu, že neprávem obviňuje Židy, ale proto, že takto neprotestují *kněží, profesori, učitelé, doktoři, Sokoli*, ale obyčejní *řemeslníci, živnostníci, anonymní český proletariát*. Dále zde Deml vytýká českým profesorům zájem o novou Jeruzalémskou univerzitu.

Ve statí *Nový myšlenkový kvas v českém studentstvu* vyjadřuje autor vysokoškolským studentům uznání za to, že se odklání od masarykovského socialismu, zároveň je povzbuzuje v boji proti Židům na českých univerzitách: „*Dnes počínají ve veliké části studentstva kvasiti nové názory a myšlenky. Nemýlíme se jistě, nazveme-li je žhavě národními a vlasteneckými. Bouře proti Židům mají svůj zdroj nejen v existenčním útisku našich studentů, ale vycházejí i z toho národního cítění, které nesnese drzost a teror židáků.*“ (Deml 1930: 18) Kromě povzbuzení k antisemitským výbojům se je Deml snaží vysvětlit a odůvodnit.

Hned v několika člancích se Deml zabývá problematikou tzv. numeru clausu pro cizí studenty. Např. pod titulkem *Kdy je „numerus clausus“ zřízením demokratickým?* se vyjadřuje pro přijetí a odmítá tvrzení socialistů, že se jedná o nedemokratický zásah. V cizích studentech vidí pouze Židy: „*Spravedlivý požadavek studentů označen byl za nedemokratický. Poněvadž*

se jedná o pár cizích židů, musíme stavět s mnohamilionovými náklady větší budovy, aby zde mohli studovati. Než je postavíme, mohou naši studenti psát jeden druhému na zádech. Obmeziti příliv takových komunisticko-židovských emisarů, kteří ve vlastní zemi k studiím připuštění nejsou, je nedemokratické.“ (Deml 1930: 20 - 21) Kterou vlastní zemi má na mysli, nám není jasné. Autor ve svém vyjádření užívá jízlivě ironický tón, aby zvýšil míru sugestivity.

V závěru stati *České sebevědomí se probudilo* Deml píše: „*Nejde o chvilkové vzplanutí. Nejde o numerus clausus, snad ani ne o Židy.*“ (Deml 1930: 22) Touto větou autor zřetelně prozrazuje, že v situaci, kdy se český národ „probouzí“ a vlastenecky formuje, jde právě o Židy. O tom, zda toto prozrazení bylo či nebylo záměrné, můžeme pouze polemizovat.

President Masaryk o studentských věcech je název posledního pojednání. Deml se zde více než často obrací na výroky přítele Otokara Březiny, až to vyvolává dojem, že snad nemá vlastní názor. Vyčítá Masarykovi postoj proti numeru clausu (Masaryk by toto opatření připustil pouze tehdy, kdyby ke studiu byli přijímáni nikoli studenti pouze čeští, ale studenti skutečně nadaní). Dále autor odpírá Židům inteligenci, když tvrdí, že je to drzost, co jim pomáhá v akademickém vzdělání: „*Že studentstvo semitské, jako vůbec Žid, obzvláštní nadání k drzosti má, o tom přece nelze pochybovati, nejsou-li dějiny jenom smyslem nesmyslného. Až nám naši sociologové ukáží percentuelně, kolik Židů v SSSR a v ČSR ze všeho semitského obyvatelstva pracuje motykou, kladivem a sekerou, teprve potom odevzdáme řečnickou legitimaci prorokům, kteří jsou toho názoru, že těch Židů v Národním shromáždění, v lékařství, v právech, v české žurnalistice a literatuře jest ještě málo...*“ (Deml 1930: 27 - 28) Deml není schopen či ochoten připustit, že Židé, kteří jsou na vyšších pozicích, se sem dostali díky svým schopnostem a dovednostem, což dle našeho mínění vyznívá nejinak než závistivě.

V neposlední řadě Deml Židy animalizuje a označuje za parazity, kteří napadají katolickou církev, aby odvedli pozornost od vlastních činů: „*Ano, útočí se systematicky a bez přestání na římskokatolickou Církev, aby se těm jediným cizopasníkům národa nevidělo na prsty a na jejich mníkovitě okrouhlé*

a ozubené huby!“ (Deml 1930: 29) Autor neuznává možnost, že by kritika církve mohla být oprávněná.

5.2.2.2 Šlápěje XV

V pořadí patnáctý spis cyklu Šlápěje vydala stejně jako předchozí Pavla Kytlicová v Tasově roku 1930, půl roku po vydání Šlápějí XIII. Je věnován královéhradeckému biskupu Karlu Kašparovi a obsahuje více než čtyřicet úvah, dopisů, vzpomínek, komentovaných aktualit, esejů. Antisemitismus se zde objevuje v nejrůznějších podobách, od nenápadných posměšných poznámek až po prudké útoky antijudaistického charakteru.

Hned ve druhém článku Deml uvádí novinovou zprávu o vysazení Masarykova lesa v Palestině u příležitosti prezidentových narozenin. Autor to komentuje slovy: *„Tak čteme v židovských novinách a z hloubi srdce gratulujeme.“* (Deml 1930: 10) Pokud by toto četl člověk neznalý Demlova vztahu k Židům a k Masarykovi, jistě by si poznámku nevysvětloval nijak špatně. Ovšem pokud tyto poměry známe, je nám na první pohled zřejmá ironie. Ke stejné události a ve stejném duchu se vrací ještě v jiném článku: *„Bratři a sestry, Vy, kteří nemyslíte na budoucnost, jak jste zaostali a jak se musíte stydět před těmi Židy, kteří jsou tak ušlechtilí, tak duchovní a krásní, že na počest pana presidenta Masaryka vysázeli v Palestině 15.000 stromů a na věky je spojili se jménem Masarykovým!“* (Deml 1930: 74)

Další antisemitsky laděné vyjádření se objevuje v reakci na *Laický horoskop odpozorovaný se střech pro Jakuba Demla kněze* od Františka Auješského, kdy Deml připodobňuje Auješského k antické věštkyni Pythii, sedící na trojnožce a dýchající omamné výpary, a dodává: *„Vy, přáteli Auješký, vysedávaje na brněnských střeších, jste proti nim ve značné nevýhodě, neboť musíte vdechovati smrad ze židovských komínů...“* (Deml 1930: 15) Tato poznámka se nám jeví jako nevhodná, nelogická a naprosto zbytečná. Slouží pouze k vyvolání antisemitského smýšlení. Deml pokračuje: *„V takovém ‚Rozvoji‘ nikdo nepochopí, proč je možno milovat i nenávidět Žida! Milovat proto, že jest také člověk, a nenávidět proto, že spravedlností Boží je k tomu*

až na konec časů odsouzen. Rozumějte dobře: Tato nenávist má s nenávistí jen společné jméno, ale je to jen hrůza, jakou asi proti své vůli na př. pocítujeme, stojíce nad mrtvolou sebevraha. Ó tajemství krve! Ó přesvaté tajemství Nejsvětější a od Židů prolité krve! ‚Krev jeho na nás a na naše děti!‘ (Mat.27.25) Ó nešťastné děti, proč se tedy bráníte Krvi? Proč se jí štítíte? Proč se jí zuby nehty vyhýbáte?“ (Deml 1930: 15 - 16) V těchto místech autor zneužívá Bible k antisemitským výpadům. Oživuje stále přetrvávající mýtus o bohovraždě. Krev je mu symbolem viny, kterou Židé nechtějí přiznat. Dále Deml tuto pověru rozvíjí a zasazuje její předobraz do starozákonního příběhu o bratrech Kainu a Abelovi. Abel má představovat Krista a Kain židovstvo, které jej zavraždilo kvůli jeho víře: „A položil Hospodin znamení na Kaina, aby ho žádný nezabil, kdož by jej našel. (Gen. 4.) Jaké to bylo znamení? Že prchá od tváře země! Že se bojí země! Že se netkne země ani rukou, ani myšlenkou. Proto jeho jednání a jeho slovo nemají žádného základu, jsou neupřímné, lstivé, záludné, zlodějské, vždycky a ve všem odvozené! Jaké to bylo znamení? Veliké, smyslné pysky, kudrnaté vlasy a ohnutý nos? Jaké to bylo znamení? (...) Mystikové nás poučují, že to bylo řecké Tau, tedy znamení KŘÍŽE, ve kterém Kain svou bratrovraždu vlastně teprve vykonal, neboť Abel byl předobrazem Ježíše Krista.“ (Deml 1930: 17 - 18) Tyto projevy jsou typickým příkladem Demlova křesťanského antijudaismu, prolutého náznaky rasistického antisemitismu.

V další stati jsme upozorněni na předsudečné chyby ve vnímání druhých osob na základě principu figury a pozadí. Pro odrazující příklad si autor vybral samozřejmě Židy: „Jakmile totiž člověk ví, odkud je ten nebo onen krásný muž, ihned začne v jeho představě pracovati ono místo, kdežto onen muž ustupuje se svou krásou do pozadí, ustupuje, ustupuje, až docela zmizí. Kristus Pán konal veliké divy a zázraky, ale Židé se ptali: ‚Prosím vás, odkud je ten člověk?‘ A když se jim řeklo, že z Nazareta, hodili hlavou, vyhrnuli rty i levou nosní díрку a řekli: ‚Z Nazareta může něco dobrého pojít?‘“ (Deml 1930: 18 - 19) Mimo to zde lze vycítit výtku Židům za to, že neuznávali skutky Ježíše Krista.

Z nám nejasného důvodu otiskl Deml ve spisu zprávu o popravě Arabů, kteří se účastnili protižidovských bouří. V závěru článku se dočteme, že „*ve městě panuje klid.*“ (Deml 1930: 20) K tomu autor posměšně dodává: „*U nás panuje také klid, ba dokonce mír a svorné soužití. Podle našeho skromného mínění lví podíl na této svornosti mají oba naši ministři Židé.*“ (Deml 1930: 20) Podobně je tomu také u tohoto příspěvku: „*Nejnovější šéf sovětského obchodního zastoupení v Londýně jmenuje se Saul G. Bron, a díváte-li se na jeho podobiznu, sbíhají se vám sliny: tak zdravý a krásný je to Žid. V poctivé ortografii je to asi Braun.*“ (Deml 1930: 43) Tyto články nemají žádnou přímou souvislost s osobou Jakuba Demla ani s českým prostředím. Jejich otištění v souboru, navíc doprovázené kousavými poznámkami, považujeme za ryzí projev autorova antisemitismu, v tomto případě prezentovaného dosti dětinským způsobem. Obdobně je tomu v případě, kdy Deml uvádí antisemitské útoky svých přátel a známých, např. V. Hajného, který horlivě přesvědčuje o vině Židů na ukřižování Krista.

Na jiném místě autor uvádí: „*...už i já jsem natolik požidovštěn, že i pro mne čas jsou peníze...*“ (Deml 1930: 48) Tato generalizace se jeví zcela neopodstatněná. To, že čas jsou peníze, je obecně rozšířené pořekadlo, které nemá se židovstvím nic společného. Jedná se o prvek ekonomizujícího antisemitismu.

V jednom z článků se Deml vyjadřuje ke kresbám v pražském německém deníku *Prager Tagblatt*: „*13. VII. 1930 byl v ‚Prager Tagblattu‘ obrázek dr. Bohumíra Šmerala, který teď hauzíruje po naší republice s chválami na sovětské křivonosé lupiče a vrahy en gros. Takhle vypadal Šmeral před 25 lety, dávno dřív, než se oženil se Stalinem. Židovský kreslíř důvtipně mu napověděl maturitní štíhlost a do jeho očí 25 kapek mesiášského světobolu. Byl bych sotva přičichl blíže k této česnekové omáčce, ale nedávno před tím a právě na tomtéž místě (...) byla podobizna jakéhosi ušnupaného ožraly a pod ní nápis: Papež Pius XI. Před rokem viděl jsem tohoto Velekněze na vlastní oči a docela zblízka, i musím říci, že vypadá podstatně jinak, než zadik z Munkačeva.*“ (Deml 1930: 64) V tomto komentáři Deml propojuje svou zášť k Židům s nelibostí ve vztahu se socialisty. Bohužel se nám nepodařilo

zjistit, kterého kreslíře měl autor na mysli, přesto si dovoluujeme říci, že nebylo nutné zmiňovat jeho židovský původ. Deml tímto periodikem opovrhuje, protože s jeho redakcí spolupracovala řada židovských přispěvatelů. K hanlivému označení deníku pak užívá tradičního antisemitského vnímání Židů, kteří „páchnou česnekem“. V souvislosti s kresbou papeže Pia XI. není zcela jasné, proč je vnímána tak negativně. Dle našeho mínění se jedná o naprosto běžnou novinovou kresbu, navíc docela věrnou (viz příloha č. 3). Pomyslnou tečku tvoří opovržlivé vyjádření o židovských „světcích“ neboli cadikim (spravedliví).

Podobně jako v *Šlépějích XIII* se i zde autor věnuje tématu numeru clausu pro cizí studenty a také zde mu vadí především studenti židovští. Vyčítá jim, že na české univerzity přicházejí nikoli z vědeckých, ale z čistě praktických důvodů, jelikož na jejich domácích (myšleno polských) univerzitách byl numerus clausus zaveden. „*A tak naše vysoké školy stávají se asylem orientálních Židů,*“ dodává Deml a apeluje na ministra školství, aby věc neprodleně řešil.

Posledními protižidovsky laděnými poznámkami, typicky ironickými, jsou zmínky o „zednářských“ denících ve spojení s Židy a Masarykem a o kongresu sionistů v Praze: „*IV. světový kongres Zionistů-revisionistů konal se 10. srpna 1930 v Praze. Při té příležitosti poštovní úřad v Praze I v Dlouhé ulici 41 byl opatřen úředním razítkem, na němž byl text hebrejsko-český. Což je rovněž vzácný projev tolerance v témž duchu, a nepochybujeme, až bude v Praze kongres slovanských geografů nebo lékařů, že na poštovním razítku zastkvěje se také kyrilice!*“ (Deml 1930: 109) V těchto slovech lze vycítit závist a nesnášenlivost.

5.2.3 Mé svědectví o Otokaru Březinovi

Nejrozsáhlejší Demlovo dílo *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* vydal Rudolf Škeřík v Praze v létě 1931 (roku 1994 byl v nakladatelství Votobia vydán reprint). Jedná se o memoárovou prózu, jež se vztahuje k osobě Demlova blízkého přítele, symbolistického básníka Otokara Březiny (vlastním

jménem Václav Jevavý; 1868 - 1929). Kniha vyvolala obrovský rozruch jak v laické, tak i odborné veřejnosti - odsoudili ji i Demlovi přátelé Jaroslav Durych, Arne Novák, F. X. Šalda či Emanuel Chalupecký. Deml nesl kritiku velmi těžce, a proto se s přáteli ve zlém rozešel. Otokar Březina byl ve své době jedním z nejuznávanějších básníků. Krátce po jeho smrti začaly vycházet různé paměti, které většinou básníka vykreslovaly v co možná nejvíce pozitivním smyslu, na rozdíl od *Svědectví*, jež podávalo subjektivní obraz Březiny se všemi jeho přízemními výroky a odpornými antisemitskými útoky. To byl hlavní důvod, proč tato próza společnost tolik šokovala. Pravost Březinových prohlášení a tedy i Demlových vzpomínek potvrdil Karel Čapek, jenž se jako jediný knihy zastal.

Demlovy projevy antisemitismu ve *Svědectví* jsou víceméně podobné těm ze *Šlápějí*, objevují se v různých formách, z nichž převládá krátká glosa (nejspíše proto, aby nebyly zastíněny projevy Březinovy). První náznak spatřujeme v popisu Demlovy cesty do Chýnova: „*Dále jsem jel už s jinými lidmi. V mém rodišti jsou známi pode jménem ‚Češi‘, t. j. jako lidé obchodu a jazyka. Jeden z nich si dobíral německého mlynáře a tak ho nabral, že mlynář po krátkém čase vystoupil. A to pro slova, že je mu Čech jako Němec a že s Němci drží a má je radši; mají prý všechno pořádnější, obilí, koně i vůz.*“ (Deml 1931: 34) Zde se projevuje nacionalisticky orientovaný antisemitismus, u Demla méně obvyklý. Tyto věty jsou velmi podobné promluvám Rudolfa Medka, který taktéž Židy označuje jako „Čechy“ a upozorňuje na jejich národní nestálost.

Generalizace ve spojení s protižidovstvím se Deml dopouští v situaci, kdy se Březina horší nad chováním jisté ženy: „...*vystupování a sebevědomí této dámy, Němky (v kraji ryze českém!) Otokara Březinu zřejmě pobuřovalo a řekl mi, že ‚žádná naše žena takového vystupování a sebevědomí by nebyla schopna,‘*“ což Deml doplňuje slovy, že „*ta paní ředitelová měla všechny vlastnosti Židovky...*“ (Deml 1931: 90) Jaké konkrétní vlastnosti měl na mysli, neuvádí, tudíž čtenář, který není takovým znalcem „židovských povah“, za jakého se jistě Deml považoval, si jen těžko vytvoří určitou představu.

Na jiném místě autor píše: „*A kupodivu, tehdy mému bezradnému srdci, jako vždy, když člověk ucítí svou izolaci, byl mnohem bližší takový přednosta kojetické stanice, Žid Max Lederer, než Otokar Březina, o lidech jiných ani nemluvě. Ne proto, že byl Žid, nýbrž proto, že nikdo nemůže býti už svým zrozením tak opovržen jako Žid. A tak všichni, kdo jakkoliv zradili a zabili Ježíše Krista, ve strašlivé důvěrnosti odhalují si svou špínu a tulí se k sobě. Prorok praví: ‚A zvířata lesní, která neokusila krve, nás přítulně navštěvovala.‘ Ale ti, kteří jakkoliv vylili Nejdražší Krev, podobni Kainu, nemohou se přítulně přiblížiti ke stanům lidským.*“ (Deml 1931: 95) Židovský národ považuje nikoli za vyvolený, ale naopak za vyděděný, stojící jaksi níže, pod úrovní ostatních lidí. Pro zdůraznění užívá biblických citátů a přirovnání. Podobně jako ve *Šlépějích* i tady Deml připomíná tradiční pověru o bohovraždě.

Ironickou poznámkou doplňuje Deml informaci o vydání Březinovy sbírky *Ruce* v němčině: „*Otokar Březina ‚Die Hände‘; Moritz Frisch, Kunstdruckerei, Verlag, Wien I, Goldschmiedg. 10. Potom že Židé nemají zásluhy o český národ!*“ (Deml 1931: 109)

Deml mimo jiné přesvědčuje čtenáře, že Březina nebyl příznivcem Rakousko-Uherska. Dokazuje to na dopisech, v nichž básník odmítal přispět do „patriotického“ almanachu. Dopisy se nedochovaly. „*Ten almanach učitelský se najde, ale písemná odmítnutí Otokara Březiny zmizela jistě tak, jak u četnických stanic a na okresních hejtmanstvích náhle 28. října 1918 zmizely denunciacie ‚českých‘ Židů, kteří obratem ruky stali se členy, ba i praporečníky a vzdělavateli Sokola...*“ (Deml 1931: 114) Zde je opět upozornováno na vychytralost či vypočítavost v příslušnosti k národu, tentokrát navíc ve spojení s obviněním z udavačství.

Hned několikrát můžeme v knize narazit na poznámky, ve kterých Deml označuje některé autory za Židy, a to se značným opovržením, např. „*Ze sbírky ‚Die Kultur‘ přečetl jsem 7. května 1912 knihu ‚Ulrich von Hutten‘; napsal ji Georg Jakob Wolf, jistě Luterán, ne-li Žid.*“ (Deml 1931: 143) Nebo: „*Ale co mají takoví lidé jako Otokar Březina mluvit a dělat v době demokratické, kde je všechno jen diskuse, o tom Hermann Ubell (podle všeho Žid) už nepraví.*“ (Deml 1931: 145) Zajímavostí je, že do zmíněné sbírky *Die*

Kultur přispěl mimo jiné i Houston Stewart Chamberlain s knihou *Arische Weltanschauung*, týž Chamberlain, jehož názory inspirované rasistou Gobineauem tvořily základ německého nacionalismu. Březinu kniha očividně zaujala, několik jím podtržených pasáží Deml ocitoval.

Dále je autor znepokojen tím, že mezi Židy, jím tolik nenáviděnými, je řada význačných osobností, které mají, popřípadě by mohly mít, ve společnosti určitý vliv: „*Když bylo Březinovi 50 let a cosi se strany národa (jak se to má vlastně říci, když národ nepřijde vůbec k slovu a jménem jeho mluví a jednají takoví Vodákové, Hýskové, Novákové, Goetzové, Sedlákové, ne-li dokonce, Bůh nás při zdravém rozumu zachovati ráčíž: Eduardi Benešové, Alfredi Fuchsové, Arni Laurinové, Fischerové a jiní Židé!) se Březinovi nabízelo, rozhorleně tenkrát mi řekl: „Když člověk byl mlád, něco vykonat mohl a pomoci potřeboval, nikdo ruky nepodal! Teď toho nepotřebuju!“*“ (Deml 1931: 168) Nedovede připustit, že by zmíněné osobnosti mohly promlouvat jménem lidu.

Pramenem některých Demlových antisemitských narážek je prostá závist. Patrně je to např. na situaci, kdy měl odjet s Březinou k moři, ale nemohl si to dovolit: „*A tak jsme k moři nejeli, neboť národ tam posílal, posílá a bude posílati docela jiné básníky a lidi, kteří se mohou vykázati aspoň částečnou protislovanskou obřízkou. Konečně, abychom docela nezoufali, záhodno jest věřit v budoucnost, byť i komicky dalekou a - v Prozřetelnost Boží...*“ (Deml 1931: 178) Můžeme však jen polemizovat, jestli poslední věta byla mířena na zlepšení autorovy situace, nebo na změnu poměrů k Židům.

Další věcí, která Demlovi na osobách židovského původu vadila, byla jejich účast na realizaci některých tiskovin: „*Slávu Otokara Březiny neměřil jsem ovšem podle novin a časopisů. To je věc reklamy a Židů.*“ (Deml 1931: 215) Z tohoto prohlášení zároveň vysvítá celkové pohrdání periodiky. Vzápětí útočí ze zcela jiného úhlu, a to z antijudaistického, jenž tvrdí, že Židé jsou zrádci pravé víry: „*...odpadnout od víry římskokatolické znamená také odpadnout od národa.*“ (Deml 1931: 216) Autor představuje římskokatolickou církev jako jedinou přijatelnou pro celý národ; národ a církev jsou pro něj totéž. Proto se v tomto případě nejedná pouze o kritiku judaismu, ale také všech ostatních církví a náboženství.

Autor nás na nejednom místě varuje, že Židé jsou něco skutečně nízkého, od čeho bychom se měli distancovat: „*Duše předkův nemá a nechce míti docela nic společného s agrárnictvím, s bursou totiž a židovstvím.*“ (Deml 1931: 221) A dále, když Deml uvažoval o stavbě domu v místě, o němž se tvrdí, že v něm žijí zloději: „*A v našem úmyslu viděli slušní lidé takové ponížení veškeré důstojnosti, jako když mladá křesťanská dívka má si bráti rasa, Žida, anebo kata.*“ (Deml 1931: 222)

Z Demlových projevů je vidno, že kromě židovství nestrpěl ani socialismus. Velmi často oba tyto jevy spojoval a kritizoval jako jeden a týž problém: „*Idea dnešního socialismu pomohla chudým, spravedlivě jim pomohla, ale ve své podstatě je nesprávná, nefilosofická a nemravná, poněvadž v ní práce je kletbou! Není divu, neboť původcem této ideje je Žid.*“ (Deml 1931: 273) Karl Marx, jehož má autor na mysli, skutečně byl Žid, ale pouze původem. V šesti letech byl pokřtěn a v dospělosti pak odmítal jakékoli náboženství (známý je jeho výrok o náboženství jako opiu lidstva). Kromě toho využívá Deml dalšího antisemitského stereotypu, totiž že Židé mají odpor k práci.

Obdobou tohoto propojení je i Březinovo zamyšlení nad sociálním pojištěním. Tvrdil, že když budou lidé platit toto pojištění, nahromadí se množství peněz, pro něž však není využití. Deml tuto úvahu komentuje slovy: „*V té příčině se Březina mýlil: tyto miliony nezůstanou ležeti ladem, nýbrž na mírný úrok půjčí se kapitalistům Židům, a ti už budou vědět, kam a co s nimi! Jen když se to vydře z chudých lidí!*“ (Deml 1931: 377) Toto chápeme jako typický příklad ekonomizujícího antisemitismu, stejně jako v případě poznámky „*...kdybychom místo národa viděli obchod jako Židé...*“ (Deml 1931: 460)

Kritika židovských autorů se mimo jiné objevuje v rozhovoru Demla s Březinou o nové anglicky psané Antologii československé literatury od Paula Selvera. Březina se pozastavoval nad absencí některých autorů v této publikaci a Deml jeho slova komentuje: „*Březina, říká mi to, snad ani nevěděl, že tento Paul Selver píše sice anglicky a je v placených službách ČSR, ale je Žid. Proto ve své anthologii z české literatury nejvíce místa popřál Husovi, Masarykovi*

a Macharovi: jsme před anglickým národem dobře a krásně zastoupeni za své vlastní, krvavě vydělané peníze, jen co je pravda! (...) Umějí to, ti Židé, umějí!“ (Deml 1931: 291 - 292) Dovolujeme si pochybovat o tom, že Selver vybíral autory pro svou antologii na základě svého židovského původu. Demlovy nesympatie k publikaci, resp. k jejímu autorovi, pramení nejspíše z toho, že jeho dílu je zde věnována pouhá jedna strana. Nakonec můžeme opět vytušit nepřejícnost a obvyklou ironii.

Podobně Deml naráží na německého básníka Heinricha Heineho, kterému nechala císařovna Alžběta vystavět pomník, *„jediný to pomník Heineho, neboť v Německu je každý jeho pomník nepřípustný. Německo instinktivně zdravě se chrání proti básníku rouhači a básníku revoluce. Heine byl Žid. Smysl židovství je revoluce.“* (Deml 1931: 353) Heine byl židovského původu, ale od judaismu se odklonil a přijal protestantismus. To je také zřejmě jedna z věcí, která Demlovi vadí; je možné, že kdyby si namísto této církve vybral římskokatolickou, jevil by se Demlovi přijatelnějším, ale o tom můžeme pouze spekulovat. Myšlenka o revoluci jako smyslu židovství není zcela jasná - autor ji mohl více rozvinout, aby čtenář správně pochopil, jak byla míněna.

Židovský původ je pak připomenut i u Jaroslava Vrchlického: *„Lidství Vrchlického je vyšší než Holečkovo, už formou, kulturou, třebaže otec Vrchlického byl Žid.“* (Deml 1931: 395) O Vrchlického díle se tedy autor vyjadřuje pozitivně, ovšem nemohl si odpustit poznámku bagatelizující schopnosti a dovednosti osob židovského původu.

Bylo již řečeno, že Deml kromě judaismu vystupoval i proti jiným náboženstvím a církvím, zejména protestantským. Příkladem může tato úvaha: *„Vyznavači protestantismu všech denominací nemají se k čemu vraceti. Neuznávají Tělo a Krve Páně, neuznávají a neznají ani země. Ale duch nemůže existovati sám o sobě, leda po smrti, proto všichni nekatolíci podobají se záhrobním mátohám a stínům. Jen si jich dobře všimněte! Žádný nekatolík nemůže porozuměti básnickému dílu O. Březiny a ze všech nejméně a nejnepřávněji může mu porozuměti Žid.“* (Deml 1931: 366) Nejedná se pouze o antisemitismus, ale o celkovou netoleranci, která by se v tomto případě dala nazvat jakýmsi „církevním šovinismem“.

Někdy zachází Deml do absurdností, např. píše, že „*Beneš je jméno čistě židovské a znamená syn člověka. Nikoli tedy syn boží.*“ (Deml 1931: 393) Autor tím míní případ, kdy by se jméno doslovně přeložilo z hebrejštiny, v níž *ben* znamená syn a *iš* muž nebo člověk.

U některých Březinových antisemitských projevů Deml přímo vyjadřuje souhlas, kupříkladu když společně rozvíjejí konspirační teorii na židovské zmocnění se světa: „*Březina pravil: ‚A Židé vskutku ovládnou svět, poněvadž svým nadáním a svými vlastnostmi předčí arijce! Oni v diaspoře nezanikli! Každý jiný národ byl by jistě zanikl! Jsou talentovanější (a tato talentovanost projevuje se i drzostí, podotkl jsem - Březina dělal, jako by neslyšel). Oni ovládnou svět: všichni lidé budou otroky a Židé budou jen řídit práci!‘ Tak řekl Březina a vidíme to dnes nejlépe na Rusku.*“ (Deml 1931: 424) Jediné, v čem se názory obou přátel rozcházejí, je to, že Březina, podobně jako Rudolf Medek, Židům neupírá inteligenci a schopnosti. Deml za vším vidí pouze drzost.

Tematicky stejný problém glosuje i dále: „*...byl u nás Arno Sánka, bibliofil z Brna, cigán tělem i duší; mluvil s opovržením o národě ruském, jako by byl tím sám vinen, že je v otroctví Židů.*“ (Deml 1931: 474)

Jinde autor čtenáře nabádá, aby byli vůči Židům rezistentní: „*My Židům přejeme všeho rozvoje a zdaru (oni mají jistě zvláštní poslání na světě, to dobře uviděl Léon Bloy), ale to neznamená, že se jim musíme poddat! Naopak, my se jim musíme bránit, jich se vystříhat, jich nenásledovat! A to není žádný antisemitismus! To je naše povinnost! Neboť každý národ má na zemi svůj zvláštní úkol, a když my utoneme v národě jiném, nenaplníme svého úkolu.*“ (Deml 1931: 426) Vzhledem ke všem předchozím i následujícím Demlovým antisemitským projevům je jeho tvrzení, že přeje Židům *všeho rozvoje a zdaru*, lživé. A jestliže ne lživé, pak přinejmenším nedůvěryhodné. Pokud je známo, Židé nikdy nenutili žádný národ k tomu, aby je následoval či se jim poddával. Není pravda, jak tvrdí autor, že *to není žádný antisemitismus*. Naopak, jedná se o projev antisemitismu nacionalistického.

Sama o sobě, bez kontextu, stojí glosa: „*Tragika Židů je, že jsou nomádi a že mají na všecko mefistofelský pošklebek.*“ (Deml 1931: 442)

Na jedné straně autor vidí tragiku v kočování Židů (či obecně v diaspoře), ale na druhou stranu není ochoten je zcela přijmout v národě. Dále tvrdí, že Židé vším opovrhují a jejich výraz přirovnává ke Goethovu ďáblu. Jestliže chtěl použitím Mefistofela zastříit celkové připodobnění k antikristu, pak by se jednalo o využití dalšího z antisemitských stereotypů.

Deml do své knihy zařadil také rozhovor, jež vedl s Březinou na téma židovských autorů české literatury. Např. o Františku Langerovi se Březina vyjádřil slovy, že jeho práce nemají s českým národem nic společného. Deml dodává: „*Ale český národ právě takovému zboží uděluje státní ceny. Mluvil se také o jiném židu, o profesoru Karlovy university, českém kritiku a básníku Dr. Otokaru Fischerovi. Řekl jsem Březinovi, že tento Otokar Fischer u nás v republice za svou literární činnost dostává státní ceny. Březina na to odpověděl: „Jeho čeština je jako hlas mouchy ve sklenici.“ (...)* Někaký Oskar Donath, jistě český Žid, napsal celou knihu: *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století. (...) Lyrika, epika, dramatika, čistá krev semitská, i nečistá. Antisemitism i filosemitism. Nejzajímavější je kapitola pátá: Účast Židů v české literatuře, t. j. zásluha Židů o českou literaturu.*“ (Deml 1931: 454) Pokračuje německou citací recenze ze Slovanských listů a prokládá ji poznámkami typu „...*aby Žid nemluvil v procentech!*“ (autor recenze uvedl, že jistá skutečnost platí stoprocentně). A Deml uzavírá: „*Tomu se v míru říká vrchol drzosti a ve válce se to kvituje olovem.*“ (Deml 1931: 455) Všechny tyto antisemitské výroky se nám jeví skutečně přízemní. Deml společně s Březinou útočí na své literární kolegy jen proto, že jsou židovského původu. Otázkou je, zda by se o nich vyjadřovali stejně, kdyby jejich původ neznali. Patrně ne.

Do osoby Otokara Fischera se Deml „naváží“ i v další úvaze: „*Rakous ,Vojkovičtí a přespolní‘. To je věc výborná, protože Žid zůstal tu Židem, kdežto poesie takového Otokara Fischera není nic; on by mohl tvořit jen jako Žid, ale on Židem už není, jeho dílo je bez života, korektní verše, ale bez ducha. Proto dostávají státní cenu, ale národ s tím nemá co dělat.*“ (Deml 1931: 477) Těžko posoudit, zda autorovi více vyhovuje, když v sobě židovství autoři při psaní svůj původ (popř. vyznání) potlačují, nebo zachovávají. Také

zde opětovně zmiňuje udělování státních cen, což vyvolává dojem závisti či nepřejčnosti.

Naprosto totožně laděný je záznam dalšího rozhovoru: „*Mluvílo se o Fischerových básních, státní cenou poctěných, i o jeho překladech. Březina odůvodňuje svůj soud o češtině Otokara Fischera takto: ‚Člověk neví, v čem to je, těžko to definovat; někdy je to větní přízvuk, jenž nás naprosto dělí od Fischera - slovem: je tu cosi cizího, není to čeština! Je to umělé! Řeč sice korektní na pohled, ale je to studenou cestou konstruované.‘ Taková je čeština i Richarda Weinera, i Paula Eisnera, Arne Laurina, Alfreda Fuchsa, Františka Langra a všech ostatních Židů. To snad může mít význam pro stát (čert aby mu rozuměl!), ale národ nemá s tím co dělat.*“ (Deml 1931: 491 - 492) Pokud tyto autoři žijí v Česku a čeština je jejich mateřským, běžně dorozumívacím i uměleckým jazykem, pak není zcela jasné, jak by mohla být ovlivněna původem.

Pravděpodobně se nám nepodařilo postihnout naprosto všechny projevy antisemitismu, které jsou v knize *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* obsaženy. Důvodů je více. Některé z výroků jsme nezařadili, protože se jejich významy dokonale shodují, uvedli jsme tedy pouze vybrané. Jindy zase nebyla zcela jasná hranice mezi tvrzením Demlovým a Březinovým; pokud se svým stylem jevily spíše „březinovské“, do rozboru jsme je nezahrnuli, aby nedošlo k mystifikaci. A v neposlední řadě to byla naprostá nesrozumitelnost některých prohlášení.

5.3 Shrnutí

V projevech antisemitismu Rudolfa Medka a Jakuba Demla můžeme nalézt některé typické prvky, společné i rozdílné. Rozdíl je především v tom, že Medek své postoje promítal do postav svých beletristických prací, Deml se vyjadřoval pomocí deníků, esejů, vzpomínek. Další odlišnosti pramení z jejich povolání. Zatímco antisemitismus Rudolfa Medka, generála československé armády, vychází zejména z kořenů nacionalistických a Žid je mu představitelem rakousko-uherského útisku, u Demla se jedná především

o křesťanský antijudaismus, pravicově orientovaný. Medek Židům neupírá inteligenci, dokonce je označuje za *nejchytřejší národ*, kdežto Deml vše považuje za pouhou drzost. Medek vyjadřuje uznání Rusku za pogromy, Deml jej považuje za stát ovládaný Židy. Ve vztahu ke křesťanství: Medek tvrdí, že křesťanství vynalezli Židé, aby mohli lépe ovládnout svět, Deml zase obviňuje Židy, že chtějí křesťanství, zvláště římskokatolickou církev, zničit a společně s ní i celou křesťanskou civilizací. U Demla shledáváme zdroj antisemitismu také v jeho vlastní povaze. Z mnoha jeho úvah lze vycítit domýšlivost, neschopnost snést jakoukoli kritiku a respektovat odlišný názor a také absolutní netoleranci.

Společné rysy spatřujeme například v tom, že oba autoři v podstatě odmítají asimilaci židovských obyvatel. Ani jeden neuznává, že by mohl někdo být zároveň Žid i Čech, proto v určitém kontextu užívají slovo „Čech“ - záměrně v uvozovkách. S tím souvisí také to, že oba zdůrazňují židovskou neschopnost cele přilnout k jednomu národu (podle nich se řídí praktickými potřebami). Jak Medek, tak i Deml upozorňují na odlišnou fyziognomii Židů, čímž se vlastně vyjadřují rasisticky. Oba využívají citáty z Bible, častěji pochopitelně Deml, a klasické antisemitské stereotypy.

Ani Rudolfu Medkovi, ani Jakubu Demlovi jistě nelze upřít velkou literární hodnotu. Bezesporu se jedná o vynikající literáty, kteří svým dílem přispěli do pomyslné pokladnice českého kulturního dědictví. Jejich životní názory, namířené proti Židům, však jejich pověsti ubližují. Antisemitské výroky v jednom spise vrhají stín i na práce ostatní, a tak mohou snížit hodnotu celého díla i osobnosti jako takové.

6 Závěr

V naší práci jsme se pokusili upozornit na poněkud citlivé téma, a to na projevy antisemitismu v dílech významných českých literátů Rudolfa Medka a Jakuba Demla. Při studiu jejich vybraných prací jsme našli až neočekávané množství antisemitských výpadů. Objevovaly se v nejrůznějších podobách a také intenzitě. Často se jednalo o lehce ironické poznámky, které by mohly být přehlédnuty, ale stejně často o neuvěřitelně přízemní, urážlivé a někdy i lživé útoky.

Již v průběhu zpracování teoretické části práce jsme se setkali s mnoha autory, kteří jsou tradičně spojováni s antisemitismem, ale u řady z nich nakonec vyšlo najevo, že „až tak zarputilými antisemity“, jak se o nich tvrdí, nejsou. Také Rudolf Medek a Jakub Deml se odmlčeli přibližně v době, kdy se u nás dostala k moci hrůzovláda Adolfa Hitlera. Medek v srpnu 1940 umírá, Demlovi je zakázáno publikovat.

Cílem naší práce bylo především zahrnout konkrétní projevy antisemitismu podle jejich znaků do jednotlivých typů, jak jsme je uvedli v kapitole 2.2 *Typologie antisemitismu, charakter*. Dále bylo naší snahou zjistit, z jakých kořenů tyto projevy vyvěrají. Nalezené výroky jsme se také pokusili propojit s osobností autora a zasadit do kontextu doby. Dovolujeme si tvrdit, že tyto cíle se nám podařilo splnit.

Tematika antisemitismu je neustále aktuální. Někdo by se mohl domnívat, že s 2. světovou válkou se lidé poučili a již nikdy nedopustí opakování toho, co se stalo. Bohužel musíme konstatovat, že opak je pravdou. Nejenže přetrvaly všechny stávající typy antisemitismu, ale krátce po skončení 2. světové války se objevily druhy zcela nové. Jedním z nich byl historizující antisemitismus neboli popírání šoa. Původně se jednalo zejména o zpochybňování počtu zavražděných lidí a účasti Hitlera (či nacistů obecně) na vyhlazování, později začaly být zveřejňovány názory zpochybňující nebo popírající samotnou existenci plynových komor či šoa jako takového. Přívrženci popírání se snažili již od počátku prosazovat své pseudovědecké výzkumy jako součást tzv. historického revizionismu, čímž však dosáhli

především toho, že sama tato disciplína přestala být pokládána za věrohodnou. Další „novinkou“ byl antisemitismus politizující (antiizraelismus či antisionismus). Jedná se o nesnášenlivost v souvislosti se vznikem státu Izrael. O antisemitismus jako takový se v tomto případě jedná zejména tehdy, je-li Izrael vnímán jako Žid, a to v negativním slova smyslu. Je tedy třeba podotknout, že ne každý nesouhlas s politikou státu Izrael je automaticky považován za projev antisemitismu. Politizující antisemitismus přetrvává do dnešních dnů, pouze se mění, stupňují jeho projevy, a to do podoby teroristických útoků ze strany muslimských radikálů. Tyto útoky bývají mnohdy přenášeny či rozšiřovány i na jiné oblasti islámské nesnášenlivosti, například na Spojené státy americké a podobně. V neposlední řadě existuje také tzv. antisemitismus globální. Všechny typy antisemitismu, ať už pocházejí z doby před šoa nebo po něm, se snaží ke své propagaci zneužít významné osobnosti. Ušetřeny nejsou ani slavní literáti, jejichž výroky bývají překrucovány, vytrhávány z kontextu či parafrázovány v takovém smyslu, aby vyzněly co možná nejvíce „protižidovsky“. Také na to se naše práce snažila poukázat.

Dnešní projevy antisemitismu se mnohdy objevují u lidí, kteří nemají o tématu žádné velké povědomí. Pouze se snaží odlišit od většiny tím, že se přikloní k jisté skupině prosazující nezvyklý názor. S tváří zahalenou šátkem pořádají pochody a protesty, útočí na osoby či majetek, propagují antisemitská a rasistická hesla, skrývajíce se za svobodu slova. Velkým problémem v odhalování antisemitských (či rasistických) skupin je současná možnost anonymního vystupování, a to především za pomoci internetové sítě. Představitelé těchto skupin jsou si vědomi toho, co mohou veřejně prohlásit, aniž by byli jakkoli potrestáni. Znaří zákony a způsoby, jak je obejít, mají své právní zástupce. Také v tom spočívá jejich nebezpečí pro současnou i budoucí společnost.

7 Použité zdroje

Literatura

- BALÍK, S. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva 3, Kapitalistický stát a právo*. 2. vyd. Praha: SPN, 1971. 352 s.
- BEZRUČ, P. *Slezské písně*. Opava: Památník Petra Bezruče, 1963. 176 s.
- BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939 - 1945*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 657 s. ISBN 80-7260-017-6.
- ČAPEK, K. *O umění a kultuře: od člověka k člověku: (dodatky)*. 1. soubor. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. 339 s. ISBN 80-202-0574-8.
- ČECH, S. *Třetí kniha povídek a črt*. 2. vyd. Praha: Nakladatel F. Topič, 1910. 315 s.
- DAGAN, A. Jewish themes in Czech literature. In *The Jews of Czechoslovakia: historical studies and surveys. Volume I*. Philadelphia: Jewish publication, 1968. s. 456 - 467.
- DANICS, Š. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. 114 s. ISBN 80-7251-204-8.
- DEML, J. *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931. 545 s.
- DEML, J. *Šlápěje XIII*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1930. 35 s.
- DEML, J. *Šlápěje XV*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1930. 112 s.
- DOLEJŠÍ, V. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 552 s.
- DONATH, O. *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století II: od Jaroslava Vrchlického do doby přítomné*. Brno, 1930. 283 s.
- DYK, V. *Pohádky z naší vesnice*. Praha: Nakladatelství Antonín Hajn, 1910. 157 s.
- EMMERT, F. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2006. 64 s. ISBN 80-251-1204-7.
- HYRŠLOVÁ, K. *Česká inteligence a protifašistická fronta: k bojům a svazkům třicátých let*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985. 367 s.
- CHALUPNÝ, E. *Havlíček: prostředí, osobnost a dílo*. Praha: Melantrich, 1929. 486 s.
- JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. 1. vyd. Praha: Rozmluvy, 1996. 591 s. ISBN 978-80-85336-38-2.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl 1., Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 - 1929)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 571 s. ISBN 80-7277-027-6.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl 2., Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930 - 1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918 - 1938). Díl 3., O přežití a o život (1936 - 1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 803 s. ISBN 80-7277-119-1.
- KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. Praha: Melantrich, 1929. 203 s.

- KURAS, B. *Nebyť Golema: rabbi Löw, židovství a češství*. 1. vyd. Praha: Evropský literární klub, 1999. 228 s. ISBN 80-86316-01-7.
- LAQUEUR, W. *Měníci se tvář antisemitismu: od starověku do dnešních dnů*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. 216 s. ISBN 978-80-7106-927-0.
- MEDEK, R. *Ohnivý drak*. Praha: Vojtěch Šeba, 1921. 314 s.
- MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. 1. vyd. Praha: Práh, 2000. 317 s. ISBN 80-7252-038-5.
- MIKULÁŠEK, A. *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Praha: Votobia, 2000. 238 s. ISBN 80-7220-090-8.
- MIKULÁŠEK, A., GLOSÍKOVÁ, V., SCHULZ, A. B. et al. *Literatura s hvězdou Davidovou*. 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. 450 s. ISBN 80-7220-019-4.
- MIKULÁŠEK, A., ŠVÁBOVÁ, J., SCHULZ, A. B. et al. *Literatura s hvězdou Davidovou 2*. Praha: Votobia, 2002. 309 s. ISBN 80-7220-082-8.
- Nejstarší české hry divadelní*. Praha: Konservatoř hudby, 1941. 119 s.
- NERUDA, J. *Pro strach židovský: politická studie*. Praha: Jaroslav Slavata, 1935. 30 s.
- PASÁK, T. *Český fašismus 1922 - 1945 a kolaborace 1939 - 1945: nejobsáhlejší studie*. Praha: Práh, 1999. 486 s. ISBN 80-7252-017-2.
- PAVLÁT, L. Antisemitismus - nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. In Sadek, V. et al. *Židé: dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum, 1997, s. 83 - 104.
- PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2. vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1.
- PYNSENT, R. B. *Ďáblové, ženy a národ: výběr z úvah o české literatuře*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 643 s. ISBN 978-80-246-1363-5.
- SELVER, P. *An anthology of Czechoslovak literature*. London: Paul Kegan, 1929. 301 s.
- SCHUBERT, K. *Dějiny Židů: historie, náboženství, antisemitismus*. 1. vyd. Praha: NS Svoboda, 2003. 132 s. ISBN 80-205-1036-2.
- SIDON, K. E. *Červená kráva: rozhovory s Karlem Hvížd'alou*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2002. 136 s. ISBN 80-86569-30-6.
- SOVA, A. *Květy intimních nálad a jiné básně*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. 363 s.
- SOVA, A. *Zpěvy domova*. Praha: Nakladatelství Hejda a Tuček. 134 s.
- ŠKUTINA, V. *Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu!* 5. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990. 139 s. ISBN 09-463-5263-1.
- VAJTAUER, E. *Český mythos: co nám lhaly dějiny*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1943. 158 s.
- VEČEŘA, P. Tři české deníky v období pomnichovské a druhé republiky. In *Sociální studia 4. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 131 - 154).
- VESELÁ-PRUDKOVÁ, L. *Židé a česká společnost v zrcadle literatury: od středověku k počátkům emancipace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 153 s. ISBN 80-7106-430-0.
- WISTRICH, R. S. *Antisemitism: the longest hatred*. New York: Pantheon, 1992. 341 s. ISBN 0-679-40946-7.

Periodika

- O židovské otázce. *Venkov*, říjen 1938, roč. 33, č. 246, s. 3
- Poznáte je. *Venkov*, prosinec 1938, roč. 33, č. 292, s. 5
- R. K. Důsledné dořešení židovské otázky. *Venkov*, září 1941, roč. 36, č. 217, s. 3
- I-. Účtování se židovstvím. *Venkov*, říjen 1941, roč. 36, č. 242, s. 3
- Pět z mnoha tisíc - Jak nám vládli a škodili. *České slovo*, září 1941, roč. 13, č. 258, s. 3
- Genius Neruda a Žid Laušman. *Venkov*, září 1941, roč. 36, č. 220, s. 2
- Karel Havlíček Borovský: Kdo chce být Čechem - musí přestat být Židem. *Venkov*, září 1941, roč. 36, č. 275, s. 3
- V Berlíně hoří židovské synagogy: Z hořících domů v sousedství synagog se zachraňuje zboží. *Večerní České slovo*, listopad 1938, roč. 1, č. 39, s. 1
- Úspěch Karla Čapka mezi Židy. *Večer*, listopad 1938, roč. 25, č. 319, s. 3
- Román židovské asimilace. *Rozhledy po literatuře a umění*, červen 1932, roč. 1, č. 10/11, s. 3
- Nový ročník česko-židovského kalendáře. *Rozhledy po literatuře a umění*, září 1932, roč. 1, č. 12, s. 6
- J. A. Trpák. Evropě asi nezbude než vytvořit svaz států na ochranu proti Židovstvu. *Večer*, prosinec 1938, roč. 25, č. 389, s. 1
- Václav Kubásek. Nové lidi a nové hospodářství do českého filmu. *Večer*, říjen 1938, roč. 25, č. 270, s. 3

Internetové zdroje

AustriaN Newspapers Online [online]. c2003. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?apm=0&aid=ptb&datum=19300626&seite=1&zoom=2>.

8 Seznam příloh

Příloha č. 1: Norimberské zákony

Příloha č. 2: Karel Čapek - Ohnivý drak

Příloha č. 3: Titulní list deníku Prager Tagblatt s podobiznou papeže Pia XI.

Příloha č. 1: Norimberské zákony (Balík 1971: 342 - 345)

Tato příloha se vztahuje ke kapitole 2.2.4 *Rasistický antisemitismus* (str. 14).

a.

Zákon o říšském občanství.

§ 1.

(1) Státním příslušníkem je ten, kdo náleží do ochranného svazku Německé říše a je jí za to zvláště zavázán.

(2) Státní příslušnost se získá podle ustanovení zákona o říšské a státní příslušnosti.

§ 2.

(1) Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši.

(2) Říšského občanství se nabývá propůjčením listiny o říšském občanství.

(3) Říšský občan je jediným nositelem v zákonech stanovených plných politických práv.

b.

Zákon o ochraně německé krve a německé cti.

Proniknut poznáním, že čistota německé krve je předpokladem další existence německého lidu, a prochnut neochvějnou vůlí, zabezpečiti německý národ pro všechnu budoucnost, usnesl se říšský sněm jednohlasně na následujícím zákoně, který se tímto vyhlašuje:

§ 1.

(1) Sňatky mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve jsou zakázány. Manželství uzavřená proti tomuto zákonu jsou neplatná, i když byla k obcházení zákona uzavřena v cizině.

(2) Žalobu na prohlášení manželství za neplatné může podat pouze státní návladní.

§ 2.

Mimomanželský styk mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve je zakázán.

§ 3.

Židé nesmějí ve své domácnosti zaměstnávat státní příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve mladší 45 let.

§ 4.

- (1) Židům se zakazuje vztyčovat říšské a národní vlajky a užívání říšských barev.
- (2) Užívání židovských barev je jim naproti tomu dovoleno. Výkon těchto oprávnění je pod státní ochranou.

§ 5.

- (1) Kdo jedná proti zákazu § 1, bude potrestán kázníci.
- (2) Muž, který jedná proti zákazu § 2, bude potrestán vězením nebo kázníci.
- (3) Kdo jedná proti ustanovení §§ 3 nebo 4, bude potrestán vězením až do jednoho roku a peněžitou pokutou, nebo jedním z těchto trestů.

c.

1. NAŘÍZENÍ K ZÁKONU O ŘÍŠSKÉM OBČANSTVÍ

§ 2.

- (2) Židovským míšencem je ten, kdo pochází od jednoho nebo dvou prarodičů, podle rasy plně židovských, není-li podle § 5, odst. 2, židem. Za plně židovského se bez dalšího pokládá prarodič, když příslušel k židovskému náboženskému společenství.

§ 5.

- (1) Židem je ten, kdo pochází při nejmenším od tří prarodičů, podle rasy plně židovských. Platí [tu] § 2, odst. 2, věta 2.
- (2) Za žida se také pokládá státní příslušník, je-li židovským míšencem, pocházejícím od dvou plně židovských prarodičů,
 - a) když v době vydání zákona příslušel k židovskému náboženskému společenství nebo potom do něho byl přijat,
 - b) když v době vydání zákona byl v manželství se židem nebo potom do něho vstoupil,
 - c) když pochází z manželství se židem ve smyslu odstavce 1, jestliže bylo toto manželství uzavřeno za účinnosti zákona o ochraně německé krve a německé cti ze dne 15. září 1935,
 - d) když pochází z mimomanželského styku se židem ve smyslu odstavce 1 a narodil se nemanželsky po dni 31. července 1936.

Příloha č. 2: Karel Čapek – Ohnivý drak (Čapek 1995: 134 - 135)

Příloha náleží ke kapitole 5.1.2 *Ohnivý drak* (str. 61).

OHNIVÝ DRAK

Román. Napsal Rudolf Medek

Junácké jméno Rudolfa Medka je tak spojeno s našimi legiemi, že ani v jeho románě, jenž je začátkem rozlehlé románové skladby, nečekáte nic jiného než dějství válečného odboje československého. A je předností tohoto románu, že se k svému úmyslu, býti výkladem a dokumentem, upřímně hlásí. Děj románu? Je velmi prostý. První část románu nastavuje zrcadlo našemu předválečnému životu. Nebo spíše předválečným směrům života. Krom mladého Skály, jenž je samo mládí, ještě neusměrněné, hledající a toužebné, každá figura zastupuje určitý názor. Jan Budecius, toť skepse, která se prokousává k národní víře; rozleptaný, kritický intelekt, ale duch okřídlený, jenž první chápe veliký úkol doby; slovem český spisovatel. Děd Jirák, toť českoobratrská tradice; typograf Štěpán, toť mluvčí předválečného socialismu; malíř Hora, toť Slovensko, a Helena Savičová, toť sama horoucí Jugoslávie. Jak vidíte, úlohy jsou jasně rozděleny. A myslivec Březa, čím jest on jiným než junáckým výkřikem, jenž je láska a boj, než morálkou přírody a země, jež je naší zemí, než volným hlasem života, který je životem národním? Tyto protivy a doplňky sprádně děj románu; lásky a vraždy jen tak trochu romaneskně proplétají pravý dějový proud, jenž z tenkých pramének se slévá v procitající vědomí národního odboje. Je to rozhovořený proud debat a řečných výlevů; osoba po osobě jasně, důkladně, s prostomyslnou zřetelností vykládá své životní krédo, žaluje, polemizuje, přesvědčuje. Je něco až milého v tendenční, didaktické průhlednosti těchto dlouhých řečí; najednou ztratíte z očí básníka lyrika a vidíte mladého družiníka, praporčíka Medka, jasného vojáčka, který jedná i ve slovech, agituje, organizuje, káže svým chlapcům, probouzí jejich vědomí, vykládá jim chutě a s naivní čistotou důkazů. Vždyť ta jeho pravda je tak vitální, tak samozřejmá, že je radost nechat ji proudit překotně a hovorně. A tak výše a výše, v debatách pražských kaváren a ateliérů i na pruském pomezí, v dalekozírajících i zaslepených, rozvrácených i naivních, mladých i starých hlavách stoupá elektrické mračno, z něhož sjede první blesk v mobilizaci 1914 a první zabíjející výboj na karpatské hranici, kde důstojník Březa přeběhne se svými hochy k nepříteli. Odboj je zahájen. Proti "ohnivému draku" nesvobody se staví mladé hrdinství. Končí se úvod do vlastního románu.

Nyní teprve má se začít epický román odboje. Ohnivý drak podal myšlenkový vstup: krizi a zrod. Mnoho se uvažovalo, aby se zrodil čin. Román o činu musí dovršiti Ohnivého draka.

Lidové noviny 10. 4. 1921

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kristýna Chludilová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, PhD.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Projevy antisemitismu v české literatuře 1. poloviny 20. století s přihlédnutím k 20. a 30. letům
Název v angličtině:	Appearances of antisemitism in Czech literature of the first half of the 20th century in consideration of the twenties and thirties
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na zkoumání projevů antisemitismu v dílech českých autorů meziválečného období. Na základě teoretických poznatků, které definují pojem antisemitismus, jeho typy, příčiny, důsledky a projevy v průběhu vývoje české literatury, se snaží vyhledat, popsat a zařadit do kontextu konkrétní projevy antisemitismu ve vybraných pracích Rudolfa Medka a Jakuba Demla.
Klíčová slova:	antisemitismus, Židé/židé, judaismus, česká literatura, tisk, nacionalismus, rasismus, ekonomizující antisemitismus, antijudaismus, Medek, Deml
Anotace v angličtině:	The thesis is focused on research of anti-semitic tendencies of Czech writers from the period between wars. Based on the theoretical findings which define the term anti-Semitism, its types, reasons, implications and denotations during development of Czech literature, this thesis is trying to find, describe and categorize specific exhibitions of anti-semitism in selected publications of Rudolf Medek and Jakub Deml.
Klíčová slova v angličtině:	anti-semitism, Jewry/Jews, Judaism, Czech literature, press, nationalism, racism, economical antisemitism, anti-judaism, Medek, Deml
Přílohy vázané v práci:	zákony, recenze, scan
Rozsah práce:	84 s., 4 s. přílohy
Jazyk práce:	Čeština